Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته يې د سره اوښتون ځپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هيله له وخته مخکې سپين کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســـــریزه

الحمد لله رب الْعلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کې په تېره په عربي ژبه کې زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړۍ د نورو گوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبې زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کې موږ د خپلې قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرهغې باندي د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروگړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابگوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي ځرنگوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنگي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله څو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښار مديني منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال ښخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږميز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلې قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرځرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چارې پراخه مطالعه او ژور ليد غواړې چې زه له دې ښخه بې برخې يم.

له بلې خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليرې وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم ښه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد وويل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړني د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيرې او ښنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول ښنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاښ مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، ښو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی ښښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای ﷻ په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د ځرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو ښخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړې. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له ښلور ډوله آثارو ښخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول ﷺ او اصحاب کرامو صحيح احاديث او ويناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيموکې ليکل سوي دي. دريېم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د ښا وخوا سيمو عربي مؤرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. ښلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورښخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ وليکل سي او حجم يې غټ نه سي. او څنګه چي دا يو معلوماتي کتاب دی که څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د ميتود او د تاريخ ليکني

د معاييرو سره سمي څېړلي دي خو د کتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلېږ لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تکرار په تکرار د کتاب په متن او يا د هغه په لمن ليك کي د مأخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځکه که څه هم دا کار د تحقيق له اصولو او نورمونو سره سم کاردی، خو دلته يې يو د کتاب حجم زيا تاوه او بل د دغه ډول کتاب لوستونکو ته د مأخذ ذکرکول دوني ضروري نه برېښي. خو بيا هم په بېلو بېلو برخوکي د ضرورت له مخي ځيني مأخذونه ښوول سوي دي. البته بايد ياده کړو چي د دې کتاب په ليکلو کي دکتاب د وروستۍ برخي د ذکر سوو مأخذونو څخه د کتاب په ډېرو برخو کي ګټه اخيستل سوې. که څوك غواړي چي د مکې مکرمې په هکله نوره مطالعه وکړي کېدای سي له دغو کتابونو څخه هغه چي د مکې په تاريخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه يې کړي .

له دغو مأخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاريخ يا اخبار مکه " ، " سيرآ ابن هشام " ،

د ابن جريرطبري، ابن خلدون او ابن کثير تاريخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

"سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقيماً ګټه ځني اخستې. يو شمېر نور اصلي مأخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لکه د علامه ابن ظهيرآ القرشي " الجامع اللطيف في فضل مکآ و اهلها و بناء البيت الشريف "، د علامه

قطب الدين حنفي کتاب " الاعلام باعلام بيت الله الحرام "، د مصرد ابراهيم رفعت پاشا " مراآ الحرمين " او د علامه بتنوني " الرحلآ الحجازيآ ". خو بايد ووايم چي د دغو کتابونو زيا تره برخي علامه محمد طاهر کردي په " تاريخ القويم " کي په بشپړه توګه را اخستي کوم چي د مکې مکرمې په هکله يوجامع کتاب دی او په درې ټوکه، شپږو برخو کي چاپ سوی او پر فهرستونو او تصويرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځينو نوروکتابونو له متن څخه د دغوکتابونو له محتوياتو څخه مستفيد سوم. د مکې شريفي د تاريخ په اړه په اوس مهالوکتابونوکي همدغه " تاريخ القويم "،

"تاريخ المکآ المکرمآ " ، " قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ " ، " تاريخ الحضارآ العربيآ " ،

"خلاصآ الکلام" ، " الدين و تاريخ الحرمين " ، " تاريخ ارض القرآن " او " الرحيق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقيماً استفاده ځني کړې ده. دغه او د کتاب په پائکي نورکتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی څښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو ورونو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په درباركي د بخښني او مغفرت دعا وكړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې كار كي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی که کوم ځای کومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېكو او ښو اخلاقو له مخي یې تصحیح کړي اوکه ماته د دې کتاب د بشپړتیا په هکله د لوستونکوګټوري نظریې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوکه خدای وکړه دکتاب په دوهم ځل چاپ كي به یې په پام كي ونیسو. خو د لوی څښتن له لویه درباره هیله من یم چي کتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه کړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما یصفون و سلام علي المرسلین و الحمد لله رب العلمین .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزکال د غوایي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیزکال د لومړی خور 12

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه: لومړني معلومات

2ـ جزيرآ العرب

څنگه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي يو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاريخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کيږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړۍ د عربو د ټاپو وزمگي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبيعي حدودو له مخې يوه لويه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته يې اوبه او يوې خوا ته يې وچه ده . خو عرب ورته جزيرآ العرب (د عربو ټاپو) وايي. دغه ټاپو وزمه د آسيا د لويي وچگگي په سهېل لوېديزکي پرته ده چي د لمرخاته حد يې د فارس خليج

(عربي خليج) څخه پيل سوی، د عمان د سمندرگي په گډون د هند پر سمندر پای ته رسيږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهيلي حدودو راگرځېدلی او د هغه پر لوېديزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرگي (بحر قلزم) پوري رسيږي. او شمال لوري ته يې د سويز آبنا راځي. بيا يې شمالي حدود له هغې کرښې پيليږي چي په سرکي يې غزه ده. دغه کرښه پرطبريه يا (مردار) سمندرگي تېريږي، د اردن د سيند ختيز ته رسيږي، بيا له دمشق څخه تېريږي،د فرات سيند ته غځېدلې او پرفارس خليج پای ته رسيږي. البته د ځينو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هيوادونه د ختيز لخوا ايران، د سهېل لخوا هند، د لوېديزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوريه، الجزاير او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطيل شکله مځکه ده چي سور يې د (1200) کيلو مترو، اوږدوالي يې د (2000) کيلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاريخ الحضارآ العربيآ الاسلاميآ) او په قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ کي يې د هغې ټول مساحت درې مليونه مربع کيلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لويه برخه وچه او بې کښته ېديا ده، سيندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چينې راوتلي او په ځينو برخو کي تالابونه اوڅاگان د مځکو ناوې (وادۍ) خړوبوي او شنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو يوه لړۍ ده چي " سرات " ورته وايي . دغي لړۍ دغه ټاپووزمه پرلوېديزاوختيزوېشلې ده. لوېديزه برخه د سرات له لمنې څخه د سره سمندر گي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سيمي ته غور يعني ژوره يا کښته سيمه وايي. او څنگه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله يې تهامه بولي. يعني د تندي ځای. ختيزه برخه يې لوړه او سرحدونه يې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد يعني لوړه مگځکه وايي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز يعني بېلونکې پوله وايي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمي د زياترو برخو آب و هوا گرمه او وچه ده، خو ځيني برخي لکه طايف او نور پکښي سته چي د تودوښي په شپوکي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنی په موسم کي يې ساړه دې کچي ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل کيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پکښي موندل کيږي او په دې ټاپو کي چي کوم وگړي اوسيږي د اروپا د وگړو څلورمه جوړوي .

3ـ عــــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه ورکړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوی) دی،چي معنايې ژبوري او د زړه د خبري څرگندونه ده. څنگه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندی وو، ځکه يې نو خپل نوم عرب کښېښووی او نورو ته يې (عجم) يعني گونگي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړی اوسېدونکی يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړی پلار دی، ځکه يې نو د دې ملك اوسېدونکو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا بېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره بريښي .

د مځکپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړی نوم " عرباً " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونکي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

بريښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوی دی .

بل سوال دا دی چي دې ملك ته ولي عرباً ويل سوی دی ؟ اصل دا دی چي په ټولو سامي ژبو کي " عرباً " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني کي "عربا " بيابان او ډگر ته وايي او په خپله عربي ژبه کي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لکه چي د عراباً معنا بدويت دی او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم کارول کيږي .

څنگه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دی، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځکه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوی او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونکو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن کريم کي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دی کارول سوی. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه کي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې کښته ناوه ويل سوې چي دا کټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات کي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځای " مدبار " بللی دی چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوکټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عیسی تر زیږېدو (میلاد) زرکاله پخوا د حضرت سلیمان په وختو کي اورېدل سوېدی او بیا په عامه توګه په عبراني، یوناني او رومي تاریخونوکي یاد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاریخ لیکونکو په اند عرب د سامي ټبر یوه څانګه ده او دا ټبر د حضرت نوح د یوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخینو عرب د نسلي پلوه درې ډلې ښوولي دي :

_1عرب بائده: یعني هغه لرغوني عرب تېرې چي ګردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصیلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جدیس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه یا قحطاني عرب : دا د یمن اوسېدونکي دي چي د یعګرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي یې د یارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه یا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سیمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعیل له نسله څخه وو. دغه وګړي په (19) قبل المسیح پیړۍ کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وایي چي د اسماعیل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي یمني قبیله وه. " مستعربه " یعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزیرآ العرب یعني د یمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزیرآ العرب یعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسګېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سیمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبیلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعیلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي یې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زیا تي مشهوري یې حِمٌیَرٌ ،کهلان

اوسبا وې. اسماعیلي عربو هم ترحضرت مسیح د مخه او وروسته ځیني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو یې نبطي حکومت وو .

5ـ جـده

څنګه چي جده اوس مهال زیا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کیږي او په تاریخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په ګډه څرګندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمینو دروازه وایي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څه وویل سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 26 سپوږميز. کال کې چې حضرت عثمان له مديني منورې څخه د عمرې لپاره مکې معظمې ته تشريف وړی وو، د مکې اوسېدونکو ورته وويل چې د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چې د جاهليت له زمانې څخه کار ورځنې اخيستل کيږي له مکې څخه ډېرليرې دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان کړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وکتې او هلته يې د بېړيو د تمځې جوړولو حکم ورکړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندرکي غسل وکړاو ويې فرمايل چې:" دا مبارکي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل کولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بگېړيو تمځی وټاکل سو چې اوس يې د بېړيو او الوتکو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره کړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چې پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)کيلو مترو زياتيږي او تريومليون زيات وگړي پکښې اوسي. تر 1980 ع.کال د مخه جده يو معمولي غونډي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختگ کړی دی چې د امريکې او اروپا د ښارونو سره سيالي کوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چارواکو لوي لوي محلونه جوړکړي دي چې هغوي ته ماډرني تفريح گانې برابروي .

په جده کې نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړکونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلکې فابريکې، تصفيه خانې،کالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېرې نخښې نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا کې هرځای د تمدن او پرمختگ آثار ترسترگوکيږي. او د غير الکولي مشروباتو لکه کوکاکولا، پيپسي کولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراکي شيانو،کارخانې په کارلوېدلې دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډگر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چې د هيوادونو د پرمختگ لپاره په کار وي .

د جدې د سوابقو په هکله بايد ووايو چې په شفاء الغرام کې وايي چې ابن جبيرپه خپله سفرنامه کې ويلي دي چې :" په جده کې يو ځای وو چې په هغه کې يوه کلکه، پخه او لرغونې گمبته وه او ويل کېدل چې دا د بي بي حوا انا مځکې ته د راکوزېدو ځای دی."

او فاکهي په خپل" اخبار مکه" کې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چې:" د حوا انا قبر په جده کې دی". شفاء الغرام زيا توي چې:" په جده کې د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواکي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.کال په يونليك " سفرنامۀ مکه " کې وايي:" په جده کې د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس گامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو پربرابر يوه نيمه ورانه کوټه غونډي وه ". علامه محمد طاهرکردي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ القویم کي د الرحلاَ الحجازیاَ د لیکوال علامه بتنوني له خولې د یوه اوږده بحث په ترڅ کي وایي چې د جدې په ختیزلوري کي د یوه کیلو متر په واټن د هغې د ختیزي دروازې په خوله کي ،کومه چې " یې بولي، یو اوږد قبردی چې (150) متره اوږد، یو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلایلو وایي چې دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځینو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دین د راڅرګندېدو په مهال یو شمېر خپلواك ښارونه وه چې د ځانګړو سیمه ییزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېښلیك کي سترځای او ارزښت لري، ځکه چې دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو دیني مراکزو څخه باله سي او د نړی له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زیارت لپاره ورته را درومي او درناوی یې کوي .

د اسلامي هیوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګریز مرکز هم دی. خلکو یې هم د تاریخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس یې هم لري. له دې امله یې استوګن د نورو هیوادو له حال احواله ډګ پر خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زیږېدلی، پکښي اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان یې پکښي کړی او دیارلس کاله یې خپل رسالت پکښي تبلیغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره یې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحی وروسته یې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قیادت او اداره کي ستره برخه واخیسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چې تراوسه په ټولو سیاسي تحولاتو اوکورنیو او بهرنیو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعباَ الله) د اغیارو له نیوني او بلوسی ساتلی دی .

خدای دې د قیامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمین.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې گناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لړو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مکآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لورې وگړي ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوٌمها الناس من كل مكان فكانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وگړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پورې وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمَكُّ من ظلم فيها،اى تُهلِكه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: انتُذهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفې نور نومونه

هداياآالسالك وايي چې مکه شريفه خدای په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وگړو د ازدحام او يو له بله دسره پورې وهلو معنايې ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بکآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماَ الطواف. په تفسيرکبيرکې هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کې يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مگر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وگړي يو له بله ازدحام پکښې کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کې دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کې وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دی .

په تفسيرکشف الاسرارکې وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکې فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښې کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويی يې اچولی وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکې د مکې بله معنا داسې کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکې په منځ کې پرته ده او د مځکې د چينو اوبه د مکې د لاندې څخه سرچينه اخلي. چې په دې توگه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کې محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابي قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کې واقع ده او مکه د همدغې مکې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور یې : " ام القرٰی " او " بلد الامین " دي کوم چې په قرآن کریم کې یې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاریخ القویم کې د مکې شریفې د دېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضیاء الحنفي (رح) یو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کې وایي چې علامه جمال الدین محمد جارالله، په جامع اللطیف کې تردې زیات یعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شریفې جغرافیایي موقعیت

د اسلامي تاریخي روایاتو له مخې رب العزت مکه مکرمه د ځمکې د نورو برخو تر پیداکولو دوه زره کاله د مخه پیدا کړېده. (دکعبې شریفې د پیداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کې تر[58] سرلیك لاندې مفصلې خبرې سوې دي). په تاریخ المکآالمکرمه کې وایي چې مکه مکرمه د ځمکې د مخ په منځ کې واقع ده، کومه چې د ځمکې نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وایي او دا ځکه د بیت المعمور سایه ده. علامه طاهرکردي لیکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د ځمکې منځ دی. او کعبه شریفه په مکه شریفه کې داسې نقطې ته ورته ده کومه چې د یوې دایرې په منځ کې وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقیقو او30 ثانیو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقیقو کې پروت دی او د سمندر له سطحې څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په یوه تنګه ناوه کې واقع سوی چې چارچاپېر یې غرونو طبیعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وې

په تاریخ مفصل اسلام کې لیکي چې: " مکه د عربستان د رېګستاني ټاپو وزمې په لوېدیز پلوکې پرته ده چې شمال ته یې مدینه منوره، ختیز ته یې نجد او ریاض، جنوب ته یې یمن او لوېدیز ته یې جده او سور سمندر موقعیت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کې لیکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پورې په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پورې، درې میله او د جیاد له لاندنۍ برخې څخه د قعیقعان غره ترشا پورې په بره، دوه میله دی .

دغه راز علامه محمد لبیب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کې د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو دري کیلو متره او له ختیزڅخه ترلوېدیز پوري په بره د ابي قبیس له غره څخه د قعیقعان ترغره پوري یو نیم کیلو مترلیکلي دي .

تاریخ المکاَ المکرمه لیکلي چې د انسایکلو پیډیا اف برټانیکا د 1977 ع. کال په ایډېشن کي یې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع میله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختیا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زیاته ودانې روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سیندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتیا وړځایونوکي څاګان کیندلي وه او د چینګ اوبه به یې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړیو څخه ځینو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چینګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي یو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سلیمان بن عبدالملك په امر هغوخوړو اوبو ته چې د ثبیر د غره له لمني د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه یې د رصاص د نلونو په ذریعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهیم،حجراسود او زمزم څا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو یېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خیرات وکړ، اوښان یې حلال کړه، غوښي یې پرخلکوووېشلې او عامه مېلمستیا یې هم خلکو ته ورکړه. بیا یې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته یې وویل : " ای خلکو ! خدای ته حمد ووایاست او هغه امیر المؤمنین ته چې تاسي یې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاریخ لیکونکي وایي چې مراد یې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زیاته ګڼه ګوڼه وه.کله چې خالد دا حال ولیدی د یوې خطبې په ترڅ کي یې د مکې خلك له دې امله ملامت کړه. بیاخالد له حوض څخه اوبه د یوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني امیه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه یې د مسجد الحرام د دروازې سره یوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وایي چې بیا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خلیفه یوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره یې بیرته د ګټې اخیستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول ويلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسيدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کي ديارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبيدې چينه

زبيده چې نوم يې اماٌ العزيز وو او نيکه يې له نازه زبيده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خليفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشيد د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ويې ليدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجيان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي يې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو يوه ستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چارې د تر سره کولو لپاره ماهر انجنيران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چينو څخه يې کار پيل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکې لاندې سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کي يوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کيلو متره ليري شمال ختيز لوري ته د

مکې ـ طايف لويې لارې ته نژدې د "حنين" په ناوه کي پروت دی. د دغه غره د چينې اوبو د حنين د اوسېدونکو د کرکيلې مځکې او د خرما ونې اوبولې. زبيدې د مخه مځکې له خلکو رانيولې، اوبه يې پردغو مځکو بندې کړې او د خپلې جوړې سوې ولې له لارې يې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چينه له عرفات څخه (12) کيلو متره ليري واقع ده. زبيدې د دغې چينې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومې ځای ته ورسولې او بيا يې له هغه ځايه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کي تېرې کړې. د عرفات مځکې، جبل الرحمت، مزدلفې او پاې يې په منا کي هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبيده " مشهور سو .

تاريخونه وايي چې پردې سترکار باندې د زبيدې يو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل يې يو مليون اووه سوه زره د سرو زرو ديناره کيږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنيرانو زبيدې ته د دې کار د لګښت ليکلی حساب وړاندې کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سيند پرغاړه په يوه ستره ماڼۍ کي ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دې دجلې ته واچول سي. او ويې ويل چې ما دغه حساب د ورځې ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي وربه يې کړو. بيا يې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. ترديې وروسته

د " طاد " چينه په عين زبيده او د " کراء " چينه په عين عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته بیا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتیا پر مهال په دې ولو کي ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومي هجري پېړۍ په وروستیو کي دغه اوبه د سیل د راتللو له امله بندي سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بیا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچي ورسېدی چې یو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د یوه پاچا سلطان ابو سعید خدابنده نائب السلطنه امیرچوپان عراقي خپل یوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره دیناره ورکړه او په کال 726 س. کي یې بیا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بیا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پوري بندي سوې او خلك بیا له داسي سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقریباًدرې لیتره اوبه به په یوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجیانو به له ډېرو لیرو ځایوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کي به بې وزلو حاجیانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او یا به یې شتمنو ته له ډېرو لیرو ځایو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدین (رح) وایي چې په 930 س.کال کي په لیري ځاګانوکي هم اوبه وچي سوې. دی وایي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصي سوې ما ډېري لږي اوبه د سرو زرو په یوه دینار رانیولې او فقیرانو به له تندي چیغي وهلې او ویل به یې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سیلونه راغلل او خلکو د سیل اوبه وچښلې او خدای ته یې په ژړا وو وژړل .

بیا د دغو دوو ولو او چینو د سمون لپاره د سلطان سلیمان عثماني لخوا د مکې له مجاورینو څخه یو ناظر د مصلح الدین مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کي په هغوکي اوبه رواني سوې. بیا دغه ناظر د دغو چینو د څارني لپاره د حکومت په پیسو تورمریان رانیول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه یې ورته برابرکړل او د تل لپاره یې دې چاري ته وګومارل .

هغه یو وخت د دې کارد ریوټ ورکولو لپاره د سلطان سلیمان پلازمیني ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کي په سره سمندرګی کي ډوب او شهید سو. کله چې په کال 970 س. کي دغه ولې بیا وچې سوې، سلطان سلیمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لاربشوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رایه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دې سمه سي،کوم چې لګښت یې دېرش زره د سرو زرو دیناره اټکل کـړي وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان یا مهر ماه د سلطان سلیمان مېرمني د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخیستل .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې خپل یوه اعتمادي نفر ته چې ابراهیم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراټکل سوي لګښت زیات پنځوس زره د سرو زرو دیناره ورکړه او مکې ته یې ولېږی. هغه مکې مکرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د څښلو د اوبو څو څا ګان پاك کړه او بیا یې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري کړ .

هغه پردې سر بیره چې د دې کار لپاره څلور سوه مریان درلوده، څه د پاسه زرتنه نورکارګران، مهندسان، څاکیندونکي، پېښان، ترکاڼان او بنایان له مصر، بلاد الصعید، شام، حلب او استنبول څخه ډلي ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعیو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلي ته یې د ولې په کار کي د هغو ټك ور وټاکی.

هغو داسي ګڼل چې دا کار به تر یوه کال په لږ موده کي بشپړ سي، چې بیا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوکله چې د دې ولې کار د زبیدې ترڅا پوري، یعني ترهغه ځایه پوري ورسېدی چې زبیدې نورکار پر پرې ایښي وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې کار نه دی سوی او زبیدې نورکارله دې مجبوریته پرې ایښی وو، چې د زبیدې له څا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځکه لاندې په ډېره کي کیندل سوې وه او د حنین د چینې سوبې ته وزې، یو سخت غرګی واقع وو، چې د بنایانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم باید پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا کارناشونی برېښېدی، خو څنګه چې په دې کار پېل سوی وو، د عثماني تېولواکمنۍ د حیثیت د ساتلو له امله یې بیرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا یې لخه کړه، بیا یې سل باره وچ بوټې د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه یې ولګول. خوڅنګه چې داور لمبې لوړې تلې پر ډبره یې ډېره لږ اغېزه کول. کارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا کړې او بیا به د اورلګېدل تکرارېدل، څو ببخي په نژدې شاوخوا غرونوکي لرګي خلاص سول او له لیري لیري ځایونوبه یې ورته راوړل .

په دې کارکي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امیر ابراهیم ټول هست و نیست،

مریان او خادمان پکښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك کار په خورا بېړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه ورکول، چې پای یې یو زوی په مصرکې د ده په نشتون کي وفات سو. بیا یې دوه غټوکي زامن د ډېرو مریانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې کارکي د 974 س. کال د خدای تعالی د میاشتي پردوهمه وفات سو. بیا دې کار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) امیرقاسم بیګ وټاکل سو او په همدغه 974 س. کال کي سلطان سلیمان هم وفات سو، زوي یې سلطان سلیم پاچا سو، او دې کار ته یې د مصر دفتر دار محمد بیګ نومی وټاکی. هغه هم په دې کارکي د ډېرو شتو ترشندلو وروسته په 976 س. کال کي وفات سو .

بیاهماغه امیرقاسم بیګ دې کارته بېرته وټاکل سو. دی هم په دې کارکي په 979س. کال کي مړسو. بیا شیخ الاسلام قاضي حسین، د دې کاربشپړېده پرغاړه واخیستل. خو دی په پنځو میاشتوکي د دې کار په پایته رسېدوکي بریالی سو اوترلسوکالو شاقه کارونو وروسته د عرفات د چینې اوبه د حنین په واله کي وبهېدلې اود 979 س. کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرۍ ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چښلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندې او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړې سوي او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چښلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاستـیك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښې اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګړی په ګړی مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدا‌ګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردی چې لوړوالی یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.كال كي د مكې مكرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهركردي چې په 1400 س.كي وفات سوی دی، په خپل عصركي د مكې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټكل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مكې د اوسېدونكو تعداد شپږ لكه تنه ښيي .

15ـ مكه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبی

مكه په رښتيا چې د دنيا د عجايبو مځكه ده. خدای تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاكه مځكه كي څرګند كړي دي. په نړۍ كي څونه بدلونونه راغلل، خوكعبه هماغسي په خپل ورځ تروړځي ډېرېدونكي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس كي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه څښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې كښته ناوه كي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه كور ترڅنګ مېشته كړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره كړېده چې دوی دلته ستا عبادت وكړي، نو ته د خلكو زړونه د دوی په تلوسه كړې او ته دوی ته د خوراك مېوې وركړې، ښايي چې دوی شكروباسي ". [قرآن كريم، ابراهيم: 127]

بې شكه چې پاك خدای د هغه دعا قبوله كړې او دا سپېڅلې اُرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونكي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د كعبې چارچاپېر طواف كوي. او د خدای پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خدای د خلافت تمثيل كوي، د خدای د اطاعت ډېره ستره مظاهره كوي، د خدای د شعايرو سترتوب او تقدس پرځای كوي، يو د بل له احوالو څانونه خبروي اود اسلامي وروروليۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" ای زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونكو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي كړه ". [قرآن كريم، البقره: 126] بېشكه چې خدای د هغه دا ټولي دعاوي قبولي كړې، دا ځای يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ كفارو څه په كړې نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب كړی او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پكښي سته، لكه د نړۍ په نورو سيمو كي چې ليدل كيږي .

اوسره د دې چې د مكې مځكه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداكړي چې د دې دونه ډېروكارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاكي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چښتلو د اوبو كمی سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چښلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه كولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسايل، پاکي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښکلي او ښه طباعت کتابونه،کتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراکز ګرده خدای تعالي ﷻ هلته په پراخه پیمانه برابرکړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نیوکه

پر دغسي ډاډمن امنیت او پرېمانو نعمتونو باید شکر وکاږو. خوکه د دولت لخوا د شیانو پربیو، په تېره د حج په موسم کي،کنټرول وای او لږ څه ارزاني هم وای ډېر به ښه وای. بل د مکې مکرمې او مدینې منورې ټول مارکیټونه د حج په موسم کي د غیر اسلامي هیوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له درکه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،کاشکي د دولت لخوا پردغو اموالو بندیز لګېدلی وای او پرځای یې د اسلامي هیوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي وای .

بله خبره چي ډېره د تاثر او خواشینۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقیو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د کعبې طواف کوي، اما زړونه یې مذهبي بدګومانیو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره لیري کړي او په نفاق اوکرکو یې اخته کړي دي. سنیان نه وهابي مني، نه شیعه. وهابیان نه سني مني نه شیعه او شیعیان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ کاشکي زموږ دیني عالمانو او سیاسي لارښوونکو د دې کرکو د لیري کولو او د (و اعتصموا بحبل الله جمیعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي یووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته کړي وای .

17ـ په مکه شریفه کي د اوسېدلو په هکله

د مکې شریفي د زیات او منلي فضیلت او درنښت له امله، هلته د خیر او ثواب کارونه لکه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضیلت او برکت لري. او کومي ښېګڼې او ثوابونه چې د عبادت په نتیجه کي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه کیږي په بل ځای کي نسي کېدای. خو همدا شان په همدې مبارکه خاوره کي ګناه او خطا کول هم دغونه ډېره جزا لري او د خدایﷻ د لوی قهر سبب کیږي .

ابن مسعود ﷺ وویل: بېله مکې شریفي په بل هیڅ ځای کي بنده په یوازي نیت سره د مخه تر عمل نه مواخذه کیږي او د خدایﷻ دا قول یې تلاوت کړ ﷻ:و من یرد فیه بالحاد بظلم نذقه من عذاب الیم] ﷻ الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چي په دغه (مسجد الحرام) کي په ظلم سره د بېلارۍ اوکج روی اراده وکړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅکو، یعني څوك چي په مسجد الحرام کي د بې لارۍ او کج روی کوم تمایل ښکاره کوي دهغه چا په نسبت چي دغه کار بل ځای کوي، سخته سزا به ورکړه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

که څه هم ځيني علمای کرام مسجد الحرام صرف دکعبې شريفي مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو کې امام ابوحنيفه (رح) هم دی، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مکې ټول حرم دی. او دا خبره په خپله د قرآن کريم له څو آيتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له يادولو څخه کل مراد دی .

په تفاسيروکي وايي : په حرم کي الحاد په يوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ويلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره کول ان د حرم خادم ته ښکنځل هم الحاد دی. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم کي د گناه اراده د عذاب د استحقاق موجب کيږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځای د گنا ه قصدوکړي كه يې تر سره کړي سيئه يې پر ليکي، او که يې تر سره نه کړي جزايې نه ورته ليکي. مگرکه په حرم کي د گناه نيت وکړي که يې تر سره هم نه کړي جزايې ورته ليکي .

حضرت ابن مسعود ﷺفرمايلي دي:" که څوك په عدن کي نيت وکړي چې پلانی به په مکه کي وژنم، عذاب اليم به وڅکي". ان چې مفسرين له اړتيا پرته قسم خوړل هم په حرم کي الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر ﷺپه هکله روايت دی چې هغه دوې خېمې يوه په " حل " يعني د حرم له حدودو د باندي، او بله په " حرم " يعني د مکې په دننه کي درولي وې،که به يې خپلوکوروالاوو او خادمانو ته څه سخته خبره کول، نو د مکې د حرم بهرخېمې ته به تی او هلته به يې ورته ويل. دا له دې امله چې ده داسي چاري الحاد بللې. حضرت ابن عباس ﷺبه ويل :" احتکار او درواغ ويل په حرم کي د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباسﷺ وايي :" که په برکيه نومي ځای کي اويا گناوي وکړم، ښه دي نه دا چې يوه گناه په مکه کي راڅخه و سي ."

له همدې بيري به اصحابو ﷺ ترحج او عمرې وروسته مکه پرېښوول. په تېره حضرت عمر ﷺبه له همدې بيري حاجيانو ته ترحج وروسته ويل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فکر وکړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خوری، د منهياتو د ترويج او د لهو او لعب او فساد د وسايلو د نشراو خپرېدو په وخت کي به څوك، څنگه له گناه پاك په مکه کي واوسي ؟ دا چې په دې چارو کي د اخته کېدو او ککړېدو بېره وي، او دا چې په مکه کي اوسې اوخپل وطن دي و يادېږي او په مکه کي دې زړه تنگ سي او په خپل وطن پسې کښنده وي، ترڅو دا ښه نه ده چې په دې مبارکه اُرشو کي و نه اوسو؟ له دې امله ځينو سا لکانو ويلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن کي او زړه دي په کعبه کي وي .

حضرت امام ابوحنيفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ويلي دي چې په مکه کي اوسېدل مکروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط کي وايي : " دا خو امام ابوحنيفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسي ويلي دي او که يې د دغي زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ کوم چې د هرات وو او په کال 1014 س.کي په مکه کي وفات سو ـ)، د مکې د مجاورينو حال ليدلی وای، چې حرام خوري او د مکې تعظيم لکه څنگه چې ښايي نه کوي، حتماً به يې بېله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كومه شك او شبهې ويلي واى چې په مكه كي اوسېدل گردسره حرام دي. نو ته فكر وكړه چې كه امام صاحب زموږ په زمانه كي واى، څه به يې ويلي واى ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښايي چې دا د حج يو څو شپې ورځې چې په مكه كي تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه كي پرځان ډېر ډېرفكروكړي او پام يې وي چې خداى مكړه څه خطا ځني و نه سي. خداى ﷻ مو دي له خطا وساتي (آمين) همدا سبب دى چې ډېرو عالمانو او د خداى ﷻ د لاري سالكانو له ډېري بېري اوله ډېره احتياطه په مكه شريفه كي اوسېدلو ته زړه نه دى ښه كړى. دا چې د مكې شريفي اوسېدل د امام ابو يوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې كي خو هيڅ ترديد نسته،)رسول ﷺ ، ابوبكر صديق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بګېرته د ورګرځېدو هيله كړې(، خو دا هغو كسانو ته دى چې په ځان ټينګ باور لري چې په مكه مكرمه كي خطا نه ځني صادرېږي او د مكې حق ور ادا كولاى سي او صرف حسنات پكښې تر سره كوي. په دې صورت كي د دغسي نېكمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دى او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله ترديده فوز عظيم باله سي.

18ـ د مكې مكرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبكې خورا عصري دي. دغه هيواد د 1993 ع.كال د معلوماتو له مخي 1،46 ميليونه ټيليفونونه لري. په دغه هيواد كي كورنى ارتباط د مايكرو ويف راډيو ريلې،كاكسل كېبل (Coaxial) او فايبرـ اوپټيك كېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نيول كيږي. سعودي عربستان د بحرين، اردن،كويټ، قطر، امارتو، يمن او سوډان سره د مايكرو ويف راډيو ريلې، دكويټ او اردن سره دكاكسل كېبل او د جيبوتي، مصر او بحرين سره د اوبو لاندي كېبل (Submarine) له لارې اړيكي لري .

دغه هيواد په آرام اود هند په سمندرونوكي د انتلسات (5) د عربسات (يو) او د هند په سمندركي د انمرسات (يو) د سټلايټ مځكني سټېشنونه لري .

د راديويي خپرونو مركزونه يې : AM 13 – FM, 43-دي او د راډيوګانو شمېره يې په كال 1993 ع.كي پنځه ميليونه وه. د ټلويزيوني خپرونو مركزونه يې په كال 1997 ع.كي

(117)او د ټلويزيونو شمېره يې په كال 1993 ع. كي څلور نيم ميليونه وه. ترديې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانګړې توګه د مكې مكرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاګ سيسا تو په هكله په راتلونكو پا ڼوكي رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوستې سیستم

د اسلام په تاریخ کې تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولېږل. بیا حضرت معاویه د پوستې نظام جوړ کړ. په دغه پېرکې له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چې پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوې وو، چې تردغه ځایه به د یوه څاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل څاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چې به یې جدې ته وړل د یوه څاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پورې الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل څاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چې پر درو څارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکې به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوُتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسې کوترې به ډېرې چټکې الوتې، لکه چې په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چې یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوترې به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کې به ساتل کېدې .

اوس اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکې د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کې د پوستې رسولو نظام په عثماني پېرکې ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چې دا دود تر 1347 س.کال پورې روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چارې د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندې ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوې پېرکې د پوستې او نورو مواصلاتې چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخوانې واکمن شریف حسین په دورکې پرلفافو د پوستې ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودې پېرکې د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کې جوړه سوه. په 1379س.کې یې هغه د جیاد د سیمې عماراً الاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کې یوې ستري ماڼۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کې په مکه مکرمه کې پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکې رامنځته سوې وې چې ډېرې مهمې یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کې وې. د حج په ورځوکې په مناکې هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

20ـ په مکه مکرمه کي ټیلیګرام او ټیلیفون

په مکه مکرمه کي د ټیلیګرام او ټیلیفون آسانتیا د عثماني ترکیې د واکمنۍ په پېرکي رامنځته سوه. د شریف حسین په وختوکي په مکه مکرمه کي تقریباً (20) ټیلیفونه د غټو دولتي چارواکو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چي په 1343س.کي په حجاز کي سعودي حکومت ټینګ سو، د هیواد په هره برخه کي پرمختګ رامنځته سو، چي په دې لړکي په هره دولتي اداره کي ټیلیفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پوري تقریباً (5000) پایې ټیلیفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کي ټیلیفون سته. ډېرخلك ګرځنده ټیلیفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځایوکي وګړني ټیلیفون ځایونه هم په ډېرو عصري وسایلو سمبال په دې برخه کي خلکو ته آسانتیاوي برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټیلیفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډیو او ټلویزیون

علامه محمد طاهرکردي وایي: باید اعتراف وسي او د تاریخ په پاڼوکي درج سي چي د

سعودي راډیویي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چي دی لا ولیعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندي په پوهېدو سره چي راډیو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ویښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختیا او د هغو د یوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړیکو د ټینګتیا ډېره ښه وسیله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستیوکي چي د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډیویي خپروني پیل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مکآ المکرمآ ... ایها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله علیکم من الارض الطاهرآ ". یعني: " دا مکآ مکرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي ځمکې څخه تاسوته سلامونه لیږو ."

دغي راډیو لومړي د یوې (3) کیلوواټه لیږدونکي (مرسلې) په وسیله خپروني کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد میاشتي پر26 نېټه په مکه کي د " المدیریآ العامآ للاذاعآ و الصحافآ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کي د مکې له راډیوڅخه دنوي لس کیلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پیل سوې او د دې ترڅنګ یې په سټېډیوګانو کي هم سمون او پراختیا رامنځته سوه، چي په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټېډیو پرځای دوې نوي سټېډیوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کي د مکې راډیو ته یوه نوې پنځوس کیلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د یوې بلې قوي (450)کیلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پیل سو. چي همدا اوس د مکې مکرمې راډیو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي: کله چې په نړۍ کې راډيويي خپروني پيل سوې او خلکو په سعودي کې راډيو ګاني واخيستلې په هغود سندرو نيول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډيو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقيباوه او راډيو به يې ور ماتول. خو بيا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلويزيون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کې په مصرکي خپروني پيل سوې او په سعودي کي د 1385س.کال په لومړی خورکي په مکه مکرمه کي ټلويزيون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بيا په ټوله سعودي عربستان کي دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستيوکلونوکي د سعودي عربستان د ټلويزيون دوه چينله او د راډيو)23(

سټېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځيني يې د حج د مناسکو بهير په ټوله نړۍ کي خپروي او (12) راډيو سټېشنه په بېلو بېلو بهرنيو ژبو،له هغو څخه په پښتو او دری هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلويزيون او راډيو د حج په مهال د اسلامي او عربي هيوادو ټلويزيونونو او راډيو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کي له موټرانوکاراخيستل

په کال 1340س.کي د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان يوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شريف حسين ته په سوغات کي ورکړ. خو شريف حسين له هغه څخه ډېر لږ کار اخيستی، ځکه يو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شريفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړي .

په کال 1343س. کي چې ملك عبدالعزيز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمينو شريفينو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کي مکې مکرمې، مدينې منورې او جدې ته له لوېديزو هيوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره يوه کمپنۍ پرانيستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کي د موټرانو استعمال ډېر زيات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجيانو شمېره هم مخ پر زياتېدو سوه .

په 1373 س. کي چې ملك عبدالعزيز وفات سو په مکه کي د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کي ګرځندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پيدا کيږي چې موټر دې نه لري او د ډېرو شتمنوکورنيو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي دا هم بايد ووايو چې اېرکنډيشنډ بسونه په کال 1398 س. کي په مکه مکرمه کي په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خوني

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کريم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کي د آلمان په هامبورگ ښارکي چاپ سو، چې د دغه چاپ يو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربیاَ المصریه " کي خوندي دی. بيا په کال 1516ع.کي قرآن کريم د ايټاليې په بندقيه ښارکي چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هيوادونوکي مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کريم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکيه کي د دريم سلطان احمد په وختوکي مطبعه په کار ولوېده. د ترکيې شيخ الاسلام په هغې کي د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول يې په هغې کي جايز و نه بلل. بيا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بيا چې لومړی سلطان عبدالحميد پاچا سو بيرته يې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بيا د لومړی سلطان محمود په وختو کي هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکيې په آستانه کي چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کي يې د چاپ چاري بشپړې سوې .

په کال 1271س.کي د تونس امير محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کي په حلب کي مطبعه په کار ولوېده. د لبنان يوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحيا " ده چې په 1733ع. کال کي تاسيس سوه او لومړی يې په سرياني او بيا يې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بيروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشوير" ده چې په 1733ع. کي يې د لومړځل لپاره د داود ؑ مزامير په چاپ کړه. د بيروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القديس جاورجيوس " ده چې په کال 1753ع.کي په کار ولوېده. بيا په کال 1822ع.کي په مالټا کي د امريکې يوه مطبعه په کار ولوېده چې بيا په کال 1834ع.کي بيروت ته وليږدول سوه. په کال 1848ع.کي المطبعاَ الکاثوليکياَ په بيروت کي تاسيس سوه چې لومړی يې په ډبرينو او بيايې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لويه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انگريزي، يوناني، سرياني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکي د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کي ناپليون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپليون کوم چې پرمصر يې يرغل کړي وو په دغه مطبعه کي خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعاَ الاهليه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کي ترکال 1801ع. پورې له مصرڅخه د فرانسويا نو د وتلوتر مهاله وه. بيا تر(20) شلوکالو په مصرکي مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه يې بيرته په کال 1821ع.کي فعاله کړه او په مطبعاَ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کي نصب سوه او ترهرڅه لومړی يې په کال1822 ع.کي ايټالويې ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زياته فعاله وه. په عربي نړۍ کي دا ترټولو لويه مطبعه وه چې بيا په مطبعاَ الاميرياَ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کي يو په بل پسې ډېري مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سيد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال الدين افغاني (رح) له هیواده وتلو ته ترمجبوریدو وروسته امیرشیرعلي خان ته د اصلاحاتو یو پروګرام پرېښود. چې هغه د دغه پروګرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کي د مصطفوي مطبعې په نامه یوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بیا زموږ په هیواد کي د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مګرله بده مرغه اوس زموږ د هیواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسایلو ترسره کیږي او زیاتره کتابونه مو په بهرکي چاپیږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره یوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شریف ته نژدې په جیاد محله کي یې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعآ الامیریآ پوري اړه درلوده او مطبعآ ام القرٰ ی یې ورته ویل، چې بیا په سعودي پېرکي په نوو وسایلو سمبال سوه او په (مطبعآ الحکوما) ونومول سوه. بیا په کال 1327س. کي شیخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانګه یوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعآ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زیات کتابونه یې په طبع کړه. بیا په کال 1345س. کي شیخ محمد صالح نصیف په مکه مکرمه کي المطبعآ السلفیه په کار واچول چې بیایې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعآ العربیآ په نامه یوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جریده یې په چاپول،کومه چې بیا په (جریدآ البلاد السعودیآ) ونومول سوه. بیا په کال 1373س.کي ځینو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بیا استاد صالح محمد جمال یوه مجهزه مطبعه، بیا استاد احمد السباعي د (مطبعآ قریش) په نامه او بیا یې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسیس کړه او بیا نوري ډېري مطبعې یو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړۍ وال نوم ګټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړۍ کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث الیومیه) یعني ورځنۍ پېښې په نامه د ناپلیون بوناپارت لخوا راووتی، بیا لومړنی اخبارچې په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حدیقآ الاخبار) نومېدی. بیا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوریا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جریده راووتل. په کال 1879ع.کي په یمن کي د (صنعاء) په نامه جریده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطین کي د (النفیر العثماني) په نامه جریده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړۍ جریده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جریده چې په عربي او ترکي ژبو یې علمي او ادبي لیکني خپرولې په اوونۍ کي یو ځل د عثماني دولت لخوا تر1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکیې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغې جریدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جریده په څلورو مخونوکي په امیریه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جریده په عربي ژبه را ووتل او تر یوې ګنې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جریده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د لیکني چاري یې د یوه لبناني ورځپاڼه لیکونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وي. دغه جريده هم څو مياشتي وروسته بنده سوه. دغه شان په کال 1327س.کي په مکه مکرمه کي د (شمس الحقيقاَ) په نامه ورځپاڼه په عربي او ترکي ژبو د محمد توفيق مکي په مسؤول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچې په مکه کي د يووالي او پرمختګ د ټولني خپرنيز ارګان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په کال 1334س.کي د (القبلاَ) په نامه په مکه کي راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سرکي ودرېده. په کال 1338س. کي د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه کي خپرېده، خو کله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونکي عمرشاکر هغه په حجاز کي خپره کړه .

دغه راز په همدغه 1338س.کال کي د مکې د کرني د ښوونځي د زده کونکو لخوا د کرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په کال 1343س. کي په جده کي د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 ګڼو خپرېدو وروسته په همدغه کال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.کال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوکي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ ګڼه راووتل. بيا په کال 1347س. کي د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په کال 1349س. کي بيرته بنده سوه. په کال 1350س. کي د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شرکاَ الطبع و النشر العربياَ ته ولېږدول سو او په اوونۍ کي يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جګړې په کلونوکي دکاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په کال 1365س.کي د (البلاد السعودياَ) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ کي دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په کال 1373س.کي ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداکړ،چې د هري ټپۍ خلك يې لولي. په کال1355س.کي د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره کي د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوکي ښه وځلېده د 1365س.کال څخه په مکه مکرمه کي هم خپرېږي. بيا د 1366 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د (مجلاَ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسؤول يې استاد هاشم زواوي وو او په کال 1370س.کي يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهرکردي مسؤول مدير سو. دغه مجله په عامه توګه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توګه د سعودي او په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د ډله ييزو اړيکو وسايلوکه دولتي دي،که شخصي ډېره پرمختللې بڼه غوره کړې اود ژورناليستيکو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربېره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني کوي چې کميت او کيفيت يې لا هم ورځ تربلې مخ پر زياتېدو او ښه کېدو دی .

25ـ د مکې مکرمې عامه کتابتونونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه مکرمه او مدينه منوره کي له شپږمي لېږديزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمينو شريفينو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پيرغلام دستگيرنامي په خپل (تاريخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښيي. چې يو يې د " سليمانيه " په نامه يادېدی کوم چې د باب السلام سره په در يبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجيد خان تاسيس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنيې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځيني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پير غلام دستگيرنامي وايي : " له دغوکتابونو څخه ځيني غلا سول او ځيني سيلاب ضايع کړه". خو نه وايي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وايي چې دغه کتابتونونه د نجديانو ترپېرد مخه وه. او د سيلاب کال هم 417 يادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاريخ القويم په دوهم ټوک کي وايي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې يو يې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو يوه واکمن تاسيس کړی وو. او لومړی ځای يې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون يې د مسجد الحرام دننه، په باب الدريبه کي په يوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بيا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختيا گوتي پوري کړې او باب الدريبه يې ونړول دغه کتابتون يې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځايه ترسلو مترو زيات ليري نه دی. له پورته خبرو څخه ځرگندېږي چې دغه کتابتون هماغه سليمانيه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښيي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شيخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصيت کړی وو چې په دغه ځای کي دې يو سترکتابتون پرانيستل سي. علامه کردي وايي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسيس سوی دی. ښايي د دې کتابتون يو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځايه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځيني نورکتابونه هم پر زيات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاريخ القويم په څلورم ټوک کي ليکي ": د حرم د ځانگړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه يې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نوميږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزيز د مخامخ ميدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه ميليونه ريااله رانيول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو ميليونو ريالو په لگښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په رياض کي د تاريخ مکآ المکرمآ په نامه د عالمانو د يوې ډلې لخوا په يوه نوي څپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مکتباَ مکاَ " په نامه یوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اونادري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کې د پوهنې د اداري اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کې د " مکتباَ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القری " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کې هر ولس که هرڅونه بې ځواکه او جاهل هم وي بیا هم د پوهنې د ښوونې لپاره ښېل اوځانګړې ځایونه لري. خو دغه ځایونه د یوه ولس د ښوونې د قابلیت د فطري استعداد له مخې په ځینو کې لږ وي او په ځینو کې ډېر. په مکه مکرمه کې تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرایطو سره سم ښوونځې وه. وایي چې د رسول الله ﷺد مېرمنې بي بي خدیجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه لیکل کول. او د انجیل آیتونه یې هم لیکل چې له دې څرګندېږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کې د لیك لوست منځې (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کې رسول ﷺ لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کریم تلاوت او تفسیرکاوه او د اسلام مبارك دین به یې ورته روښانه کاوه. رسول ﷺ به دغه چارې په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتنې ځنې کولې او ده به جوابونه ورته ویل. وروسته دغه چارې راشده خلفاوو، اصحابو، تابعینو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په یوه خوا کې ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لارې به یې پوهه ځنې ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د یوې ټاکلي موضوع په هکله ښوونه وکړي؛ بلکې هغه به خلکو ته نصیحت کاوه او د علم او پوهې په بېلو بېلو برخو کې لکه د شعر، نحوي، لغت، تفسیر، حدیث او فقهې او نورو په هکله به یې د هغو پوښتنو ته جوابونه ویل چې په دې ډول پوهنې او د هغې ښوونې په سیخه توګه د اسلامي ټولنې سره اړیکې لرلې. د هغو د اړتیاوو سره د مستقیم تماس په لرلو سره به یې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به یې جواب وایه. چې هم ښوونه او هم ښوونکې او هم زده کوونکې آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کې به یې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هیڅ مداخله نه پکښې کول. ځکه چې نه ښوونکې د دولت لخوا دې چارې ته ګومارل سوې وه او نه یې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګندېدو وروسته په لومړیو وختونو کې د علم او پوهې د غوړېدو، خپرېدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بیا څنګه چې د دغسې تعلیم او تعلم چارو پراختیا موندل، نو ښېل ځایونه ورته وټاکل سول . دغه ځایونه به یې مدرسې بللې، چې ځینې به د جومات ترڅنګ او ځینې به بیلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره هم ښېل ځایونه جوړ سول چې (کتاتیب) به یې ورته ویل. په تاریخ القویم کې وایي چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنیو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب یا مکتب (ښوونځی) ویل. بیا یې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنیت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وویل، چې د درس او تدریس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سي. اوس عرب د لومړنیو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه مورږ چې مدرسه یوازې د دیني علومو د ښوونې ځای ته وایو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلیاَ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) او " معهد " (انستيټيوت) وايي او پوهنتون ته " جامعاً " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځي مکه او مدينه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسير، حديث، فقهي او تاريخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کي هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومي ځای يوه يهودي کوچنيانو ته ليکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندي لس تنه داسي کسان وه چې په ليك لوست پوهېدل چې له هغو څخه يو زيد بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې ليکني کولې او بيا د رسول ﷺ د ليکونکو د ډلې غړي سو. دغه راز د مدينې منورې د اوس، خزرج او ثقيف قبايل هم په ليك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاريخونه راوړي چې رسول ﷺعبدالله بن سعيد بن العاص ته امر وکړچي خلکو ته په مدينه منوره کي ليك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه ليکونکی وو .

له دي څرګنديږي چې ترمکې مکرمې په مدينه منوره کي ليك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېرکي مسلمانانو په مدينه منوره کي د ليك لوست چارو ته زيات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کي مسلمانانو يوه ډله قريش اسيرکړل. د هغو نالوستي يې په فديه ورکولو خوشي کړه،خو د لوستو فديه يې دا وټاکل چې هرلوستی دي د مدينې لسو تنو کوچنيانو ته ليك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول ﷺڅخه مې وغوښتل چې يوڅا ته سپارښتنه وکړه چې ليك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبيده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وويل چې داسي سړي ته مې وسپارلې چې تعليم او ادب ښه در زده کړي .

په تاريخ القويم کي وايي لومړی سړی چې کوچنيان يې په ښوونځيوکي د زده کړي لپاره راغونډ کړه حضرت عمر ﷺ وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکي او لګښت يې له بيت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسي ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود ليك لوست په ګېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر ﷺد يوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ويل چې څه لوستلای سې؟

هغه ورته وويل : هو. نو حضرت عمر ﷺورته وويل چې ام القرآن ووايه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کي د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وويل: قسم دی که مې له لوړو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه ليك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بيا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې وواېه:

اتيت مهــاجرين فعلموني ثلاثآ اســـطرمتتابعـات

كـتاب الله فـي رق صـحيح و آيات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قــالوا تعلــم سعفصاً و قريشــا ت

و مــا انا والــكتاباَ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

یعني له مکې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې کرښې راوښوولې، یو د خدای کتاب په ښه او درسته باریکي سره، بل د قرآن مفصل آیتونه او بل یې ماته د ابجد توري وکښل او راته ویې ویل چې" سعفص" او " قرشت " زده کړه. او زه وګوره او لیك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دکوچنیو هلکانو او نجونو غونډي لیك زده کول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه کې ستر او له ویاړه ډك بریالیتوبونه تر لاسه کړه او د اسلام په رڼا کې علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لویي او وړې مدرسې ډېرې سوې او ستر عالمان او شخصیتونه یې وروزل.

په دې لړکي مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځی وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځی او د اسلامي علومو د زده کړې معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون کي به دیني او عربي علوم لکه تفسیر، حدیث او د څلورو مذهبونو فقه، بدیع او بیان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدریسېدل او د تاریخ په اوږدوکي یې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نومیالي عالمان وړاندي کړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مکه مکرمه کي نوري مدرسې هم وې لکه د یمن د واکمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په کال 770 س. کي یې په مکه مکرمه کي د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه کړه. یا لکه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه کال په شاو خوا کي د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. یا د بنګال د واکمن

غیاث الدین اعظم شاه مدرسه چې په کال 813س. کي د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدریس لپاره تاسیس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو یادول دلته امکان نه لري .

خو داسي ښکاري چې د عثماني ترکانو د واك په وروستیوکي د 1300س.کال په د مخه وختونوکي په مکه او نورو ځایونوکي د تعلیم او تعلم چاري ډېري بابیزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مکه مکرمه کي موجودي وې :

_1رشدیه مدرسه چې لومړی مسجد الحرام ته نژدې په اجیادو کي وه او بیا یې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بیا په " المدرساَ السعودیاَ " ونومول سوه. بیا په کال 1375س.کي د هغې پرځای " رحمانیه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخريآ العثمانيه .

_4مدرسآ الخيريآ كومه چې د 1315س. په شاو خوا كي د مكې يوه اوسېدونكي شيخ محمد بن حسين الخياط تاسيس كړې وه. د دغي مدرسې نوم د شريف حسين په وختو كي په

"مدرسآ الراقيه " واوښتى .

_5مدرسآ الزراعيآ كومه چې شريف حسين تاسيس كړه او استادان يې له بيروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. كال په وروسته موده كي په مكه مكرمه كي د قرآن كريم د زده كړي او حفظ، د ليك لوست د زده كړي او د املاء او حساب د مبادیو د زده كړي لپاره ځيني نور لومړني ښوونځي هم پرانيستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلكو د جهل او نا پوهی په تور تم كي د بي وزلۍ شپې سبا كولې او لږخلك د علم او پوهي له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او تركي ژبو يې ليك لوست كاوه او زياتره دولتي چارواكي ، سوداګر او د مكې اشراف وه. اما په سعودي پير كي كله چې په نوره نړۍ كي د علم او پوهي رڼا هره خوا خپره سوه او نوي علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. كال را په دې خوا په سعودي عربستان كي علم هره خوا خپور سو. ښوونځي او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسايلو سمبال سول. په ښوونيز او تحصيلي نظام كي سمون رامنځته سو. د تعليم او تدريس په چارو كي ډېر په زړه پوري پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده كړو لپاره د زده كونكو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعليمي منځوكي د انګريزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هيواد په نورو ټولنيزو او فرهنګي برخوكي په زړه پوري بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختيا وو په رڼا كي د تاريخ القويم او نورو په مطالعه په دې وختوكي يوازي په مكه مكرمه كي پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځي، اووه منځني، دوه ثانوي ښوونځي، درې انستيټوټه او د جامعآ ام القرى په نامه سترپوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زياته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوكي شاګردان روزي.

27ـ ام القرى پوهنتون

ام القرى پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،كوم چې په مكه مكرمه كي واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زېۍ د شريعت پوهنځی وو چې په 1369س. كال كي پرانيستل سو او په كال 1391س. كي د ځو نورو پوهنځيو سره په جده كي د ملك عبدالعزيزپه پوهنتون پوري وتړل سو. خو په 1400س. كال كي په مكه مكرمه كي د جامعآ ام القرى په نامه پوهنتون رسماً پرانيستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځي اود بهرنيانو لپاره د عربي ژبي د زده كړي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتوت لري اود طایف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سویه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

28ـ ډېري ستري تاریخي مدرسې

صولتیه مدرسه:

صولتیه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندریسه " کوځه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شیخ محمد رحمت الله ابن خلیل الله هندي لخوا پرانیستل سوه. شیخ رحمت الله د ډیلي په (کیرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب لیکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بیګم " په نامه د کلکتې یوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شیخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه یې په مکه کي د یوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پیسې یې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پیل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنیاَ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما یې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي یې ستري ستري دندي په لاس راوړي دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زینل چې د سعودي یو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي یې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي یوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وایستل. بیا یې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانیستل. دوې نوري مدرسې یې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانیستي دي. د جدې دغه سوداګرد عثماني ترکیې، شریف حسین او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم څښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنیو شرکتونو سره یې اړیکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرین او عمان او نورو ځایونوکي یې د علومو د خپرولو لپاره د یادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د میاشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله دیني او عصري علوم وړیا ښوول کیږي او سترستر عالمان یې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاریخ القویم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغي مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکې مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر 1346س. یعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پورې څوك له مکې مکرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي لیږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کي تحصیل کړی، هغه هم د دوی یا د هغو د اولیاوو په تشبث وو. خو په سعودي پېرکي په کال 1346س. کي لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر یې تر دېرشو اوړي له مکې مکرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپایي او نورو هیوادونو ته د مکې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کیږي. دغه راز په کال 1348س. کي د مکې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځیني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغي مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي

په مکه مکرمه کي به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کي د هغو د کالخوایانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کي د جدې یوه فاضل شتمن په خپل کورکي په یوه کوټه کي خپلې او د خپلو ګاونډیانو لوڼې راټولي کړې او یو سپین ږیری او متدین سړی یې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به یې لیك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلې لوڼې ور ولېږلې. په مکه مکرمه کي هم دغسي وسوه. بیا په کال 1379س. کي په ټول سعودي عربستان کي د نجونو د ښوونځیو د پرانیستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي یو په بل پسې پرانیستل سول. علامه کردي وایي چې: د دغو ښوونځیو ښځینه ښوونکي له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مکې مکرمې او د هغې د شاو خوا سیمو او هیوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاریخ به هله بشپړ وبلل سي او د مکې په باب به د لوستونکي معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبې او ادب په هکله هم لږ څه ولیکو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ یوه داسي پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې ساری یې په مشکل موندل کیږي. د دې ژبې د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ویندود یې ډېرفصیح او بلیغ، تراکیب یې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات یې ډېراغېزمن دي. د دې او داسي نورو ښګڼو اوځانګړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کریم غوندې معجز کتاب یې په دغه ژبه نازل کړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبې او ادب داسي یواځنی کتاب دی چې د هغه د یوه سورت ساری هیڅ ادیب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد ﷺحدیثونه راغلي چې په عربي ادب کي بېله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعیت له پلوه د زرینو ټوټو حیثیت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژبه د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامي ژبو يوه څانگه ده چې د نوح ◌ د زوى سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډېر ليكونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (گړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

_1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې كتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو كي په لاس راغلي دي .

_2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې كتيبې د حجاز په شمال كي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموكي ترلاسه سوي دي .

_3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتيږي چې د هغو په ليكلو كي لومړى يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللى، او د هغو د يوځاى كېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازكي چې كومه ژبه ويل كيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځكه چې عدنان د حضرت اسماعيل ◌ له اولادې څخه دى او د اسماعيل ◌ مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده كړه كوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيكه گانوكي قحطان او د اسماعيل ◌ په نيكه گانوكي فلج سره ورونه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ كومه پانگه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنگه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوى دى نو دغې لهجې پرنورو لوړوالى وگاټه او پاى يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لكه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوكتابونوكي د لغاتو د مفردا توپه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري كړى، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هكله يې كتابونه ليكلي، ادبي كره كتني او بلاغت ته يې پاملرنه كړې او د مهالونو په اوږدوكي يې د شعر، خطبو، رسالو،كيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودې، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه كړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده كړې؛ بلكي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ كړي دي. البته چاچې به د ادب په يوه ځانگړې ارشوكي څېړنه كوله، نو د هغې ارشو ځانگرى څېړونكى به سو او په هغې كي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوكلتور په هكله د دوى پوهه او درك عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هكله به يې د دوى پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلكو او په خپله د فرهنگيانو لخوا د اديب او فرهنگي تعريف داسي كېدى : (هغه څوك چې د هري پوهي په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توگه په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادبي تاليفونوکي هم څرګنديږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويي پوه (لغوي)، پيښليك پوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کې وړتيا او مهارت ومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق مومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول کارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ته ووېل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد د مبارکي ژبي څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکاډميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د څرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبي د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې بريښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې ووېل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو يېبري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادجاويد وايي: " شيخ احمد الاسكندري او شيخ مصطفي العناني په[الوسيط] كي او استاد احمد حسن زيات په[تاريخ الادب العربي] كي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکټر سيد طفيل احمد مدني لخوا تلخيص سوی، د عربي ادب تاريخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصيل په" الوسيط في الادب العربي وتاريخه" كي په لاندي ډول ذكر سوی دی:

_1د جاهليت پېر: چې د اسلام په راڅرگندېدوپای ته رسيږي او موده يې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچې دبني اميه وو عصر هم پکښې راځي د اسلام له را

څرگندېدو څخه پيل کيږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسيږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پيل کيږي او د تاتاريانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسيږي .

_4د ترك توكمو د يو په بل پسې حكومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنگېدوسره پيليږي اود نوي نهضت په پيلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسيږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پيليږي او تر اوسمهاله يې لړۍ روانه ده.

خو ډاکټرعبدالحليم ندوي او نوردغه دورې شپږ گڼي او داسي يې توضيح کوي :

_1د جاهليت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کيږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عيسوي پېړۍ څخه د مخه مهال يعني الجاهلياَ الاولی .

)د جاهليت لومړي مهالونه).

دوهمه دوره : د پنځمي عيسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (l50) کاله د مخه پېل کيږي او د رسول ﷺد هجرت په کال يعني 23_ 622 ع. پای ته رسيږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول له هجرت څخه پېل کېږي او د حضرت علي تردورې رسيږي يعني د لومړي لېږديز(هجري) کال څخه تر 40 ل. س. کال پوري. (له 23 _ 622 ع. څخه تر 62_ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني اميه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاويه له خلافت څخه پيل کيږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو يعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسيږي .

)له 62_ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .(

_3عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کيږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .(

دوهمه دوره: (د ملوك الطوايفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندې د مغولو د تاړاك مهال دی .

_4عثماني زمانه يا د ځوړتيا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسيږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

_5عبوري يا لنډ مهالي دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کې د ناپليون لخوا د مصرد نيولو څخه يا په کال 1801ع. کې په مصرکې د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پېل کيږي. پرکال 1919ع. پای ته رسيږي .

_6اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پېل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکې نثر چې مُسجع به وو، زياتره په افسانو،کيسو او دکاهنانو په ويناووکې کارېدی.

قرآن کريم:

قرآن کريم د لوی ښتن هغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پيغمبرحضرت محمد پې د حضرت جبرئيل په ذريعه، د عربي ژبې په قريشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدينه منوره کې او د رسول د ځينو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کريم لومړني آيتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آيتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې په کال 611 ع. کي په مکه مکرمه کي نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجآ الوداع په مهال د ایام تشریق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کي په منا کي نازله سوې ده. البته له مختلفو روایتونو څخه څرګندیږي چې له دې وروسته ځیني نور آیتونه هم نازل سوي دي. چې ښایي د روایاتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی آیت ﴿ یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالآ ﴾ یا د البقره د سورې﴿ واتقوا یوماً ترجعون فیه ﴾ وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتیا او ارزښت څخه قطع نظرکه یوازي د ژبي او ادب له نقطهْ نظره ورته وکتل سي نو جوتیږي چې دا لومړۍ صحیفه ده چې په عربي ژبه او ادب کي په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتیب سوې ده. یمنیانو اوحِمْیَریانو به بېله شکه خپلي ځیني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتیبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرین اوکره کتونکي پردې په یوه خوله دي چې قرآن کریم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبي او بیان له مخي په عربي ادب کي ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثریو داسي منفرد او یواځنی ډول دی چې د یو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معیارد فني نثرله ګډون څخه یې د بیان یو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندي د بیان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سلیم عقل څښتن څوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندي له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپیریال کي د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټي هم نه، بلکې(6666) آیته او ضخیم کتاب دی، نازلېدل په یقیني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بیان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته یوځانګړې سپېڅلتیا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کریم په برکت په عربي ژبه کي نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشریح او توضیح لپاره تفسیر پوهنه او د تفسیر اصول تدوین سول. د هغه د معناوو او مطالبو د څرګندتیا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بیان، بلاغت او بدیع علوم ایجاد سول. له هغه څخه د مسایلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو یا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورڅرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه لیکلو په غرض لیك پوهنه رامنځته سوه او د عربي لیکونو دونه نمونې راووتلې چې په هیڅ یوه بله ژبه کي نه موندل کیږي .

احادیث :

د رسول الله ﷺ خبرو،کړنو او تقریر ته حدیث وایي. (تقریر یو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب یې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل یافعل څخه چې د ده په حضورکي یې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احادیث د عربي نثر یو بل داسي ښکلی ډول دی چې ساریې یې د قرآن را وروسته د دې ژبي د نثرپه نورو ډولونوکي نه موندل کیږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کي ترقرآن وروسته چې د رسول ﷺپه احادیثو کي د فصاحت، بلاغت ، ایجاز، اغېزمنتیا او د بیان د اسلوب له مخي کوم ښایست او زړه راکښون سته هغه د بل هیچا په خبرو کي نسته. د هغه مبارك احادیث له مهملو، لغوو او چټي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه كي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لكه چي علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول سيرت او نور ډېر علوم د رسول د احاديثو په بركت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هكله يو ستر بدلون راغی، ځكه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې كي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چي د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون كي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته كېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله كي، د ستر او ځواكمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

عام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته كېدو سره په عربوكي ډېرفني او ښكلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهې سره مرسته كول. په پېل كي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشكال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثركي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوكي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت كي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليكوال عبدالحميد الكاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې ښخي په دې هكله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وكړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښكار طغيان وكړ. لكه چې دا نخښې د عربي ژبي د وروستيو ليكوالو په ليكنو اوكتابونوكي په ښرګنده ليدل كيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښكلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، مځكپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په كتابونوكي هم په ښرګنده ليدل كيږي .

36ـ عربي ليك

ډاكټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه كلونه وړاندي كله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حكومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروكولو او په ليكلې توګه د هغو د ادا كولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد كړه چې په عام عرف كي (هيرو غليفي) ليك نخښې يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دود څخه عربي ليك نخښې راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا كېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليكونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمې په شمالي برخه كي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا كي يې حِمْيَرِي ليك دود سو. د تاريخ القويم مؤ لف

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد طاهرکردي او ډاکټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د كنده او نبط د خلكو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوكوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل كيږي. اما مكې مكرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول موْرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مكه كي رواج كړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوكي له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده كړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلكو زده كړي وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك كي ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښكلا كي يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وكړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښكلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښكلا لپاره كار وكړ، چې په پايله كي يې همدغه اوسنی عربي داسي ښكلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړيږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازكي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوكي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په خټه كي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي وريه برخه وه. نه څوك پرحاكم وو او نه د حكومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل كېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو ستركگونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې كنگرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال كي خپلي ننگېرني(احساسات)څرگندول، ځكه نو د دغه مهال شعركه څه هم په جاهلي پېركي وو ستايل كيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم كي ډېر عزت كېدی، ځكه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننگونو او وياړونو څخه يې ننگه كول او د هغو د دښمنانو نيمگړتياوي به يې څرگندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واكمن او شتمن دروازې ته نه دربېدی او غوړه مالي يې نه ورته كول. د عربو سوداگر، ممتاز شاعران، وېناوال، د قبايلو مشران او مخور به هركال كله چې حج ته تلل دكوچني اختر، او په بل روايت د مياني (ذىالقعدې) په مياشت كي شل ورځي د عكاظ په مېله ځايكي راغونډېدل. (عكاظد نخله او طايف په منځ كي له مكې څخه درې منزله ليري يوكلی دی). په دغه ځايكي به له 540ع.كال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای كي دا لړۍ روانه وه، څو په كال 129س. كي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله كي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پكښي ويل. د مشاعرې په پائكی به دكال د ډېري ښې قصيدې په هكله پرېكړه كېده او هغه به يې د قباطي په نامه د كتان پر يو ډول ټوكره د سروزرو په اوبو ليكل او د كعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونكي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دكعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پورې یې شمېر اووته ورسېدی. چې بیا د اسلام په پېرکې هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهلیت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړیو پورې په خوله یو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته یې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه یې سوچه او په ځانګړو ټولګو کې یې تدوین او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمې ټولګې چې موږ ته رسېدلې دي په لاندې ډول دي :

_1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهلیت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصیدې حماد الراویه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ یکښې راغونډې کړې دي .

_2المفضلیات: دغه ټولګه د " کتاب الاختیارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کې وفات سوی دی ـ ترتیب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضلیات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کې د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمینو (هغو چې په جاهلیت کې زېږېدلي او په اسلام کې یې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولې (126) قصیدې اوډل سوي دي .

_3الاصمعیات: په دغه ټولګه کې نامتو ادیب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصیدې چې (1163) بیته کېږي راغونډې کړې دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهیږو د اسلام مبارك دین د عربو او نورې نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کې ژور او بنسټیز بدلونونه راوستل. په دې لړکې اسلام د جاهلیت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه یې وغندل او د اسلام د مبارك دین د اصولو سره سم یې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکینو د شاعرانو په هکله د قرآن کرریم نظر:و الشعرآء یتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ یهیمون و انهم یقولون ما لا یفعلون

[الشعرآء: 224 _ 262] ژباړه : د مشرکینو په شاعرانو پسې غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آیا ته نه وینې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کې سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي یې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هیڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندې د رسول برخورد: په صحیح مسلم کې روایت دی چې ابو سعید خدري وایي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سیمه کې ګرځېدو چې نابېره یو شاعرڅرګند سو چې شعر یې وایه. نو رسول وویل چې:" دغه شیطان ونیسئ یا یې منع کړئ، ځکه تردې چې د یو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وایي چې دغه شاعر داسي شعر وایه چې د رسول او د اسلام له نقطهٔ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احادیثو څخه څرګندیږي چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول ﷺ په شعر کې بې حیایي، فحش ویل، بد اخلاقي، په چټې خبرو سرګېدل، په تکلف مُسجع ویل، د دروغو ستاینې او بد ویل، مبالغې، بې عمله ویناوې، په ریا ښکلې ښکلې خبرې کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لارې څخه تېرېدل او ډېرې خبرې کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چې د مخه مو وویل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو یې وپسولی. په دې هکله قرآن کریم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسې وفرمایلﷻ :الا الذین آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثیراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون] ﴿ الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چې ایمان یې راوړ، غوره عملونه یې وکړل او خدای ﷻیې ډېر یادکړاوکله چې ظلم پر وسو، نو یوازې یې غچ واخیست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چې دوی له څنګه برخلیك سره مخامخ کیږي. په دې آیت کې د شاعرانو له غندنې څخه چې په مخکنیو آیتونوکې وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چې څلور صفته ولري: لومړی دا چې مؤمنان وي. دوهم دا چې پخپل عملي ژوندانه کې صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بندیزونو څخه آزادي غوره نه کړي. دریېم دا چې د خدای ﷻ ډېر یادوونکي وي. څلورم دا چې د شخصي اغراضو لپاره د هیچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چې د ظالمانو په مقابل کې د حق د ملاتړ لپاره اړتیا پېښه سي نو بیا له ژبې څخه هغه کار واخلي چې یو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کې مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندې د عاجزۍ عریضې وړاندې کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندې د رسول ﷺ کړندود: د جاهلیت د زمانې د شاعرانو هغه شعرونه چې فحش او هجو او داسې نورې ناوړې خبرې به نه وې پکښېکې رسول ﷺ هم اورېدل او هم یې خوښوول، لکه چې په صحیح مسلم کې وایي چې عمرو بن الشرید له خپل پلار څخه روایت کوي چې هغه وویل : یوه ورځ د رسولﷺ ترشا سپور وم چې هغه مبارك راته وویل: " آیا د امیه بن ابي الصلت کوم شعردې په یاد دی ؟ ". ما ورته وویل: هو. هغه راته وویل چې: ویې وایه. ما د هغه یو شعر ووایه. بیا یې وویل نور ووایه. مایوبل شعر ورته ووایه. بیا یې وویل چې نور ووایه. بیا مې هغه ته د امیه سل شعرونه وویل. امیه یوشاعر وو چې پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چې یې د حکمت او نصیحت شعرونه ویلي وه، رسول ﷺ د هغه په هکله ویل: " آمن شعره وکفر قلبه ". یعني د امیه شعر د مسلمان دی خو زړه یې د کافر دی. ښرګنده ده چې رسول ﷺشاعر نه وو؛ لکه چې لوی ښښتن فرمایي : ﴿ و ما علمنٰه الشعرو ما ینبغي له ﴾ [یٰسن : 59] یعني نه مو حضرت محمد ﷺ ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښاییږي .

خوکله کله یې د سلیمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چې په بخاري او مسلم کې له جندب ﷺ څخه روایت دی چې په یوه غزا کې د رسول ﷺ ګوته وینې سوه، نو یې ګوتې ته وویل:

یعني ته داسې ګوته یې چې دغه وینې کېده دې د خدای ﷻپه لاره کې ولیدل، چې البته دا نه ضا ئع کیږي او اجر لري. او لکه چې پوهېږوکوم موزون کلمات چې د مو زونیت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کیږي. همدا شان رسول ﷺ د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثیل په ډول ویلي دي. لکه چې رسول ﷺ د جاهلیت د زمانې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقې دا بیت ویلي دي: ستبدي لك الايام ما كنت جاهلا ویاْ تيك بالاخبار من لم تزود یعني ای هغه څوکه چې د سفر توښه دي نه ده برابره کړې، ژر دی چې د مهال شپې او ورځې تا په هغو چې نه یې ورځخه خبر، خبرکړي. دغه راز مشکوآ د بخاري او مسلم په حواله له براء څخه روایت کوي چې رسول د خندق د غزا په ورځ خاوري ورلې.کله چې یې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه دا رجز یې وایه: یعني په لوی څښتن لوړم چې که د خدای لطف نه وای موږ به سمه لار نه وای موندلې. نه به مو خیرات ورکولای او نه به مو لمونځ کولای، نو ای څښتنه موږ ته سوکالي را په برخه کړې. که د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټینګي کړې، ځکه چې دوی پرموږ تېری کړی دی، څو موږ له دینه څخه د اوښتلو په فتنه اخته کړي، خو موږ یې ګردسره نه منو. او " ابینا ابینا " به یې بیاځلي (په تکرار) او په لوړآواز ویل. رجز هغو اشعارو ته وایي چې عربو به د جګړو په مهال ویل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه یو بحر هم دی. دغه شان رسول شعر ستایلی او د هغه په هکله یې فرمایلي دي:" ان من البیان لسحراً ". رواه البخاري. یعني ځیني داسي ښې او غوره خبري او څرګندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوکي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول فرمایي:" ان من الشعر حکماً ". رواه البخاري. یعني ځیني شعرونه دپوهي اوحکمت متضمن دي او په شعرکي ځیني داسي ګټوري خبري سته چې سړی له جهل اوکم عقلی څخه را ګرځوي. بل ځای رسول د مسلمانو شاعرانو په ستاینه کي وویل: " ان المؤمن یجاهد بسیفه و لسانه ". مشکوآ . یعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد کوي. بي بي عائشه (رض) وایي چې د رسول په مخکي د شعر یادونه وسوه. هغه وفرمایل: " هوکلام، فحسنه حسن و قبیحه قبیح ". مشکوآ. یعني شعر داسي خبري دي چې ښې یې ښې دي او بدي یې بدي. حسان بن ثابت د مدینې منورې د جاهلیت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردی، چې شپېته کاله په جاهلیت او شپېته کاله په اسلام کي ژوندی وو، او د رسول ستایونکي وو. رسول د قریظه د پېښې په ورځ ورته وویل: " د مشرکانو هجو ووایه، جبرائیل په دې هکله ستا ملګری دی". او همدغه راز به یې ورته ویل: " کافران چې په ماپسي څه وایي د هغو جواب ووایه". او فرمایله به یې : " ای خدایه ! د حسان د جبرائیل په واسطه ملاتړ وکړې. (متفق علیه). په بخاري کي له عائشې بي بي څخه روایت دی چې رسول به په جومات کي حسان ته منبر اېښووی او هغه به پر منبر درېدی او د رسول په هکله به یې ویاړني ویلې. او رسول به ویل چې:" خدای تعالي د حسان په روح القدس (جبرائیل) ملاتړکوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو کړنلاره:

کوم نظر چې رسول د عربي شعر په باب درلود،کټ مټ نظر اصحاب کرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زیاته پاملرنه وکړه. لکه چې مشهور روایت دی چې حضرت عمر حضرت ابو موسیٰ اشعري ته ولیکل چې خلکو ته د شعر زده کولو حکم ورکړه، ځکه چې د شعر په برکت سړی په ښو اخلاقو روزل کیږي؛ د سمي رایي په ګېنه سمبالیږي او د انسابو په هکله علم ترلاسه کولای سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز حضرت علي کرم الله وجهه او د هغه د اکا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعری، صرف او نحوي او تاریخ او ریاضي باندي وینا وي او تقریرونه کول او ځینو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او لیکوالۍ د هنرونو په هکله درسونه ورکول. د شعر په هکله د اسلامي عالمانو نظریې :

علامه ابن عابدین شامي په ردالمحتارکي له شهاب خفاجي څخه نقل کوي او وایي چې د عربو بلغاء په شعر او وینا کي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهلیت شاعران کوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وایي چې په جاهلیت او اسلام دواړوکي یې ژوند کړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدین، 4 محدثین، 5_ متاخرین، 6_ هغه چې له متاخرینو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړیو درو ډلو تلاش د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هکله پوهه ترلاسه کول، د فقهاوو په نزد فرض کفایي ده. ځکه چې په دې سره د عربي ژبې د قواعدو په هکله پوهه ترلاسه کیږي، کومه چې په هغې سره، سړی د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهیږي .

دغه راز علامه ابن عابدین وایي:" شعرد ځان کسب او پیشه ګرځول او په داسي ډول تل ترتله ویل چې سړی د خدای له ذکره او د شرعي علوموله زده کړي راوګرځوي مکروه دی، خو لږ ویل یې چې مطلب یې ځني د ښکلو او خوږو نکتو، لطایفو او تشبیها تو څرګندول وي باك نه کوي،که څه هم د بارخو او قد او قامت په هکله وي. ځکه چې د بدیع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدینو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توګه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القدیرکي وایي:" که په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك یا ښځي صفت، یا د شرابو داسي ستایل وي چې د سړي شوق پر راولي او یا پکښې د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ویل حرام دي ". خو په عالمګیري کي وایي:" په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك یا ښځي صفت او د فسق او شرابو یادول مکروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا یعني خبري کول، فضول کلامي، په باطلو وینا وو سرکېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د ویناوو د نواقصو په را سربېره کولو او پرهغو باندي په ایراد او اعتراض کولو سره طعن ویل او د ویونکي سپکول او تحقیرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتیا څرګندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تکلف او په سجع او تصنع خبري کول، فحش ویل، لعن و طعن ویل، حرام ساز اوحرام شعر ویل، ډېري ټوکي کول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلکو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني کول، د درواغوقول او لوړه، غیبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باریکیوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه کېدای سي وویل سي چې په شعرکي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف کار دی. ځکه نو اوسنی عالم او فقیه دکتور وهبه الزحیلي په " الفقه السلامي و ادلته " کي غوټ حکم کوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او کراهیت او استحباب کي د خبرو حکم لري چې ښه یې ښه او بد یې بد دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

39ـ په عربي شعر کي بدلونونه

په دې ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چې د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چې په پايله کي دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلې غزل؛ چې ځانګېرني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چې ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکي په شعر کي ډېر بدلون راغی چې په ځينو برخو کي ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښې رامنځته سول چې پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردې سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دې پېرکي سياسي او حماسي شعر او سپېڅلې غزل بابېزسوه، او د مدحې او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکي د مدنيت او ودانوني ښکارندي توصيف سوې او د زهد، تصوف، فلسفې، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چې د قصيدې په اجزاووکي تناسب او په معناووکي ترتيب په پام کي ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چې په دې ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغې ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کي:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کي وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کي وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازمانې څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کي او نور پوهان د دې خبري د ثبوت لپاره وايي چې د عکاظ په مېله ځای کي به يې (کوم چې مخکي د عربي شعر ترسرليك لاندي خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چې ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړي يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چې به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندي نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چې دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دې کره کتني په پايله کي به چې د چا قصيده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېري ستاينې او شاباسي وړ وګرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توګه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم ګړی ټا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانګړې، سره خېمه درول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانګړې توګه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زماني شعرهم ترکره کتني لاندي ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندي نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرګندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلې ګېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ ايښوولوکي هم پرېکړوني اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه ګانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خوري وري نخښي ترسترګوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندي نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندي نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل وېناوي ترکره کتني لاندي نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيرِ، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړي ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنګ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترګو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړي له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عګربي ادب کي بنستيزه کره کتنه پيل سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراویه ، مفضل ضبي، خلیل بن احمد، خلف احمر، ابوعبیده او اصمعي د دغه پېرد شعرد پخوانیوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خلیل بن احمد او اصمعي لیکلي آثار هم پرې ایښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچې دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب یې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځینو یې په دې هکله کتابونه لیکلي دي، په هغوکي د یادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتیبه دینوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشیق قیرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن یزید المبرد، احمد بن یحیٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبیدي، حسن بن بشر آمدي، ضیاءالدین بن الاثیراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختیا چې غور و کړو، نو دې پایلي ته رسیږو چې

(1)د یادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسین زرین کوب په " آشنایي با نقد ادبي" کي او نورو ډېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَیل د" سکینه" رسالې لیکوونکی یې ردوي او نه یې مني .

د لرغوني عربي شاعرۍ آره پانګه د قصیدو په بڼه ده. د دغو قصیدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوی دی. اولکه چې پوهیږو دغو قصیدو تلپاتي ژوند ګټلی دی. البته کوم شي چې دغه قصیدې تلپاتي کړې دي، هغه دعربو سپېڅلی کره کتنیزشعور دی. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخي د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنګه چې په عربوکي وده او پرمختیا ورکړه سوې ده، د هغه سا رۍ په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترګوکیږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتیا او انحطاط پېر:

ترابن اثیر وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاریخ کي کومه ځلانده څېره څرګنده نه سوه. په تېره څنګه چې د مغولو د تاړاك په پایله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني ګردسره ړنګه سوه. او د دې سره علوم او ادبیات د ستر ناورین سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو لیکوال پیدا سو نه کوم کره کتونکی. ځینو لیکوالو چې د ادب او ادیبانو په هکله څه لیکلي د هغو په تالیفونوکي دکره کتني په باب زیات څه نه ترسترګوکیږي. صلاح الدین صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دی اړولی، خو بیاهم په دې هکله په خپلو هممهالوکي یوه نادره استثناګ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب ګ" صبح الاعشٰی في صناعآ الانشاګء " کي ځیني کره کتنیز ټکي ځای کړي دي.

دغه ځوړتیا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچي ته ورسېده. په دې پیرکي شهاب الدین خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د یادوني وړ دي. دغه راز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوسف بدیعي (په1073س.کال مړ) دخپل مهال ستر ادیب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هکله یې دوه په زړه پوري کره کتنیزکتابونه لیکلي دي.

د عربو د بیا و ېښتیا پیل: د دیارلسمي سپوږمیزي پېړۍ په لومړیوکي د عربي هیوادونو او ولسونو په احوالوکي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپلیون د یرغل په پایله کي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځای ناستو په پیرکي د اروپايي فرهنګ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزایرکي د عربو او فرانسویانو ترمنځ د سولي او جګړې اړیکي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واکمنۍ د بې واکۍ له امله د اروپاد تمدن او سیاست سره مخامخ سول. دي حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپايي فرهنګ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنګ او تمدن په هکله نوي ورونه پرانیستل. ځینو شاعرانو او لیکوالانو د نوو وطني او ټولنیزو مضامینو لیکلوته مخه کړه . دي چارو ورو ورو په عربي ادب کي نوي بدلونونه رامنځته کړل چې په کره کتنه کي یې هم انعکاس وموند. په لبنان کي بطرس البستاني او احمد فارس الشدیاق په خپلو لیکنوکي د اروپايي کره کتني کړندود خپل کړ، د لبنان له ادیبانو څخه شیخ ناصف یازجي لغوي کره کتني ته پام واړاوه . نامتو لیکوال، مؤرخ اوڅېړونکي جرجي زیدان هم مهم او په زړه پوري کتابونه ولیکل او په " الهلا ل " مجله کي یې خپل کره کتنیز، علمي، دقیق او معتدل ذوق څرګند کړ . په دي دوره کي د شام او مصر له ادیبانو څخه ځوتنه نور هم چې کره کتنیز ذوق یې لاره کېدای سي چې یاد سي. خو دکره کتني وروستی، بشپړ او بنسټیز نهضت له لویه سره د مصر د ځو تنو وروستیو او اوسمهالو لیکوالو او ادیبانو د هلوځلو پېبره ده. چې په دي هکله یې ځانګړې پاملرنه کړې او ارزښتناك آثاریي لیکلي دي. له دي لیکوالو اوکره کتونکوڅخه دي : ابراهیم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسین هیکل بګ، احمد امین او طه حسین اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او ادیبانو د جاهلیت له دورې څخه تر نننی نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ایجادات په میراث پرې ایښي دي. د دوی د شعرفکر، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خیال او جمال تصویرونه، ښکلي او معنا وي یې دقیقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افکارو او د خلکو د ژوندانه او چاپیریال څخه نماینده ګي کوي. د دې ترڅنګ د عربي شعر یوه برخه په تېره په عباسي پېرکي په ټولنه کي د حاکمو او شتمنو ډلګیو نماینده وه چې د دغو ډلګیو د لوستونکو او اورېدونکو ذوقونو ته به یې جواب وایه او د دوي هیلي او غوښتني به یې منعکسولې او د دوی د خیالي او رشتیانیو لویانو ستاینې به یې کولې .

البته دا ښکارندي ټولنیز لاملونه لري، چې ډېر مهم یې د واکمنو او د دوی د مرستندویو سوداګرو او مځکوالو د لړکیو په لاسونو کي د واك او شتو تمرکز، د وګړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واکمنانو د ستاینې په بیه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښکارنده په ټولو پخوانیو ټولنوکي څرګنده وه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کې هم ټوله د دروغجنو ستاینو شعر نه وو. رشتیا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نیولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتنې به یې په خپلو اشعارو کې منعکسولې چې د دې حقیقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صلیبي جګړو او نورو کې ښېخې ډېر موندل کیږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختیز پرآدابو باندې

د عربي ادب شعر، نثر اوکیسو د موضوعاتو، معنا وو او اسالیبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخې د ختیزو ولسونو پرآدابو باندې اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختیزو ژبو پر وده او تطور باندې چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپیریال کې، یا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په څرګنده ښکاري .

دغه راز د ختیزو ولسونو فرهنګیانو عربي ژبه زده کړه او خپل تالیفونه یې په ولیکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په بېلو بېلو برخو کې بې شمېره نابغه شخصیتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دین په رڼا کې پښتو او دري آداب د عربي ادب ترځنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو ادیبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه ولیکل او ډېر الفاظ یې له عربي ژبې څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافیې اقتباس کړې او په خپلو ژبو یې پرخپلو شعرونو او لیکنو تطبیق کړې. په تېره پر دري نثر باندې د عربي اغېزې ډېرې ښکاري. خو په قرآني آیتونو، احادیثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکې ډېرکیږي. د پښتو او فارسي ژبو ادیبانو په خپلو شعري او نثري تخلیقا توکې د عربي بدیع او بلاغت قواعد هم پلې کړې او عربي اصطلاحات یې ډېر اخیستي دي .

دغسې پر ترکي او کردي ادب هم کومې خبرې چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقیمه توګه یا د فارسي ادب له لارې، په غیر مستقیمه توګه د عربي ژبې څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندې راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکې ډېر ستر ستر لیکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه یې ډېر کتابونه ولیکل؛ چې زیاتره یې پر دیني، لغوي او تاریخي مسایلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندې نوې ژبه د اردو ژبې په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګاني یې له عربي ادب څخه اخیستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېدیزو آدابو باندې عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکیسو له لارې کومې چې د خلکو په منځ کې مشهورې وې او په خوله یې یو بل ته لېږدولې پرلوېدیزشعر باندې ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسپانیې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ایټالیې د نصراني امراوو په ماڼيو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په يوولسمو او دوولسمو میلادي پېړيوکې په اروپا کې یوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندرې او نغمې به يې د باجې سره يوځاى غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وويل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخیستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېري عربي کیسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړى " کلیله و دمنه " په ديارلسمه میلادي پېړۍ کې په اسپانوي او لاتيني اوبيا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دى چې د عربي کيسو اغېزې د ایټالوي ليکوال پوکاچو د " دیکامیرون " په کيسو کې په څرګنده ترسترګو کيږي. دغه رازد ادب تاريخ ليکونکو دابي العلاء المعري د " رسالاَ الغفران" اغېزې د ایټالوي شاعر دانته په " الهي کوميډي " کې هم جوتي کړي دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کې عربي ادب ته د لوېديزو اديبانو پاملرنه زښته زياته سوه چې د ادب تاريخ ليکونکو لخوا د دې ګ پاملرنې اسباب د اروپا پراختيا، د رومانتيکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختيزو پوها نو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن يقظان کيسه په لاتيني ژبه وژباړل سوه اود يو زر و يوې شپې (الف ليلاَ وليلاَ) کيسه په 1704ع. کال کې د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې بېخي ژر په اروپا کې خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنيو ليکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د يوه ليکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاريخ (تاريخ القويم) ليکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 _ 1400س.) په خپل کتاب کې د مکې مکرمې د اوسنيو ليکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ يې غټ غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقيده دى چې څنګه چې شاعران په هره لوره، ژوره کې سرګردانه او اديبان په هره برخه کې ليکني کوي، نو دوى په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولاى سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاريخ کې د (160) تنو په شا و خوا کې د اسلامي عالمانو، ليکوالانو، شاعرانو او اديبانو اود هغو د تاليفاتو په هکله څرګندوني کړي او عقيده څرګندوي چې:" که اديبان د شعر او ادب او ليکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتيا چې ستر تخليقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټي پر اوږو اخيستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دى زياتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتيا تر وروستي پړاوه رسېدلاى سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهي سرچيني او اداني ډېري دي. خو موږ داسي ډېر اديبان او فاضلان لرو چې د حيا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکې د خپلو ليکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوى ګومان کوي چې که د دوى کومه ليکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوى دا نظر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درست او غوره نه دی. څکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کیږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چې څو واره له آسه ولویږي. نو ځوانو لیکوالو او شاعرانو ته په کار ده چې علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتیا ور ودانګي؛ لکه چې پخوا لا یوه شاعر ویلي دي : یعني چې د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو ادیبانو ته سپارښتنه کوي چې د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مینه او نرمښت چلند وکړي. له ځینو خطا وو څخه یې سترګي پټي کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشویې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او لیکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ویښتیا، پاڅېدني او شجاعت اروا وده پکښې وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاریخ القویم " په یوه بله برخه کي ادیبانو او شاعرانو ته څه توصیې کړي او وایي:" علم بې‌له عمله او بې‌له عقله څرګند خسران دی او ادیب بې‌له ادبه او شاعر بې‌له شعوره وبال د ځان دی. عالم ښایي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. ادیب ښایي په ادب ښایسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښایي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهي څخه باید خلکو ته ګټه ورسیږي". (اروا دي ښاد وي).

45ـ روغتیایي خدمتونه

پیرغلام دستګیر نامي په تاریخ مکه معظمه کي چې په 1346س.کال یې لیکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکیه " په نامه د یوه ستر روغتون یادونه کوي، چې لګښت یې عثماني سلطان سلیمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وایي چې څلور ډسپنسری (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چې دوه یې د مسعٰی سره، یو په جیاد محله کي، او یو بل ځای دی. چې دغه څلورم یې ښېخي د عطار د یوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم یو روغتون وو، چې کلنی لګښت یې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاریخ القویم کي وایي چې په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شریف حسین په وختوکي یو روغتون په اجیاد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چې په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته یوازي یو درملتون د " حسنین " په نامه موجود وو. په دغه پیرکي یوناني طبابت ډېر دود وو، څکه نو هلته د یوناني درملو دکانونه پرانیستي وه چې ځینو مسلمانو، هندي طبیبانو د طبیعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښې پلورل. وروسته چې د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانیستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د یوې احصائیې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون یو کټ او (720) تنو ته یو ډاکټر رسیږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون یو کټ او [585]کسانو ته یو ډاکټر رسیږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون یو کټ او[4000]کسانو ته یو ډاکټر رسیږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتیا وزارت هرکال منظم پلانونه وضع او پلي کوي څو د حاجیانو د روغتیا ساتني په هکله وړخدمتونه ترسره کړي. په 1412س. (1992ع.)کال کي حاجیا نو ته د روغتیایي خدمتونو د وړاندي کولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) کټونو په درلودلو سره او(137) روغتیایي اساسي مرکزونه په مکه مکرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مدینې پرلویه لار او په مدینه کي په کار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاکټران، ټکنیشنان، روغتیاپالان (نرسان) او په روغتیایي ارشوکي نور بوخت کسان د حاجیانو روغتیا ساتني ته ګومارل کیږي. دغه راز د تودوښي له امله د جولې وهلو حاجیانو د درملني لپاره د سعودي د عامي روغتیا وزارت په اړوندو روغتونونوکي (105) روغتیایي ډلي هم په کار بوختي دي. پر دې سر بېره د لومړنیو روغتیایي مرستو (6) مرکزونه په مکه، عرفات، منا او مدینه منوره کي د جولې وهلو حاجیانو سره روغتیایي مرستي کوي، چې هر مرکز (140) کټه او اووه متخصص ډاکټران او نور پرسونل لري. څوکاله د مخه د سعودي د عامي روغتیا وزارت د لندن د ټراپیکل ډیزیزکالج په مرسته د کټ غوندي یوه داسي آله جوړه کړه چې د جولې وهلي ناروغ په علاج کولوکي کارول کیږي. وروسته یې دغه آله د نوي لوړي ټکنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه کړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوايي چلند وزارت " هم د حاجیانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان وړیا ګوري، وړیا درمل ورکوي او وړیا یې عملیات کوي. او د نا وړو پېښو (ایمرجنسي) په مهال د پوځ هلیکوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تیار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون یا د طایف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره میاشت

څنګه چې حاجیان او نور خلك په پخوا وختوکي د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار کي د زیاتو ستونزو سره مخامخ کېدل، نو ځینو نېك چارو، د لومړنیو مرستو او روغتیایي خدمتونو د ملي ټولني جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. کال کي د " جمعیآ الاسعاف الخیري " (د روغتیایي مرستو خیریه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجیانو او نورو ته یې روغتیایي او نور خدمتونه وړاندي کول. د 1383س.کال د امامانو د میاشتي پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وکولای سي ښه او هر اړخیز خدمتونه ترسره کړي هغې ته د "جمیعآ الهلال الاحمر" (د سري میاشتي د ټولني) نوم ورکړه سو، چې په 1963ع.کال کي یې د نړۍ وال سره صلیب د سازمان غړیتوب هم ترلاسه کړ. په دې ډول دې ټولني ته دولت هم ډېره پاملرنه وکړه اوپه همهغه 1383س. کال کي یې یو میلیون ریاله تخصیص ورته ورکړ. دغه ټولنه د ریاض پر مرکزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوکي دفترونه او د روغتیایي مرستو مرکزونه لري. حاجیانو ته د خدمت په لړکي په 1412س.کال کي دغي ټولني (250) روغتیایي مرکزونه درلوده چې له هغو څخه (141) یې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو کارکوونکو په درلودلو سره یې خدمت کاوه.

47ـ قرنطین ځایونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"Quarantine"(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړۍ له نورو څخه بېل ساتل کیږي، څو ناروغي څېره نه سي. (د یوې انګرېزي ــ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځې ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کي د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره یې په1348ع. کال کي مامورین وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسې په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا یې د مهالونو په تېرېدو پراختیا وموندله . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا یې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چاري

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصرکي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دې له منځه یووړل سي او ځیني دې هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه یې له نژدې وکتل او نظریې ورکړچې که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومې ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي یې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکانۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر ببره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټرینینګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه کې د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او دينارونه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو ځنګه چې په کتابونوکې د هغو د وزنونو په هکله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل کېدای .

اسلامي سکه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېرکې په 75س.کال کي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ کې وايي چې د راشده خلفاوو په وخت کې د مسو ساده سکه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سکه د خليفه عبدالملك په وختو کې راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېرکې د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو کې درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ؓ او حضرت عبدالله ابن الزبير ؓ درهمونه او دينارونه را و ايستل .

په تاريخ القويم کې وايي چې په 1276س.کال کې جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سکه چې په 40 س.کال کې په بصره کې ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په کوفي ليك ليکلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً احد ". او چار چاپيره يې ليکلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليکلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصراً سناً اربعين ".

په يوه بل کتاب کې وايي چې : " حضرت عمر ؓ د اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توګه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراً العربياً الاسلاميه کې د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او دينارونو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.کال کې چې شريف علي بن عنان په مصرکې وو، د مصر واکمن " برسباي " هغه د مکې والي وټاکی. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مکې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي وايي چې په 1100س.كال كي د مكې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په كورونو كي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د كورونو د نړولو حكم وكړ؛ له مكې يې وايستل او د سكو جوړولو وسايل يې ځني ضبط كړه. پر مكه مكرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده كي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.كال كي د عثمانيانو واك پر مكه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه كال د شريف حسين سكه راووتل. بيا چې په 1343س.كال كي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينګ سو، په همدغه كال د نيم قرش او د قرش د څلورمي برخي سكه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليكلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مكه مكرمه) او پر بله خوا يې ليكلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سناَ 1334 " بيا په 1344س.كال كي د يوه قرش نكلي سكه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليكلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليكلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش څلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. كي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ كي ليكلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خوايې ليكلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليكلي وه:

"ضرب في مكاَ المكرماَ سناَ 1346گ ". او پر شاو خوايې د (1) پر عدد سربېره ليكلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او كيڼي خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وي. په 1370س.كال كي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليكلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليكلي وه:" ملك المملكاَ العربياَ السعودياَ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليكلي وه:" ضرب في مكاَ المكرماَ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليكلي وه : "جنياَ عربی سعودی". او ښي او كيڼي خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وي. د جنيه په هكله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان كيرانوي په" القاموس الجديد" كي ليكلي دي: "جنياَ انكليزي: د سرو زرو انګريزي ګني، اشرفي. جنياَ انكليزي، د پاڼي (كاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهركردي وايي:" د (جنياَ) كلمه عربي نه ده او معنايې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياكاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د ښڼدو د يوه هيواد ګينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په كال 1588 ع.كي يوه انګريزي تجارتي شركت د دغه هيواد په محصولاتوكي د هغه دكانونو سره زرهم د انګريزانو ملك ته ولېږل. انګريز حكومت له هغو څخه سكه ضرب كړه او د ګينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په كال 1817 ع. كي انګريزي لېره را ووتل. ګينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو كاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په كال 1372س.كي راووتل. پردې نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الاداراَ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليكونه سته او پرنورو عربي او انګريزي ليكونوعلاوه داكرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشراَ ريالات، ده ريال، سقولاَ ريال.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پيسې د 1_ 5_ 10 _ 50 او100 ريالو نوټونه دي. يو ريال سل هلا يا شل قرشه کيږي او فلزي پيسې (توري) يا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سياح ابن بطوطه په کال726 س.کي د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وايي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپين لباس يې ډېر خوښ دی، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کي د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بيانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زياتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، ګلابي او ژړ رنګونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سينګار ډېر بيي شيان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترګو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زياتره ژړ رنګه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زياتره نارينه داسي سپين اوږده کميسونه اغوندي چې تربجلکو پوري يې رسيږي ګګ دغوکميسونوته توپ وايي ـ تردې کميسونو لاندي نېکرونه اغوندي اوبوټونه، هوايي يا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځې هم اوږده کميسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوبکالي زياتره رنګه او ډېر بيي وي. او نارينه او ښځې جرابي هم په پښوکوي. بازار يا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې يو ډول د نوي طرز نری نقاب پرمخ اچوي. البته بايدياده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارينه کوي .

ځنګه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځای د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقريباً يو شانته وي. مکيان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښګي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو يو بېل ډول لنګوټې تړلې چې چا به په خپله نه سوای تړلای او بېل خلك به وه چې په ځانګړو بازارونوکي به يې دغه کارکاوه. دغه لنګوټې به شل ګزه، سپين نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه ګزه لنګوټې وي چې هرچا به په خپله تړلې. بيا په 1350 س. کي يا يو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزيز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي يو ډول چوځه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وايي. له دغي نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنګوټو تړل له منځه ولاړل. لنګوټه تقريباً د ټولو اسلامي هيوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس يې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنګ يې ځيني نوري خولۍ اوخولۍ يالنګوټې غوندي نورهم د عقال،کوفيه، طربوش، طاقيه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او تړل او تراوسه يې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زيات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هيوادو غوندي ـ لڅ سرهم ګرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ايسي. ښه پاك يې ساتي، د وربښتانو په ځانګړو غوړويا کريمونو يې غوړوي او ږمونځوي يې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موډکیان چې الف په ځکرکي نه لري، نه د سر وربښتان سم اوپر وخت اصلاح کوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي.
چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشيانوکوډل جوړه کړې وي .

50ـ د مکې مکرمې حج ښوونکي

هغه کسان چې په مکه مکرمه کې د حاجيانو سره د حج په چارو او د حج د مناسکو په ادا کولوکي مرسته کوي " مطوفين " يې بولي او په مدينه منوره کې چې کوم کسان د حاجيانو سره مرسته کوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې مورږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونکي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوکي نه حج ښوونکي وه او نه د حج ښووني فيس. خو په کال 760س. کې چې د مصر پاچا قايتباى حج وکړ، هغه احساس کړه چې د حاجيانو د خدمت، هوسايي اولارښووني لپاره د ښو او نيك چارو وګړو ټاکلو ته د معلمينو په توګه اړتيا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هيلي له مخي د مکې شريف ابونمي څو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاکل او د خداى د کور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داکار په راوروسته مهالونوکي عام او دود سو او پاى يې د مهالونو په تېرېدو سره دادى د يوې پېشې بڼه غوره کړې ده

د استاد احمد السباعي د ګګ" تاريخ مکه " کتاب څرګنديږي چې په کال 1205س. کې د مکې امير شريف غالب (رح) او همداراز په کال 1318س.کې د مکې بل اميرشريف عون (رح) مکې ته د ورتلونکو حاجيانو د هيوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سيمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې درکه اجوره وټاکل او شريف عون به د دغو سيمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاکلو په هکله پوښتنه نه کېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هيواد د معلمۍ حقوق يې رانيولي وه. د ابراهيم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمين " او د علامه محمد طاهر کردي د " تاريخ القويم " له مطالعې څخه ښکاري چې دغسي کړنه تر شريف عون وروسته د مکې نورو اميرانو هم کول.د 1385س.کال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مکې مکرمې په " الندوه " جريده کې د سعودي عربستان د پاچا ملك فيصل د 1385س.کال د دريمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخي حاجي ته د معلم په ټاکلو کې مطلقه آزادي ورکړه سوې وه او پکښې څرګنده سوې وه چې له هر يوه حاجي څخه په مکه مکرمه کې د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس رياله. په جده کې د وکيل د خدماتو اجوره اووه رياله.په مکه کې د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونکي) د خدماتو اجوره درې رياله او دېرش هلله. له الوتکي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د وړلو او راوړلو اجوره شپږ رياله او د الوتکي لګښت اووه رياله اوياهلله. په مدينه منوره کې د هغه حاجي د لارښووني اجوره چې زيارت کوي،لس رياله. جمله (84) رياله اخيستل کيږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوکلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل ليکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجيانو به دلته يا په لاره کي د يو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځينو نورو ګاونډيو هيوادوته به هم خپله معلمان او يا د دوي وکيلان راتلل او د حاجيانو سره به يې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بيا به يې هلته نه ترسره کولې. له لويه سره معمول داسي وو چې په جده کي به يې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخيستی، هغه به يې معلم وبلل سو. بيا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجيانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي اداري اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلي، لړم اولندۍ د مياشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجيانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرليك لاندي ليكل سوي دي:" په مکه معظمه کښي د معلمينو اوپه جده کښي د معلمينو د نمايندګانو او د حمالانو او دليل يعني په مدينه منوره کښي د معلمينو د پاره (294) رياله حق الزحمه ده ". بل ځای ليکي :" له دې امله چې د حاجيانو معلم او دليل د سعودي عربستان د هيئت له خوا ټاکل کيږي، حاجي ته په کاردي چه د خپلي کورنۍ او عايلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر کښي ملګري دي د حاجيانو د توزيع هيئت ته ور معرفي کړي. همدارنګه ښځې حاجياني بايد خپل محارم د توزيع هيئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره يوځای د يوه معلم ترلارښودني اوکنترول لاندي وي. له دې څخه څرګنديږي چې دغه مهال د سعودي هيواد لخوا د افغانستان حاجيان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل کېدل، يعني لکه اوس غونډي د افغانستان حجاج د يوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاکلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پيسې اخلي او زيات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نړۍ يې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته يې له هغو څخه د ځينو برخو د حاجيانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بيا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانيستي او زيات شمېر وسايل اوکارکوونکي يې په کار اچولي دي .

زموږ ځيني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د اداينې په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زياتره د خپلو وکيلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدينه کي د حاجيانو د اوسېدو د ځايونو او خيمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بيا بيرته مکې او بيا مديني منورې ته د حاجيانو د رسولو د وسايطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځيني حج ښوونکي څه بې پروا يې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي يې زموږ د افغانستان په حاجيانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه يې منا شريفي ته ورسولو. او بيا يې له منا شريفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زيات شمېرحاجيان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طريقه داسي ده چې حاجي د " يوم الترويې" يعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شريفه کي وکړي، بيا تر لمرختلو وروسته منا شريفي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځي د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځي د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چي لمرد منا د ثبير پر غره ولېدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلای. له دي امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چي د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکی چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ.که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسګېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلك د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميزکال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چي د ښار وګړي ببخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وګړو ته ستونزمن او ان ببخي نا ممکن سو. د دي ترڅنګ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسي ودان سول. لکه چي تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندي ونيول سو. د دي حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په بېګلو بېلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چي تردې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرګندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدی.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چي موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پېړۍ کي جوړ سوی دی. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چي د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چي د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړی دی، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوی دی .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لوري د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياَ اذا خر" نومي ځای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي واقع دی. زموږ ستر پيغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کي ودان سوی او څو ځلي نړېدلی او تجديد بنا او ترميم سوی دی .

تنعيم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چي کوم غر پروت دی هغه ته " نعيم " وايي. د هغه کيڼ لوري ته چي کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وايي او د د غو غرو په منځ کي ناوې ته

"نعمان " وايي. له دې امله د دغه جومات سيمي ته " تنعيم " وايي . په کال 10 س. کي چي رسول ﷺ حج ته تشريف وړی وو، بي بي عايشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځينه مياشتنۍ ناروغۍ له امله يې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چي له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعيم ته چي مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سيمه ده وليږل. هلته هغې د احرام نيت وکړ او عمره يې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عايشه هم وايي .

ابن حيثم وايي: کله چي ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثير الداري او ډېر نور وليدل چي د روژې د مياشتي په (27) شپه د تنعيم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چي هرکال په دغه شپه له تنعيم څخه عمره ادا کړم، خو چي بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندې د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بيا نورو ډېر ښکلي جوړکړ. بيا په کال 619س. کي ملك مسعود. په کال 1011 س. کي سلطان محمود عثماني او بيا ځينو نورو تجديد بناء کړی او ترميم کړی او په اوس وختونو کي سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کي يې د اوداسه او غسل ډېرښه ځايونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځايه د عمرې احرام تړلی دی. بيا د قريشو يوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته يې د امام ازرقی په وختوکي " مسجداقصٰی " ويل. وايي چي له جعرانې څخه درو سوو نبيانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته يو ځا دی چي رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکي برخه اخيستې او بيا يې د هغه اوبه چښلي دي او نورو ته يې هم ورکړي دي. د دغه ځا اوبه ډېري رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قريشو يوې ښځې ته منسوب دی کومه چي نوم يې رايطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزٰی مېرمن وه او لقب يې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کي د هند د حيدر آباد د سالارالملك مېرمني له سره ترميم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي حجو ن ته مخامخ په سوق المعلٰی يا غزه کي پروت دی. د امام ازرقي په وختوکي يې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن يې له دې امله بولي چي په دغه ځای کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ايمان يې پر راوړى وو. اما په بل روايت كي وايي چې رسول د دغه جومات پرځاى عبدالله بن مسعود كښېنولى وو او د هغه چار چاپېر يې كرښه راګرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بيا خلكو پر دغه ځاى جومات جوړكړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په كال 1012س. كي د جدې والي ابراهيم بيګ له سره جوړكړ او بيا په كال 1363س.كي ترميم سوى دى. په دغه مسجد كي د قل او حي ... سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الوليد جومات :

علامه محمد طاهر كردي وايي چې دغه جومات په هغه ځاى كي جوړ سوى دى چې د مكې د فتحې په ورځ خالد بن الوليد خپل بيرغ پر درولى وو دغه جومات اوس هم د مكې څخه د تنعيم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنګ ودان دى كوم چې په كال 1280س.كي حسن افندي نومي جوړكړ او بيا په دغه كال يوه هندي پراخه كړ. دغه مسجد په كال 1376س. كي د سعودي د مكې د عامه اوقافو اداري په ډېره ښكلې بڼه جوړكړ، چې كار يې په كال 1377س.كي بشپړ سو .

خيف جومات :

دغه جومات په منا كي تر ټولو ستر او مشهور جومات دى. د دې جومات په فضايلوكي د رسول ډېري ويناوي روايت سوي دي. امام ازرقي (رح) وايي چې په دې جومات كي اويا تنو او په بل روايت پنځه اويا تنو انبياوو لمونځونه كړي دي. امام ازرقي په اخبار مكه كي او د عربي لغاتو د قاموس ليكوال په خپل كتاب " الوصل والمنٰى في بيان فضل منٰى " كي په جيد سند روايت كوي چې ابو هريره به ويل: كه چيري زه په مكه كي اوسېدلاى، زه به هره شنبې خيف جومات ته تلاى او لمونځ به مې پكښې كولاى.

په دغه جومات كي زموږ سترنبي لمونځ كړي او زموږ ځينو ديني مشرانو هم توصيه كړې چې ترڅوكېداى سي حاجيان دي په دغه جومات كي لمونځ كوي. خو افسوس چې زموږ مسلمانانو ترمنځ كركي تردې پولي رسېدلي چې ډېرحاجيان په دغه ستر متبرك جومات كي پرلمانځه د منا د خيمو لمونځونوته ترجيح وركوي .

دغه مسجد په كال 241 س.كي مكې ته د جعفر المتوكل على الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوى. بيا په كال 256س. كي د المعتمد احمد بن متوكل په وختوكي ترميم سوى. په كال 559س.كي وزير محمد بن علي جواد اصفهاني. بيا د خليفه ناصرعباسي مور. بيا د يمن واكمن ملك مظفر. بيا په كال 674 س. كي د يمن بل واكمن منصور عمر بن علي، په كال720س.كي د دمشق يوه سوداګراحمد بن عمر ابن المرجاني،په كال820س.كي شيخ علي بغدادي، په كال853س.كي ملك ظاهرجقمق، په كال 874س.كي ملك اشرف قايتباى، په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول ﷺ چې به کله د عمرې يا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځاىکي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ به هم دغسې کول. دغه راز رسول ﷺ د مکې د نيولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کي تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمنې زبيدې بازج په دغه ځای کي جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله ﷺ د مکې د فتحې په ورځ خپله جنډه رېولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي ځا ته نژدې يې لمونځ کړي وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رېې يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي له مکې څخه معلٰی ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاوياّ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کي په " جودريه " نومي ځای کي واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کي مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليري، نوي جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول ﷺ د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پيړی وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه څرګنديږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول ﷺ د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق ﷺ کور وو. له دغه ځايه رسول ﷺ د ابوبکرصديق سره يو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوکي د خرما، انارو او انګورو د شنو بڼونو په منځ کي دغه جومات چې پخوا د ابوبکر صدیق کور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي يې " فرقانيه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ کي يې لمونځ کيږي .

صولتيه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صوليته مدرسې دغه جومات په کال 1302س. کي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه کي يوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په کال 760س.کي مشهور اميريلبغا خاصکي، په کال 842س.کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په کال 874 س.کي د سلطان قايتبای په امرد مکې امير شريف محمد بن برکات او په کال 1072س.کي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سليمان بيګ ترميم کړی دی. اوس مهال سعودي واکمنو په خورا ښکلې او عصري توګه جوړکړی دی .

د نَمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهيم ، مسجد عُرُنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوکي دغه ځای خالي ډاګ وو. نَمِره او عُرُنه له عرفات څخه وتلي ځايونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات يوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه يې په عرنه کي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاريخونو له مطالعې څخه دونه څرګنديږي چې ښايي د عباسي دولت په لومړيو وختونو يعني د (150) س. په شاوخواکي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.کال کي جواد اصفهاني، په 843س.کال کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په 847س.کال کي سلطان قايتبای، په 1074س.کي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سليمان بيګ ترميم کړ. اوس مهال سعودي واکمنو هغه په خورا شانداره او عصري توګه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مکې مکرمې زيارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مکه مکرمه کي ځيني داسي سپيڅلي او متبرك ځايونه وه چې زموږ د اسلافو يادګار او اسلامي لرغوني آثار بلل کېدل او زيارت يې مستحب او اجر او ثواب يې درلود. خو دغه ځايونه تقريباً ټوله د حرم او مکې د ښار د وروستيو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. يوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هديره پاته دي. چې موږ يې په لاندي ډول يادونه کوو :

ﷺ ﷺ ﷺ

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعیٰ ختيز لوري ته د حرم د باندي د ميدان په سرکي يوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نيکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته ووېشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بيا رسولﷺ ته په ميراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وايي :

"کله چې رسول ﷺ مديني منوري ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقيل بن ابي طالب ونيو ". خو ابن اثير اونور وايي چې هغه يې عقيل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحي په مهال رسول ﷺ هغه له عقيل څخه وا نه خيستی او وروسته عقيل هغه د مشهور ظالم اميرحجاج پر ورور محمد بن يوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ. کله چې په کال 171س. کي د هارون الرشيد مورخيزران حج ته ولاړه، دغه کور يې رانيوی او جومات يې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بيرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمير او ترميم کړ .

بيا عثماني واکمنو ديني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س. کي دغه ځای ونړېدی. بيا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې يوه پخواني ښاروال شيخ عباس بن يوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پيل کړ، خو دوې مياشتي وروسته وفات سو. بيا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. ارواښاد عباس قطان وصيت کړي وو چې په دغه ځای کي دي يو ستركتابتون پرانيستل سي چې د دغه وصيت سره سم په دغه ځائکي د " المكتبآ المكآ المكرمآ " په نامه ستركتابتون پرانيستل سوی وو. خو لکه چې قاري شريف احمد وايي په کال 1415س. کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه يا کومه بله داسي نخښه نه ليدل کېدل. ما هم په کال 1421س. کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه ليدل. د ودانۍ ورونه تړلي وه او څوك نه پوهـېدی چې دننه يې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاريخي هديره) :

معلیٰ، معلاآ يا معلا هديره (حظيره)، په مکه کي يو مشهور او تاريخي متبرك ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خديجآ الکبريﷺ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طيب، د رسول ﷺ د نيکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زياتو صحابه کرامو، تابعينو، د خدای د وليانو او ديني عالمانو زيارتونه دي. خو د هيچا زيارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وايي چې يوه صالح سړي د بي بي خديجې قبر په خوب کي ليدلی چې د فضيل بن عياض د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر ترخنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کي پرډېرو قبرونو ډېري ښکلي ګومبتي جوړي سوي وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډبرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کي یوه سړي چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولي او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کي د دغي هدیرې ټولي ګومبتي د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکي د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کي یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغي هدیرې زیارت مستحب دی. د دغي هدیرې سیمې ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکي په مکه مکرمه کي د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کي سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغي هدیرې په یوه برخه کي د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کي یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کي کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کي په تېرو مهالونو کي یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځې هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کي، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کي به خلك ببله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پوري په مکه کي موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کي سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پوري کړ دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو وړل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندي نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر مؤرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کي لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کي چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وپتیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کي افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ اېښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کارېې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. څنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځۍ باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنينو اعليحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځاى نوم [رباط سليماني] کښېښود. اعليحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکي په سوبو بوخت وو، په دې اړه يوفرمان وليکى او مهربې کى اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [ديندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالکريم خان بارکزي ته يې کوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حکم وکړ چې د دغه رباط د تاريخ لوحه پر ډېره وليکي اود هغه د دروازې له پاسه يې ولګوي". د دغه ډبرليك (کتيبې) متن، چې عزيزالدين وکيلي په نوموړي کتاب اوفاضل استاد اکاډميسين پوهاند عبدالشکور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغي شرحي باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د کندهار د طلوع افغان جريدې د 1311ل.کال د چنګاښ د مياشتي د لومړۍ نېټې له ګڼې څخه را اخستى دى په دې ډول دى :

گشاده باد به دولت اين درگاه بحق اشهد ان لا اله الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدكه برسنگ سر دركاروانسرائكه در كعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظگيماً ساخته مې شود بنويسد كه چون جماعهٔ سليماني كه عبارت از جماعـهٔ (1) د سليمان د غره لړۍ له څو لويو او کوچنيو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېګواړ د غاښي په جنوب کي له سپين غر څخه بېل سوى،لومړى جنوب او بيا جنوب لوېديز ته غځيږي. دا غرټول شپږسوه کيلو متره اوږد دى او پر دوو برخو وېشل کيږي : ختيز سليمان راغ او لوېديز سليمان راغ. د سليمان د غره ختيزه برخه چې د ختيز سليمان راغ په نامه ياديږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزيرستان سيمه يې جوړه کړې ده.لوېديزه برخه يې له پکتيا او پکتيکا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوکه د سليمان د تخت په نامه (3383)متره جګه ده. د سليمان پر غره باندي اوربشت زيات کيږي اوځيني برخي يې په ځنګلونو پوښلي دي. (دنړۍ هينداره: آسيا،لومړى ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځايونو کي يوه ډېره مشهوره او تاريخي سيمه د سليمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو کيلو مترو په شاو خواکي اوږدوالى لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زماني تراوسه په کافي تعداد د دغو غرونو په لمنو کي استوګنه لري. د غه د سليمان غرونه په ځينو کتابونو او تاريخي آثارو کي (دکسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د کندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سليمان غرونه دکسي د غره په نامه يادوي. (د پښتو ادبياتو تاريخ) افغاني باشد در مكه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظيماً محل سكونت را نداشتند و بخصوص چگونگي آن بعرض اقدس رسيد، بنابر دعاى خيرجهاً ذات بابركات شاهنشاه درران خلد الله ملكه وسلطانه دربلدهْ مقدسهْ معلٰى فرمودندكه خود جماعهْ سليماني چه دراني وغيردراني هرافغانيكه درين جا وارد گردد دركاروانسراء كه ساخته مې شود فرود آيد و بحسب قسمت الٰى هروقتيكه درحجره هاى كاروانسراى مذكور ساكن باشد احدى به ايشان رجوعى نداشته بعلت وجه كرايه مزاحمت نرساند. بنابرآن عاليجاه حاجى الحرمين الشريفين حاجى محراب ديندارخان دراني نورزايي و حاجى الحرمين الشريفين حاجي عبدالكريم خان دراني باركزايي را مامور ساختن كاروانسراى در آن بلده مقرر و مامور فرموديم و به اهتمام ايشان به اتمام رسيده است. و هركس ازجماعهْ سليمانى چه دراني و غير دراني كه افغان بوده باشد وارد اينجا گرديده درحجره هاى كاروانسراى مذبور ساكن شود تا ماداميكه درينجا باشد هيچكس

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایهٔ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعهٔ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایهٔ آن بجماعهٔ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعهٔ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایهٔ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافهٔ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعهٔ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعهٔ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعهٔ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرهٔ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا یې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډېرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډېرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وایي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته یې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای یې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه یې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبي یې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندېږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاني د1348ل.کال د مرغومي د شپږمي نېټي له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښي اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هيڅ يوه څخه هم د افغاني حاجيانو په خدمت کي هيڅ کار نه دی اخيستل سوی. په داسي حال کي چې زياتره اسلامي هيوادونه د خپلو حاجيانو د خدمت او هوسايني لپاره ستري ستري ودانۍ په واک کي لري. په هغو کي زموږ ګاونډی هيواد پاکستان په مکه مکرمه کي د " پاکستان هاوس " په نامه يوه ستره اووه پوړيزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښي ځای پرځای سوي دي. هيله ده زموږ اړوند چارواکي پرخوځښت راسي او دغه ځايونه د خپلو حاجيانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د ديوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاريخيه رساله " کي د رباط سليماني په هکله داسي منظوم عبارت ليکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پيش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمين ازشريف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحاديار مکانی بسازد شه کامگار

که افغان و غيره سکونت دران نمايند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پيش شريف که بودست مسعود نام آن منيف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پيش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کي ويل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شريف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعيد په 1165س.کال کي مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعيد تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکي ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شريف حسين په کال 1334س. کي د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هيواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته يې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز يو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه يې د هيواد پلازمېنه هم وټاکل. شريف حسين هغه مهال چې د ترکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کي د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکيلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ يو رئيس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کي يو تن يې انجنيروو. هغه يو ځل د مکې ښار يان او نور راغونډ کړه او ورته ويې ويل: هرچيري چې مو واورېدل چې د ودانيو خاوندان د مځکي يا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او يو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز یې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم یوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې وړیا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکي هم مرستي کولې. بیا کله چې ملك عبدالعزیز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کې ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختیا وموندل .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکې ځیني تاریخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځیني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکې کیڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وایي. په دغه غره کې د حرا سمڅه ده چې رسول ﷺ به ترنبوت د مخه عبادت پکښې کاوه. پر رسول ﷺلومړی وحي په دغه غره کې نازلې سوې دي. دغه غر له حرم څخه دوه میله لیري دی .

ابي قبیس غر :

دغه غرچې (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختیز لوري کې پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندې څخه معلومیږي. د ځینو روایتونو له مخې خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پیدا کړی دی. د ایادو د قبیلې یوه سړي ابو قبیس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دې امله هغه " جبل ابو قبیس " بولي. د جاهلیت په وختوکې یې دغه غر " امین " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهیم ﷺ تر وختو په دغه غره کې خوندي وه. چې بیا د حضرت ابراهیم ﷺ په لاس د کعبې په کنج کې ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقریباً څلورکیلو متره لیري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وایي. د دغه غره په سرکې د ثور په نامه سمګڅه (غار) دی کوم چې نبي ﷺ د ابوبکر صدیق ﷺ په ملګرتیا په هغه کې د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګګڅه څه د پاسه څلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې یوه یې کوچنۍ او بله یې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 1299س.كال كي د مكې امير شريف عون د هغه يوه خوله نژدې يو متر پراخه كړه. په كال1318س.كي دغه غره ته پرختلې لار د خلكو د هوسايى لپاره څلور ځايه دكانچې جوړي سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډبرو په كوچنيوكوچګني كوتو بدلي سوې .

په كال 1299 س. كي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په كال 1307س. كي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه كړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وګړي دي دې غار ته نه خيژي. ځكه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مكې مكرمې فضايل

د مكې مكرمې د سترتوب او فضيلت لپاره دا كافي ده چي په خپله لوى ښښتن په قرآن كريم كي د هغې ستاينه كړې اوكعبه غوندي متبركه خونه يې په دې مباركه بقعه كي ودانه كړې ده. مكې ته په همدغه ستركتاب كي " ام القرٰى " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاكه ارشوكي حضرت محمد غوندي سترپيغمبر او د نړى ژغورونكى، زېږېدلى دى. په دې ځاى كي پرهغه باندي د خداى لخوا وحي راغلي او له دې ځخه د خداى

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مكې د فضايلو په باب په قرآن كريم كي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په كتابو كي ډېر احاديث روايت سوي دي، چي مورږ دلته ځيني د نمونې په توګه ذكر كوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مبرٰكاوّ هدى للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله كان اٰمنا] آل عمران : 96[

ژباړه: بېشكه لومړى كوټه چي تر ټولو د مخه د خلكو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه كوټه ده چي په مكه كي ده.كومه چي بركتناكه او خلكو ته لارښوونكې ده په دې كي ځرګندي نخښي سته، له هغو ځخه د ابراهيم مقام دى او هرڅوك چي په دې (د حرم په حدودګګو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذكريا (رح) وايي: دغه ځاى په دوو وجهو د امن مقام دى: يو د آخرت په اعتبار چي په هغې كي د لمانځه، حج او نورو په كولو سره د دوږخ له اوره په امن كيږي او دوهم چي څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل كي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چي د باندي

را ووتى بيا به قصاصيږي. بل د مكې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دى چي خداى پاك په هغې په قرآن كريم كي په دې الفاظو قسم كړى دى :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين] التين : 1 ـ 3[

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زیتون او په طور سینا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالی فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷻ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاريخ المكآ المكرمه مصنف ليکي چې:" په قرآن كريم كې د مکې مكرمې ذكر تقريباً پنځوس ځايه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضيلت باندي ستر دليل دی". عن ابن عباسﷻ قال: قال رسول الله ﷻ لمكآ : " ما اطيبك من بلد و احبك الی، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سكنت غيرك " . مشكوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ﷻڅخه روايت دی چې حضرت رسول الله ﷻ مکې ته په خطاب كې وويل:" ته څه عجبه ښكلی ښار يې او ما ته څه عجبه ګران سوی يې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ايستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رايت رسول الله ﷻ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخير ارض الله الی الله و احب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشكوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدیﷻ وايي چې ما رسول الله ﷻ وليدی چې په حزوره نومي ځای كې ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب كې وويل :" په رښتيا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځكه يې، او د خدای ډېره خوښه مځكه يې، او كه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷻ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فيما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحيح .

ژباړه : رسول ﷻ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) كې يو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسيوا د مسجد الحرام څخه چې هلته يو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، يعني په مسجد الحرام كي يو لمونځ د بل مسجد تر يو لكو لمونځو افضل دی". په دې هكله يو شمېر احاديث په بېلو بېلو الفاظو روايت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون يې دا دی چې د مکې مكرمې، په مسجد كې لمونځ د يو لكو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مكه كي يوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د يو لكو روژو ثواب لري. هلته د يوه درم خيرات په بل ځای كي د يو لكو درمو د خيرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د يو لكو ښېګڼو ثواب لري ."

د پام وړ يادونه :

مولانا محمد ذكريا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتكاف نيت وكړي". هسي خو د هر جومات دا حكم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتكاف نيت بايد وكړي، څو په مسجد كې د اوسېدو په مهال د اعتكاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي كي بايد په ځانګړې توګه دا خبره په پام كي ونيول سي. امام نووي (رح) ليكي:" دا ډېره مهمه خبره ده او بايد ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذكر سوو احاديثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مكه مكرمه د ټولي نړۍ ترښاورونو؛ بلكې تر مدينې منورې هم افضله ده، خو لكه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات كي وايي :"

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پکښې ښخ سوي دي تر مکې او کعبې او عرش هم افضله ده ."

د مکې فضایل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ویلو بسنه کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه: د کعبې شريفي په هکله معلومات

58ـ کعبه شريفه

قال الله تعالی ان اول بيت وضع للناس للذي ببکآ مبارکا و هدی للعٰلمين

]آل عمران : 96 [

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خير او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) گرځول سوی دی. د کعبې د پيدا کېدو د څرنگوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: يو دا چې کعبه لومړی کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او مځکي تر پيدا کېدو دوه زره کاله پخوا پيدا کړې؛ د اوبو پر مخ يې را څرگنده کړې او بيا يې مځکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړی کوټه ده چې د ملايکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پيدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر مځکه ودانه سوې ده چې ملايکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړی کوټه ده چې آدم پر مځکه ودانه کړې ده چې په هغې کي يې لمونځ کاوه او طواف يې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر يوه د ثبوت لپاره په کتابونوکي ډول ډول آثار او روايتونه راغلي چې ډېر يې ځينو صحابه وو او تابعينو ته او لږ يې حضرت نبي کريم ته منسوب دي. او د زياترو مأْخذ د امام ازرقي (رح) تاريخ مکه يا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوگټورکتاب دی او امام ابوالوليد ازرقي ډېرلوی عالم او مؤرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زياتره روايتونه له خپل نيکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحيح البخاري " کي ډېر روايتونه له هغه څخه اخيستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پيدا کېدو اړوند روايتونه زياتره ضعيف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او مځکي تر پيدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر ليك لاندې څلور روايتونه راغلي چې په هغوکي يو روايت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زياتره هغه خبري منسوبيږي چې له پخوانيو اسرائيلي کتابونو څخه را اخيستل سوي،کومي چې کېدای سي له لويه سره تحريف سوي اونا سمي وي. وايي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نيوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري يې مسلمانانو ته نه بيانولې. دغه راز حضرت معاويه د کعب الاحبار په هکله ويلي دي چې هغه په هغو وگړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتينی دی، خو بيا هم څنگه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمايلې چې نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذيفه رضي الله عنهما په ځينو مواردو کې د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځيني وايي چې د معاويه او ابن مسعود اوحذيفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکي مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کې کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنآ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الکتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثيرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار موْ لف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحی الاسلام او نوروکتابونو موْ لف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهبآ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کي ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهدؒ ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پای څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " کان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغېزه نه لري. د درېيم روايت چې حضرت ابن عباس ؓ ته منسوب دی، په راويانو کي يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمی بالارجاء، من کبار التاسعآ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروک من الطبقآ السابعآ ". او علامه الباني په سلسلآ الاحاديث الضعيفه کي ليکي: " طلحآ بن عمرو، قال النسايي: متروک الحديث و قد انکر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کي (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليک لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منکر الحديث، ليس بشئ."

دغسې د دغه کتاب په (49) مخ کي د) مځکې ته د آدم ؑ د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليک لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروقؓ ابان، عطاء بن ابی رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښي سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستی برخه کي پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کي مې لوستي دي)، چې له دې څخه په ډرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دکوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي ووا د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کي يې نوم درلود. اوځنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیولي ده. دریېیم، شپږم او نهم روایت په راویانوکي یو ابراهیم بن محمد بن ابي یحیٰی دی. د هغه په هکله علامه الباني وایي:" وهو ضعیف جداً، و قد کذبه مالك و غیره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشیه لیکونکی وایي: " قالوا: قدری، معتزلی، جهمی ". د څلورم روایت د راوي او د پنځم روایت د ویونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشیه لیکونکی وایي: (فیه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روایت د ویونکي ابان په هکله دغه حاشیه لیکونکي وایي:" احد الضعفاء، قیل: متروك الحدیث و قیل: کان نسیاً للحدیث ". د اتم، لسم او یوولسم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روایت ویونکی قتاده دی. په دې روایت کې وایي چې:" آدم له جنته د هند پر مځکه را کښته سو، چې سر یې په آسمان کې وو او پښې یې په مځکه کې وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول په صحیح حدیث چې په صحیح بخاري اوصحیح مسلم اود امام احمد په مسند کې له ابو هریره څخه روایت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم قد زموږ په متعارف ګزه [ذراع] شپېته ګزه وو .(په دیارلسم روایت کې یو راوي عبدالعزیز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي یې عمر بن ابي معروف دی چې " منکر الحدیث " بلل سوی دی. او د روایت ویونکی هم عبدالله بن ابي زیاد دی چې ربښتیني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کې)د آدم د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر لیك لاندي اووه روایته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هریرآ، عبدالله بن ابي سلیمان، محمد بن المنکدر، ابن لبید المدني، سعید بن المسیب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روایت په راویانوکي هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روایت په راویانوکي هماغه ابراهیم بن محمد دی. د درېیم روایت په راویانوکي یو عبدالله بن ابي سلیمان دی چې د کتاب حاشیه لیکونکی د هغه په هکله وایي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاریخ الحرمین کې وایي :" دا چې د کعبې په هکله ویل سوي چې د مځکي تر پیدا کېدودوه زره کاله د مخه پیدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روایات ټوله د ځینو اصحابو او تابعینو ویناوي دي او د رسول هیڅ قول په دې هکله نسته. خو یو صحح حدیث په دې هکله په بخاري او مسلم کې په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس قال: قال رسول الله یوم فتح مکآ : " ان هذا البلد حرمه الله یوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرماً الله الي یوم القیاماً ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباس وایي: رسول د مکې د فتحې په ورځ وویل: " خدای تعالي په هغه ورځ چې آسمانونه او مځکې پیدا کول دغه مکه حرامه ګرځولې ده. نو له دې امله دا د خدای په حرمت د قیامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حدیث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او مځکې تر پیدا کېدو د مخه پیدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کې د امام ازرقي له اخبار مکه څخه همدغه روایتونه نقل کړي دي. دغسې نورو موٌرخینو هم دغه روایتونه په خپلوکتابونوکي له اخبار مکه څخه را اخیستي دي. د دغو روایتونو په مقابله کې چې څوك د صحیح بخاري، د " کتاب بدء الخلق " (د مخلوقاتو د پیدا کېدو بیان) وګوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد د صحیح حدیث له مخې یو خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، بل هيڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ يعني اوبه يې پخوا پيدا کړي وې، او بيا يې عرش پر اوبو پيدا کړ، او د هرشي په هکله يې په لوح محفوظ کي وليکل او آسمانونه او ځمکه يې پيدا کړه. د قرآن کريم آيتونه هم دغسې وايي او اسلامي موْرخين، لکه ابن کثير، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د ليکولو په مهال د " اسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير " په نامه يو کتاب په کوټه کي په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکي مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حديث د علومو استاد دکتور شيخ محمد بن محمد ابو شهباً ليکلی او د " مکتباً السناَ، دار ثفاقياً للنشر و التوزيع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نيټه يې نه ده پر ليکل سوې. په دغه کتاب کي د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائيلي رواياتو په هکله يو فصل ځانګړی سوی چې لنډيز يې دا دی : " سيوطي (رح) په خپل تفسير الدر المنثور کي د قرآن کريم د و اذ يرفع ابراهيم القواعد من البيت د تفسير په ترڅ کي د ازرقي او د هغه غوندي نورو موْرخينو او مفسرينو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپير نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهيم د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډيرڅه نقل کړي، چې زياتره يې اسرائيليات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخيستل سوي دي. خو که هغه (سيوطي) پرهغه روايت باندي چې بخاري په خپل صحيح کي روايت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به يې هوسا کړي وای. او په دې اسرائيلياتو به يې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کريم آيتونه او د رسول صحيح احاديث موږ هغو ته نه احتياجوي. په دې هکله ابن جرير طبري هم په خپل تفسير کي له اسرائيلياتو څخه ډېر څه ليکلي دي". دلته د اسرائيلياتوکتاب د ساري په توګه دوه روايته راوړي کوم چې يو يې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم له جنته را کښته سو پښې يې په ځمکه اوسر يې په آسمان کي وو (!)". چې دې روايت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول يې اسرائيلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کي له رسول څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثير (رح) څخه خوښي څرګنده کړې چې د بيهقي د دلايل النبوت هغه روايت يې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ويلي يې دي چې دا د ابن لهيعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعيف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د يرموك په غزا کي په لاس ورغلي وه. اسرائيليات کتاب وړاندي ليکي :" ابن کثير په البداياً و النهاياً کي ويلي چې: له رسول څخه په صحيح خبر کي دا نه دي راغلي چې تر ابراهيم دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائيليات د کتاب څرګندوني. بايد زياته کړو چې د شفاء الغرام ليکوال هم د ملايکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدين رازي (رح) په تفسيرکبير کي د آل عمران د سورې د (96 او 97) آيتونو د تفسير په ترڅ کي د هغه رايه ګورو هغه هم په دلايلو وايي چې کعبه د آدم په زمانه کي موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تاليفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کيږي. بل کله چې د قرآن کريم دې آيت ته چې وايي :ربنا انی اسکنت من ذريتی بواد غير ذی زرع عند بيتك المحرم] ابراهيم: 37]، دقيق سو ځني څرګنديږي، چې کله حضرت ابراهيم خپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعيل عليهما السلام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته يې خوشي کړه خدای ﷻ ته يې عرض کړه چې پروردگاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد يوه برخه ستا د [محترم کور تر څنگ مېشته کړېده] يعني د ﷻعند بيتك المحرم ﷻ له جملې څخه څرگنديږي چې کعبه د ابراهيم ﷺ د مخه د بيت حرام په توگه مشهوره وه او ځای يې مشخص او ټاکلی وو، که څه هم د زمانې د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړيو چې و منو چې د ابراهيم ﷺ تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځای يې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهيم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صريح آيت او د رسول ﷺ کوم صحيح حديث په نظر نه دی راغلی او هرڅه چې په دې باب ويل سوي د اصحاب کرامو، تابعينو او مؤرخينو څرگندونې دي. چې ښايي تر اسلام د مخه، د قديموکتابونو او روايتونو په حواله وي، او ښايي له هغو څخه ځيني څرگندونې د روايتونو د تعدد او قدامت او د ځينو راويانو د ضعف له مخې د واقعيتونو سره هم سمې نه وي. خو څنگه چې په مطلقه توگه د کعبې موجوديت د حضرت ابراهيم ﷺ د مخه د پورتني آيت او د مشهورو اقوالو له مخې جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو رواياتو له منځ څخه هغه چې د حقيقت سره سم بريښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پيدايښت

د تفاسيرو او نورو تاريخي کتابونو له مخې، دکعبې شريفې مځکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولې مځکې د پيدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ﷺ، مجاهد، قتاده او سدي ﷺ په قول کوم چې ډېر مشهور دی،کعبه ترمځکې دوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. اوکله چې مځکه او آسمانونه پيداکېدل،کعبه د اوبو له مخې څخه ترټولو لومړی څرگنده سوه. په پيل کې کعبه سپين ځگ وو چې وروسته وچ او سره ونښتۍ او بيا مځکه تر هغې لاندې داسي وغوړېدل لکه د اوړو د زوالې څخه چې سرې ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰی" يعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

خو ځيني بيا وايي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر مځکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسين) امام زين العابدين ﷺ)څخه پرکعبه باندې د طواف د پيل او څرنگوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خدای ﷻ ملائکو ته وويل چې ﷻ : زه په مځکه کې ځانته يو خليفه دروم .ﷻ نو هغو ورته وويل چې:" ته په مځکه کې هغه څوك خليفه کوې چې په هغې کې به وراني او فساد کوي او په ناحقه بهويني تويوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبيح، حمد او تقدس بوختي يو". لوی څښتن ورته وفرمايل ﷻ :په هغو چې زه پوهيږم تاسي نه پوهيږئ .ﷻ نو ملائکو داسي وگڼل چې د دوی په دې خبره خدای ﷻپردوی په غضب سوی دی. نو يې عرش ته پناه وروړه او د هغه گرد چاپېر يې اووه واره طواف وکړ، څو چې خدای ﷻځني راضي سو، او دوی ته يې د طواف لپاره بيت المعمور وټاکی. بيا يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملائکوته وفرمایل چې ما ته په مځکه کي د بیت المعمور غوندي یوه خونه جوړه کړئ او د مځکي خلکو ته یې وفرمایل چې پر هغې باندي داسي طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې یې پر بیت المعمورکوي .

61ـ د آدم او شیث علیهما السلام لخوا د کعبې بیا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای یې سوای چې کعبه شریفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قیامت تر ورځي پوري د هماغسي لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه یې دا اراده وای چې ځوك دي د هغې د ترمیم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسي یوه ټوټه به یې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هیڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر یوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپیدا) او طبیعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغیر په حال کي ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغیرخلق کړی او له یوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دې امله د خدای تعالی په حکم د تاریخ په اوږدوکي کله نا کله کعبې بیا رغوني ته اړتیا پیدا کړې. چې خدای خپلو ځینو غورو بنده ګانو، او د مځکي ځینو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بیا رغولوکي په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکي د سر په وګړوکي لومړی د دې سپېڅلي خوني د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ⁅ په برخه سوې ده. ابن عباس ⁅ وایي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره یې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ یې پکښې وکړ، او طواف یې پر وکړ، او د حج مناسك یې تر سره کړه، آدم ⁅ وو. اوکله چې ملائکي ورسره مخامخ سوې، ورته ویې ویل چې ستا حج مبرور دی ځکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغې خوني حج کړی دی. بیا چې تر آدم ⁅ وروسته د کعبې شریفي ودانۍ بیا جوړوني ته اړتیا پیدا کړه، نو حضرت شیث ⁅ ته د هغې د تجدید بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د یادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کي وایي:" کله چې آدم ⁅ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بیت المقدس ته په سیاحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شریفي ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته یې هلته د بیت المقدس مسجد ودان کړ، چې بیا دغه مسجد سلیمان ⁅ ودان کړ ."

62ـ د نوح ⁅ طوفان

په ځینو روایتونوکي راغلي دي چې د نوح ⁅ د طوفان په پېښه کي؛کوم چې کیسه یې په قرآن کریم کي ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکي ټوله کره پر سر واخیسته او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړي سوې، اما پرکعبه شریفه یې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکي اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړي وې. په دې حالت کي د نوح ⁅ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځي یې پرکعبه طواف کاوه. بیا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کي واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو نورو روايتونوكي بيا وايي چې د نوح □ طوفان کعبه له ښخه وايسته او د خداى □ په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د کعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدى چې سيلونه نه سواى پر پورته کېدلاى. هلته د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه وګړي د زيارت لپاره ورتلل، انبياوو □ به يې حج کاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مکان کي خداى ته دعا وي کولې. نو داسي وګړي به ډېر لږ وه چې خداى به يې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح □ ترطوفان وروسته د مکې او کعبې حالت

لکه چې تاريخ ارض القرآن د ابن قتيبه او يعقوبي د تاريخونو په حواله ليکي د نوح □ زوى سام د حرم په شاوخوا مځکوکي استوګن سو. او نوري تاريخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسکن کوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دى چې د زماني په تېرېدو سره يو شمېر يې د ښېلا ښېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا يه نورو ملکو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاريخي شواهد ښيي چې د نوح □ ترطوفان وروسته د ابراهيم □ تر وختو پوري د مکې معظمې په شاوخوا سيموکي عرب قبايل اوسېدل. لکه چې په تاريخ طبري او تاريخ ابن خلدون کي راوړي: " کله چې پر عاديانو د دوى د هلاك د پيلامې په توګه کاختي (قحطي) راغله، نو يې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مکې ته واستول او هغو لومړى د مکې او حرم د باندي د بکر بن معاويه په کورکي واړول او بيا د باران اورېدو لپاره مکې ته ولاړل". دغه راز مکه مکرمه د عيسٰى □ تر زېږېدو (2500) کاله د مخه د هغه کاروان تم ځاى وو، چې له يمن څخه تر شامه (سوريې) يې تګ راتګ کاوه. له دې او نورو دغسې رواياتو څخه معلومېږي چې تر ابراهيم □ د مخه هلته د مکې په شاو خوا کي وګړي اوسېدل. خو په خپله د کعبې پرشاوخوا او په مکه معظمه کي څوك نه اوسېدل. او لکه چې مخکي هم وويل سوه د نوح □ د وختو څخه د ابراهيم □ تر وختو پوري دکعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدى، چې ترنوح وروسته هود او صالح عليهما السلام د کعبې د دغه مقدس ځاى حج کړى، او نور وګړي هم هلته د حج او زيارت لپاره تلل. خو په دې موده کي کعبه چا له سره نه ده ودانه کړې.

64ـ د کعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنګه چې کعبه، دغه د خداى □ کور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په کعبه نومول سوې ده. ځکه عرب چې کوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترګه ګوري، نو د کعب کلمه ورته کاروي. البته کعبې ته له دې امله هم کعبه وايي چې مکعب او مربع ده يعني څلورکنجه کوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلورکنجه وي، هغې ته کعبه ويل کيږي. دغه راز وايي چې له دې امله يې کعبه بولي چې د مځکې په منځ کي واقع ده. اوځيني وايي له دې امله يې کعبه بولي چې له نورو ودانيو څخه بېله پرته ده. د خداى دغه کور په قرآن کريم کي دوه ځلې د کعبې په نامه ياد سوى دى. دکعبې نور نومونه " بکه "، " بيت الحرام "، " بيت العتيق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي رواياتو کې نغوتي (اشارې) ورته سوي دي .

داچې ولي کعبه څلور کنجه جوړه سوې ده او څلور رکنه لري، وايي چې کعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اورکنه لري، ځکه نو کعبه هم مربع جوړه سوې ده. د يوه بل روايت له مخي څنګه چې هغه کلمې چې د اسلام بنسټ پر ايښوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر) دي، ځکه نوکعبه هم څلور کنجه جوړه سوې ده. نو کوم حاجي او عمره کوونکی چې د ژور ليد څښتن وي هغه په دې اند وي چې پرکعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف کوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو ګرځي راګرځي، چې د دغسي حاجي او عمره کوونکي زړه د خدای عرش ګرځي. د کعبې د کنجونو د نومونو د وجهي په هکله د دې کتاب (311) مخ وګورئ .

65ـ ابراهيم

څنګه چې د همدغي اوسنۍ کعبې ودانۍ له لويه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ ايښی دی (که څه هم لږ و ډېر بدلون پکښې راغلی دی) او څنګه چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيکه؛ بلکي جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مکې اوکعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيليږي، نو لازمه ده چې د کتاب په دې برخه کي د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاکمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندي کړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،کوم چې د خپل قوم مشر او لارښود وو، او موږ ته د" آذر" په نامه راپيژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په کال 260 يا 189 قبل الميلاد کې د " بابل " د هيواد د " اور " په ښارکي زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوکي د لرغون پېژندونکو د کيندنو له امله د غه ښار ځرګند سوی کوم چې د فارس د خليج په خوله کي او د عراق پلازميني بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيکه ګان عرب نه وه؛ بلکي په عبراني ژبه يې خبري کولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته کوونکی ."

66ـ د بابل واکمني او ابراهيم

د عيسی تر زېږېدو تقريباً دوه زره کاله د مخه د بابل سلطنت ډېر په غوره کي وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواک يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پکښې پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واکمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواکمنۍ په لويه بت خانه کي يې د خپل ځان زرينه مجسمه ايښې وه او رعيتو ته يې حکم کړی وو، چې د هغه عبادت وکړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی ښتن ﷺ د دغه لار ورکي قوم سمي لارې ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهیم ﷺ د پیغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای یو او پر ټوله دنیا او مافیها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت یې کوي د خدای په وړاندې هیڅ هم نه دي. نو یې وپتېیل چې خلك د خدای وحدانیت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوږونه ؛ لکه زموږ د زمانې د ډېرو واکمنانو غوندې د حق له اورېدو څخه پردې وه، ځکه نو د توحید غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که یې د ابراهیم ﷺ بلنه منلې وای د خدایۍ له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټیټېدی، چې دا دغسې وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خلیل الله ﷺ ستر دښمن سو، او د هغه د زورولو او له مینځه وړلو په لټه کې سو. چې د ابراهیم ﷺ او د دغه ظالم واکمن کیسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسیر په کتابونو کې په تفصیل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهیم ﷺ کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهیم ﷺ سره واخیسته .

67ـ د حضرت ابراهیم ﷺ هجرت

حضرت ابراهیم ﷺ چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت ولید، نو یې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونیول. هغه د خپلې مېرمنې بي بي ساره، خپل وراره لوط ﷺ او هغو لږو وګړو سره چې پر ده یې ایمان راوړی وو، په داسې حال کې چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومې ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښې و اوسېدی. بیا مصرته ولاړ، هلته له پخوانیو فرعونانو څخه یو ظالم فرعون واکمن وو. وایي چې بي بي ساره ډېره ښایسته وه، نو یو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سړي ور واستول او پوښتنه یې ځنې وکړه چې دغه ښځه دې څه ده ؟ ابراهیم ﷺ وبېرېدی چې که ورته ووایم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو یې ورته وویل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وویل چې دا به جوړه کړې او ماته به یې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهیم ﷺ بي بي ساره ته ورغي او ورته ویې ویل چې : ته د ایمان له مخې زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وویل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا یې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس یې د خدای ﷺ په امر وچ سو. فرعون ورته وویل چې خدای ﷺ ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله یې لاس جوړ سو. دغه ظالم بیا لاس ور واچاوه، چې بیا یې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بیا یې عذر ورته وکړچې بیا یې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځنې وغوښته او بي بي هاجره یې د هغې د دلاسایی لپاره ور وبخښل. (زیاتره ویل کیږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مینځه وه. خو ډېرو محققینوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهیم ﷺ ته ورغله هغه پوښتنه ځنې وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وویل: لوی ښتن ﷺ د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کې ورخنثٰکړه او هاجره بي بي یې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردې وروسته ابراهيم فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خداى څخه د نېك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وويل: ماته خو خداى اولاد نه راکوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نکاح کړه، ښايي له دې څخه خداى اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل او مکه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل د بي بي سارا نيت بد سو او کست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم څخه وغوښته چې هاجره او زوى يې يوه ليرې ځاى ته بوزي. په دې وخت کې ابراهيم ته د خداى لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مکې شريفې ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن کې د خداى بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تى رودى. ابراهيم په يوه خورجين کې څه خرما او په يوه مشك کې څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځنې رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسې ناري يې کړه: ما او زما دغه پرتې ماشوم په دې بتهې بيابان کې چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ورته وويل: ماته خداى امرکړى دى، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وويل نو چې داسې ده هيڅ پروا نه کوي موږ هغه خداى ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم له دوى څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. کله چې له دوى څخه ليرې سو د کعبې په لوري يې مخ کړ؛ لاسونه يې پورته کړه او دا دعا يې وکړه : ربنا انى اسکنت من ذريتى بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاةَ فاجعل افئدةً من الناس تهوىّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشکرون] ابراهيم : 37 [ژباړه : اى ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دى) ستا د درنې او ستري کوټې سره په يوه بې کښته ناوه کې استوګن کړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره کړي. نو اى ربه ! د ځينو خلکو زړونه د دوى په مينه متمايل کړه او له هر ډول ميوو څخه روزي ورکړه، څو شکر وباسي. کله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصې سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلي له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسې يو څوك چې اوبه ورکړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس قال: قال النبي " : فلذالك سعٰى الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس وايي چې رسول وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعى کوي". کله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوى بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستې ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د ځا پرځاى يوه ملائکه) حضرت جبرائيل (خرګند سو او د پښې پونده يا وزرېې د اسماعيل ترقدم لاندې په مځکه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيرې چې وچې نه سي اوبه ډم کړې، خپل مشك يې ځنې ډك کړ او ويل يې: " زمزم " " اى اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسې پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: بېرېږه مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول ﷺ وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی يا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوې وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غونډې ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼې خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم ﷺ هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قرباني مشهوره کيسه اوستره ازمويته ځني رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځني زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځني جوړ سو .

وروسته د اسماعيل ﷺ مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم ﷺ د هغو د پوښتني لپاره ورغي. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځني وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځني وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خواري او ارياني اخته يو. مطلب ناشکري يې ځرګنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم ﷺ ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل ﷺ کورته راغی مېرمني يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم ﷺ بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځني وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنګه دی ؟ هغې د خدای ﷻشکر ووايه او ورته وېې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې څه شي خورئ او څښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه څښو. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم ﷺ وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم ﷺ وصيت ورته وکړچې اسماعيل ﷺ ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم ﷺ ولاړی، اسماعيل ﷺ کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماعیل ؑ په مکه کې اوسګېدی، او ابراهیم ؑ په شام کې د خپلې مېرمنې بي بي سارا سره ژوند کاوه. او کله چې به یې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل ؑ پوښتنې ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی ښښتن لخوا حضرت ابراهیم ؑ ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل ؑ کره راغی او هغه یې په داسي حال کې وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې ونې لاندي د غشي په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخې ته ورغی، روغبړ یې ورسره وکړ، یو د بل غاړې ته یې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندي کښېنستل، حال احوال یې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم ؑ وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته یې اشاره وکړه). اسماعیل ؑ د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای ؑ د لارښووني سره سم یوم اوکلنګ را واخیستل، په کار یې پیل وکړ. هغه غونډۍ یې وکیندل، څو چې د کعبې شریفي همهغه د آدم ؑ د ودانۍ لومړني تهدابونه ښکاره سول، او بیا یې د کعبې شریفي د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم ؑ یې بنایي کول او اسماعیل ډبري ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم ؑ مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم ؑ پر داسي یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم ؑ د پلو نخښې باندي سته او اوس هم د یوې څرګندي معجزې په توګه،کعبې شریفي ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصیل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کې وګورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ؑ ، اسماعیل ته وویل چې داسې یوه ډبره راوړه چې د دې متبر کې بیتې په دېوال کې ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل ؑ په ډبره پسې ولاړی، جبرائیل ؑ حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم ؑ د کعبې په دېوال کې نصب کړه. اسماعیل ؑ چې ډبره راوړه ویې لیدل چې ابراهیم ؑ ډبره اینښې وه. نو یې ورته وویل چې دا چیرې وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبرې ته اړباسې. (په دې هکله بشپړ تفصیل په [304] مخ کې وګورئ) .

70ـ د ابراهیمي کعبې د ودانۍ ځانګړنې

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_1حضرت ابراهیم ؑ کعبه د حضرت آدم ؑ د کعبې پر بنسټونو ودانه کړه.

_2هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختې، اهاك یا کوم بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

_3حضرت ابراهیم ؑ کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

_4د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

_5په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې ایښوول سوې، (دکعبې شریفې دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې ایښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

_6دروازه یې د مځکې سره برابره وه، لوړه نه وه .

_7حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

_8کعبې چت نه درلود .

_9کعبې شریفې غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

_10د دېوالو لوړوالی نه گزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

_11د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 گزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره 33ـ سانتی وو .)

_12د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 گزه 33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو .)

_13د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 گزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره 58ـ سانتی وو .)

_14د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 گزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره 15ـ سانتي وو .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیت الله شر یفي د ابراهیمي ودانۍ شکل په لاندي ډول وو:

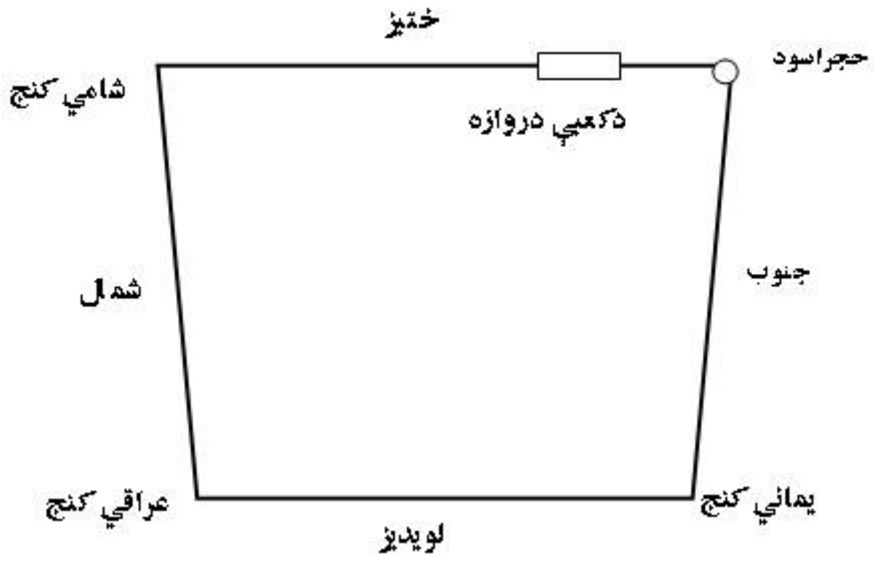

71ـ د ابراهیم لخوا خلکو ته د حج لپاره بلنه

کله چې ابراهیم د کعبې له ودانولو وزګار سو. نو خدای وحي ورته راولېږلې چې :و اذن فی الناس بالحج [الحج: 27] یعني خلکو ته د حج لپاره عمومي بلنه ورکړه. حضرت ابراهیم عرض وکړ چې ای پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو لیرو سیمو پوري څه ودانۍ نسته او چیري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسیږي ؟ خدای تعالی ورته وویل: ته اعلان وکړه، رسول یې پر ما دي. نو ابراهیم پرمقام ابراهیم یعني پرهغه مشهوره ډبره باندي کومه چې اوس هم په حرم شریف کي پرته ده، وختی او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبیس غره ترڅوکو لوړ سو او ناري یې کړه : ای خلکو ! خدای تعالی خپل کور جوړکړی او د هغه حج یې پر تاسي فرض کړی دی، نو د خپل خدای بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خدای دغه بلنه په هرځائکي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصیب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب ورکړ چې: (لبیك، اللهم لبیك، لبیك، لا شریك لك، لبیك ، ا ن الحمد و النعمآ لك و الملك ،لا شریك لك). یعني زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړیم. لویه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي کولو اوستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضراو تیار ولاړ یم. تا لره هیڅ شریك نسته، زه ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. په رښتیا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواکي تا لره ده، تا لره شریك نسته. په دې ډول حضرت ابراهیم د حضرت اسماعیل او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره یو ځای د حج مناسك ادا کړل او دحج د مناسکوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالی د دریېم ټوك په (503) مخ کي وایي چې ": د المسترشد بالله عباسي خلیفه په زمانه کي په کال 514 س. کي د حضرت ابراهیم، او حضرت اسحاق او حضرت یعقوب قبرونه کشف سول او د دوی اجسام مبارك داسي پکښي ولیدل سول لکه هماغه ګړی چې پکښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپينو زرو قنديلونه او څه نورشيان هم وموندل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ويل سوي چې دغه قبرونه چيري وموندل سول .(نو څوك چې حج کوي دغه ناره يې اورېدلې وي، چا چې يو ځل جواب ورکړی وي، يو ځل حج کوي. چې د وه واره يې جواب ورکړی وي دوه پلا حج کوي، او چې ډېرځله يې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه کوي. خو چا چې د حضرت ابراهيم ؑ دغه دعوت ته لبيك نه وي ويلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخي پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعيلؑ

په لرغونوکتابونوکي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چې اصل يې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردی او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون يا د مصر د يوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چې کله مړه سوه په حطيم کي د کعبې شريفي د رحمت تر ناوې لاندي خاورو ته وسپارل سوه. اسماعيل په اصل کي " شماع ايل " دی چې دا هم عبراني لفګګظ دی او معنا يې ده " خدای اورېدل ". څنګه چې حضرت ابراهيم ؑ او بي بي هاجرې له خدايه اولاد غوښتی وو او خدای يې دغه دعا واورېدل، ځکه يې نو د هغه نوم " شماع ايل " کښېښووی، چې عربي او پښتو تلفظ يې اسماعيل دی او په عربي د (اسمٰعيل) په بڼه ليکل کيږي. حضرت اسماعيل ؑ په 2074 قبل الميلاد کي په فلسطين کي زېږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعيل د قربانۍ لنډه کيسه

په قرآن مجيدکي ويل سوي دي چې خدای تعالی حضرت ابراهيم ته په خوب کي وښوول چې هغه خپل زوی حضرت اسماعيل ؑ حلالوي. دا خوب يو ډول الهي حکم وو او پلار او زوی دواړه د دې حکم د تر سره کولو لپاره تيار سول او چې دواړو دا حکم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پړ مخي پرې ايستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ کړه ؑ :ای ابراهيمه ! تا خوب رښتيا کړ. موږ نيکي کوونکو ته دغسې غوره مکافات ورکوو .

په رښتيا چې دا يوه ښکاره ازموينه وه او خدای ؑ يوه لويه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فديه کي ورکړ او اسماعيل ؑله حلالي وژغورل سو] .ؑسورهْ صٰفٰت : 103 _ 107 آيتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمې، نهمې او لسمې په هکله

وايي چې حضرت ابراهيم ؑ دغه خوب درې شپې پر له پسې وليد. لومړی يې د لوی اختر د مياشتي (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب وليدی، سهار چې را پورته سو تر ماښامه يې په دې هکله چورت او فکر واهه چې آيا دا خوب به د خدای ؑ له لوري وي که د شيطان له لوري. ځکه نو دغه ورځ " يوم الترويه" وبلل سوه، يعني د غورکولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه يې بيا هماغه خوب وليد، نو وپوهېدی چې دا خوب د خدای ؑله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بیا یې درېیمه شپه هم دغسې خوب ولیدی. نو یې د خپل زوی د حلالولو تکل وکړ. له دې امله دغې ورځې ته " یوم النحر " یعني د حلالي ورځ وویل سوه .

75ـ د جمراتو د ویشتلو په هکله

وایي کله چې حضرت ابراهیم ؑ ته د هغه د زوی د حلالولو حکم وسو، نو شیطان د انسان په بڼه حضرت ابراهیم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې کاره یې راوګرځوي. خو ابراهیم ؑ د هغه خبره و نه منل. بیا کله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شیطان مخې ته ورغې او د هغه د غولولوکوښښ یې وکړ. خو حضرت ابراهیم ؑ وپوهېدی چې دا شیطان دی. نو یې خدای ته دعا وکړه او د خدای د حکم سره سم یې اووه شګې واخیستې او شیطان یې په وویشتی او هغه وتښتېدی. بیا چې ابراهیم ؑ منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته یې شیطان مخې ته ورغی، خو هغه بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان وتښتیدی. بیا چې ابراهیم ؑ جمرآ الاولی (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بیا شیطان مخې ته ور ولوېدی او حضرت ابراهیم ؑ بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان ځنې وتښتېدی. چې د دې واقعې په یاد حاجیان په منا کې دغه درې ځایونه کوم چې ځانګړې څلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښکرونو په هکله

په معتبرو روایتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسمیعل ؑ په فدیه کې چې کوم مړ حلال سوی وو، د هغه ښکرونه د کعبې په خونه کې د حضرت عبد الله بن الزبیر ؓ تر زمانې پورې ساتل سوي وه. وروسته بیا کله چې حجاج بن یوسف په حرم کې ابن الزبیر محاصره کړ او کعبه یې ورانه کړه، نو هغه ښکرونه هم ضایع سول. ابن عباس ؓاو عامر دواړه د دې شاهدي وایي چې هغو په خپله د کعبې په خونه کې دغه ښکرونه لیدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هکله

دا خبره له پېړیو پېړیو راهیسې د عربو په روایتونوکې محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا کې سوې وه او دا یوازې روایتونه نه وه، بلکې له هغه وخت څخه د پیغمبر تر زمانې پورې دا کارهم د حج په مناسکوکې شامل وو او پر له پسې کېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چیرې چې حضرت ابراهیمؑ قرباني کړې وه او هلته به یې څاروي قرباني کول. بیاکله چې حضرت محمد ﷺ مبعوث سو نو هغه هم دغه کړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځې پورې د حج په ورځو کې د لوی اختر د میاشتې په لسمه ورځ په منا کې قرباني کیږي.

78ـ د مکې د ښار ودانول او د هغې تاریخي لرغونتیا

تقریباً څلور زره کاله د مخه د مکې مځکه ژرګو او نورو اغزنو ونو نیولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شین ګیا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځکه یې هم ډېره لوړه وه. د اوربښت اوبو به د غرونو خاورې، ریګ، جغل او ډبرې لاندې راوړلې او پرله پسې د مځکې په لاندنیو برخوکې یو ځای کېدلې. پردې سر بېره کله چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پیل سول او ورو ورو د عربو قبایل له نورو ځایونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډبري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به یې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړکعبه شریفه پریوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلومیږي اوکوم ځایونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شامیه محله " ترکعبې شریفي تر سل متره زیاته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ریګګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعیل ﷺ او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بیا جرهمیانو په دې کار کي برخه واخیسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهیم ﷺ اوحضرت اسماعیل ﷺ کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زیات سو او له دې امله په ودانیو، استوګن ځایونو او خیموکي هم زیاتوب راغی، او د دې ترڅنګ د یمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پیل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبایلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زیات شهرت او د رنښت یې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډیو سوداګرو لپاره یو عمومي او بین المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به یې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د یمن، غسانیه، د فارس د خلیج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځایونو د سوداګرو د قافلو سترکاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قریش به هم هرکال په ژمي یمن او په دوبي شام او نورو ځایونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پرړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچي نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کیږي او د دین او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په یوناني او مسیحي تاریخونوکي د زبور د څرګندونو سره سم حضرت داود ﷺ د عیسي ﷺ تر زیږیدو یوولس سوه کاله د مخه د بیت الله شریفي د زیارت لپاره خپله لیوالتیا داسي څرګندوله :

"ای د لښکروخدایه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو دربارونو ته لیواله ده؛ بلکې پسې نولیږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسیږي. دوی تل ستا ستاینه کوي. د چا چې په زړه کي د " صیون " لویي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېرېږي او د هغه ځای په چینو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسیحي تاریخ لیکونکی جرجي زیدان په عرب قبل الاسلام کي لیکي : " د یونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکیږي، خو " دیودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل المیلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بیانولو په ترڅ کي لیکي: " په حجازکي یو معبد دی چې ټول عرب یې تعظیم او درناوي کوی ". " للاب لوبس شیخو یسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د یادولو په ترڅ کي لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوکي ترټولو زيات مشهور د حجازکعبه ده. دکومي ذکر چې په تاريخ کي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په کال 100 قبل الميلاد کي کړی دی ". (النصرانياَ و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليکي:" څيړونکو په دې کي چې مکه د کومي ژبي لفظ دی اختلاف کړی دی. خو زموږ په اند سم قول دا دی چې دا د کلداني يا بابلي ژبي لفظ دی. ځکه چې په بابلي ژبه کي د مکې معنا کور دی، کوم چې همدغه کور ته عرب کعبه وايي. په کال 1800 قبل الميلاد کي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوی پردغه ځای دغه نوم کښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځای پرځاکېدل ترلمرڅرګند دي. وروسته دغه ځای د ځينو جابرو واکمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه ټپۍ " جرهميان " له يمن څخه کډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جګړه وکړه او دغه ځای يې څني لاندي کړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايکلو پيډيا اف برټانيکا " د 1970 ع.کال په چاپ کي د مکې د لفظ د تشريح په ترڅ کي ليکي:" په عربستان کي دکعبې په نامه يو عبادت ځای وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ؑ ودان کړی وو. کعبه د ټولو عربو په سترګوکي متبرکه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج کاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليکي : " د حجاز په ښارونوکي مکې ځکه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره کېدل. او تر پر له پسې څو سووکالو وروسته هغه يو تجارتي مرکز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتګ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځای د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرانښې منځۍ جوړ سوی دی". امريکايي پادري ايس. ام. زوسمير ليکي:" په دې کي شك نسته چې حجراسود د مکې تر ټولو لرغوني زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايرآ المعارف کي ليکي: " حج په بېلو بېلو ولسونوکي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دی. که څه هم په يقين سره نه سي ويل کېدای چې تر ټولو لومړی په کوم ولس کي حج کول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه کي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وګړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه ځرګندېږي چې دا تر ټولو لومړی قوم دی چې د حج کول پکښې دود سوی دی. عرب وايي چې آدم ؑ له آسمان څه تر راکوزېدو وروسته کعبه جوړه کړې وه او بيا د نوح ؑ تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه کړه."

80ـ دکعبې توليت، دمکې امارت او اسماعيل

کله چې حضرت ابراهيم ؑ بي بي هاجره او اسماعيل په مکه کي دکعبې تر څنګ پرېښوول، نو يې دعاوکړه چې: " پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم کورترڅنګ مېشته کړه. پروردګاره ! داکار ماد دې لپاره کړی دی چې دوی دلته ستا طاعت وکړي. نو ته دا ملك (مکه) د امن ټاټوبی وګرځوه او د هغه له اوسېدونکو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بیا چې یې کعبه جوړول نو یې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شیانو پوهېدونکی یې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ایښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه یو داسي قوم رامنځتهکړه چې تاته غاړه ایښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لارې اولیکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه یو داسي پیغمبررا وپاڅوه چې دوی ته ستا آیتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شیبه) لمسی او د هاشم (عَمْرو (کړوسی دی ، چې د نسب لړۍ یې حضرت ابراهیم ته رسیږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چې د عمرلور او د عا ئذ لمسۍ وه. د حضرت محمد rنیکه، د عبد الله واده د بي بي آمنې سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مدینې ته د خرما راوړولو لپاره ولیږل سو، خو هلته مړسو. ځیني اهل سیر وايي چې هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قریشو د یوې قافلې سره مکې ته د بیرته راتګ په لاره کې د ناروغه کېدو له امله په مدینه کې پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي یې د تدفین چا رې تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاریخ لیکونکو په قول د عبد الله ترمړیني پوري حضرت محمد rنه وو پیدا سوی. خو ځیني بیا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې میا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړۍ خور پر (12) چې د اپریل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځې په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانیو سیرت لیکونکو او تاریخ پوها نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاریخ لیکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلمیان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هیئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زیار او څېړنه او په ریاضي دلایلو ثابته کړې چې حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړۍ خورپه نهمه چې د اپریل د شلمې سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللې او منلې ده.

د ابن سعد روایت دی چې د رسول rمور وفرمایل:" کله چې آنحضرت پیدا سو، نو له ماځخه یو نور پورته سو، چې ټول شام یې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساریه څخه هم تقریباً دغسي یوه خبره روایت کړې ده. په ځینو روایتونوکي ویل سوي دي چې د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کلیساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه يې را واخيستی کعبې شريفې ته يې يووړ او د محمد نوم يې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځې وروسته يې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمې د حارث نومي مېرمنې بي بي حليمې ته وسپاری، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کې خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کې وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستې.

د ټټرخيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور يا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبې کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارك ټټر يې څيري کړ، زړه يې څنې وکيښ او له هغه څخه يې دويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کې د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کې د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په ځغاسته ورغلل او خبريې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کې:

ترد‌ې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلې مور ته وسپاری. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مدينې ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کې ناروغه سوه او د مدينې او مکې په منځ کې په " ابوا " نومي ځای کې مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کې پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره يې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وويل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خديجه د دوو مړونو ښځه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپړو مياشتو وحي د داسي ښو خوبونو په ليدلو راتلې چې هغه به د سپين سهار غوندي رشتيا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او يوازي توب يې خوښېدی. ترديې چې څه ځوری او د خوراك، څښاك لوښي يې واخيستل او له مکې څخه دوه يا درې ميله ليري حرا سمڅې (غارحرا) ته ولاړ او هلته په مياشتو مياشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګيا سو. کله چې به يې ځوری خلاص سو بيا به بي بي خديجې ته راتی او هغې به د څو زياتو ورځو لپاره نور ځوری ورکاوه. څو چې جبرائيل امين د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري يې وحي ورته راوړې؛ ورته ويې ويل: ولوله ! محمد r ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. جبرائيل هغه دونه په غېږکي ټينګ ونيو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بيا يې خوشي کړ او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. ملايکي بيا هغه په غېږکي ټينګ ونيو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بيايې پرېښود او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم . ملايکی بيا هغه د درېيم ځل لپاره په غېږکي ټينګ ونيو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بيا يې هغه پرېښود او ورته ويې ويل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم يعلم[پوري. يعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پيدا کړ، دکلکي سويويني له يوې ټوټې څخه يې انسان پيدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته يې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه په پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال يې بي بي خديجې ته ووايه او ورته ويې وېل چې پر ما يوشی واچوئ، پر ما يو شی واچوئ. بيا يې ورته وويل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان بېرېږم. هغې ورته وويل: ته هيڅکله مه بېرېږه، بلکي خوښ اوسه. په ښېتن لوړم چې هغه به هيڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتيا وايې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټې سپکوې، بې وزلوکسانو ته د ورکړې لپاره زيار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بيا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته وروستی کوم چې د تورات او انجيل عالم وو او ډېر بوډا او په سترګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدي ويې فرمايل: دا هغه ناموس (جبرائيل) دی چې لوی ښېتن موسیٰ ته لېږلی وو. کاشکي زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قريشو ته له مکې ايستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حيران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتيا او صداقت روان يم. او قوم هم زه په امين اوصديق پيژندلی يم، نو دوی ولي ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وويل: دا ځکه چې هر چاچي ستا غوندي خبري قوم ته راوړي، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخيستې ده. ورقه څو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحيق المختوم کي وايې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ یې د 610 ع. کال د اګست لسمه وه. د سپوږمیزکال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو میاشتو دوولسو ورځو وو. او د لمریزکال په حساب د (39) کالو دوو میاشتو دوه ویشتو ورځو وو .

د تبلیغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازیتوب د ستري دندي د ترسره کېدو په تکل کي سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقیقه توګه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځيرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتیا داسي ستونزي بېله ده غونډي اولوالعزمو پیغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وکړي پرسر نه اخلي. او که د چا د پیغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وایې چې دا په دونه تکلیفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پیغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلي فریضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښیارانه تدبیرونو څخه کار واخیست، او په ورو ورو یې هغه رسالت وړاندي بوت. هغه لومړی یوازي هغه کسان په ایمان مشرف کړل چې دی یې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خدیجآ الکبري، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت علي مرتضی او حضرت زید بن حارثه ـ دحضرت محمد لخوا آزاد سوي مریي ـ ایمان راوړ. بیا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ایمان راوړونکوکړۍ پراخه سوه، نو حضرت نبی د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کېڼ لور ته د (35) یا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترګو لیري واقع وو د خپل رسالت د تبلیغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد لومړنیو ایمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بیا کعبه شریفه د اسلام د تبلیغ منځی جوړه سوه.

بخولي او ویرونه:

د حضرت محمد د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زیاتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولي او ناورینونه هم زیاتېدل، او ورسره ورسره د قریشو د عناد اورلا زیات تازه کېدی. ځکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بیا مدینې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر ویر او غم پېښې یو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې میاشتي یا درې ورځي وروسته بي بي خدیجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول او مسلمانان نور هم په ویر اخته کړه. ځکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکي د قریشو جسارت نور هم زیات سو. له دې امله رسول د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښووی، او دا کال په تاریخ کي په دغه نامه مشهورسو. د رسول د زیات کوښښ سره سره د هغه اکا د ایمان له نعمته بې برخي پاته سو خو د خدیجې بي بي په هکله به یې ویل:"په ټوله نړۍ کي څلور ښځي غوره او ممتازي دي: بي بي مریمه ، بي بي خدیجه، د فرعون مېرمن بي بي آسیه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالی ﴿ : اقتربت الساعاَ و انشق القمر و ان یروا آیآ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] ﴿القمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه وویني مخ اړوي او وايي دا خو داسې کوډې دي چې تر آسمانه رسيږي. په صحیح بخاري، مسلم او نوروکې د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتيږي چې مدينې منورې ته د رسول ﴿ ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول ﴿ په مناکې وو، چې د مکې مشرکانو ورته وويل چې موږ ته یوه معجزه راوښيه، څو موږ ایمان در باندې راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلې خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت يوازې یوه شېه دوام وکړ او بیا بيرته دواړې ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد ﴿ خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد ﴿ سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولې نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وويل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد ﴿ سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کې د منا خبره نسته او یوازې وایي چې د مکې خلکو له حضرت محمد ﴿ څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نوروکې راوړي چې عبد الله بن مسعود ﴿ ويلي چې موږ د رسول﴿ سره په منا کې وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبيس پرغره سوې ده. او وايي چې دغه روایت چې په خلکوکې عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وايي : کوم کيسه کوونکې چې وايي چې سپوږمۍ د رسول ﴿ په ګرېوان ننوتل اوله لستوڼي یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبرې مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول ﴿په ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد ﴿ معراج

قال الله تعالی ﴿ :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر ﴿[بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیرې جومات (مسجد الا قصٰی) پورې بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلې ځینې نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهيرو دغې پېښې ته " اسراء " او " معراج " وايي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) څخه مسجد الاقصىٰ (بيت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلىٰ پوري د رسول ﷺ په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کريم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وايې. څنکه چې حضرت محمد ﷺ په دغه شپه د ملاءاعلىٰ د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدراَ المنتهىٰ او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت يې ليدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سوىدی. مدينې منورې ته د رسول ﷺتر هجرت څه موده مخکې يوه شپه هغه مبارك په يوه روايت د کعبې شريفې ترڅنګ په حطيم کې، او په بل روايت د حضرت على کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکي کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کې واقع وو. په بل روايت د مسجد حرام. او په بل روايت د ده په کورکي د خوب او ويښتيا تر منځ وو چې ويې ليدل چې حضرت جبرائيل ﷺ د څو ملايکو سره تشريف راوړ، او هغه مبارك يې د زمزم څا ته بوتی هلته يې سينه مبارکه ورڅيري کړه، زړه يې ځني وکيښ او د زمزم په اوبو يې پرېوی. بيا يې د ايمان او حکمت څخه د سرو زرو يوډك تش راوی او د هغه مبارك په سينه کي يې خالي کړ او بيا يې سينه ور وګنډل. بيا يې ترخره لوی او تر غاتري کوچنی سپين براق راوستی او رسول ﷺيې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخي وکړه. جبرائيل ﷺ ورته وويل شوخي مه کوه، ترننه پوري پرتا باندي تر محمد ﷺزيات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول ﷺ بيت المقدس ته ورسېدی، هلته يې په اقصىٰ جومات کي دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائيل ﷺ د شرابو او شيدو دوې پيالې ورته ونيولې. هغه مبارك د شيدو پياله ځني واخيسته. جبرائيل ﷺ ورته وويل چې تا فطرت غوره کړ، که دي د شرابو پياله اخيستې وای امت به دي بې لاري سوی وای. بيايې د جبرائيل ﷺ سره يو ځای آسمانو ته تشريف يووړ، په لومړی آسما ن کي يې حضرت آدم ﷺ، په دوهم کي يې حضرت يحيٰی او حضرت عيسىٰ ﷺ ، په دريېم کي يې حضرت سوسف ﷺ ، په څلورم کي يې حضرت ادريس ﷺ ، په پنځم کي يې حضرت هارونﷺ ، په شپږم کي يې حضرت موسىٰ ﷺ ، په اووم کي يې حضرت ابراهيم ﷺ وليدل .

حضرت ابراهيم ﷺ د بيت المعمور په خواکي ناست وو،کوم چې هره ورځ او يا زره ملا يکي ور ننوزي او بيا نه ځني راوزي. بيا سدراَ المنتهىٰ ته ورسېدی. بيا بيت المعمور ور وښوول سو. بيا د شرابو، شيدو او عسلو پيالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه يې بيا د شيدو پياله واخيسته او ويې خوړلې. بيا جبرائيل ورته وويل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وي . بيا د خدای له لوري هغه ته ورته وحي سول چې ټبله خدای او رسوله هيڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسولﷺوايي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندي پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بيايې د موسىٰ ﷺ په مشوره څوځلي د خدای له حضوره په هغه کي لږوالی وغوښتی چې پای د ورځي پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکينو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي کله چې حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل کې گوښه او غمگين کښېنستی، ځکه پوهېدی چې قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغی د هغه مبارك څنگ ته کښېنستی او په مسخره او استهزاگۍ يې ورته وويل: بيا خودي کوم نوی شی نه دی موندلی ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلی سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفرکړی او په سهار يې زموږ سره په مکه کې اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دي قوم ته هم کوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري کړه چې ای د بنی کعب بن لوئي اولادې راسئ ! کله چې خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبري چې ماته دي وکړې دوی ته وکړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلی سوم. هغو ورته وويل چيري ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسې ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوی په حيرت او تعجب کې ولوېدل او وېې ويل چې: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انکاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چې پرده ايمان راوړی وو له دې امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چې د قريشو زياتره وکړی د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلی وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چې که ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چې بيت المقدس څنگه ځای دی ؟ رسول ﷺ د دې خبري په اورېدو ډېرخفه سو. ځکه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللي، بلکې هغه هلته دشپې رسېدلي وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللی وو. خو لوی ښتن سمدستي د هغه له مخي مادي پېښولونه پورته کړه، چې په دې ډول يې دکفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايې بيا ابو جهل او څونور کسان حضرت ابو بکر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا منې چې ستا ملگری د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللی وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسې وايي؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بکروويل: که هغه رشتيا دغسې ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا منې چې هغه دې د شپې شام ته تللي وي او بيرته دې په دغه شپه د سهار د مخې راسي ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغي ورځې حضرت ابو بکر په صديق ونومول سو.

101ـ له مکې څخه مدينې ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنۍ پيلا مې:

د يثرب (مدينې منورې) خلکو د هغه ځای له يهودو څخه اورېدلي وه چې يو نبي د خدای له لوري را لېږونکی دی چې هغه به د مکې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وکړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندي ووژنو. نو هغه وو چې د نبوت په يوولسم کال د حج په مهال چې د 620ع. کال د جولای سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا کې د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلې د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اترو په ترځ کي یې هغو ته د اسلام حقیقت څرګند کړ، قرآن یې ورته تلاوت کړ او د خدای ﷻ لوري ته یې را وبلل. هغو یو له بله سره وویل چې دا خو ښځي هما غه نبي معلومیږي چې یهودو یې موږ ته د راتلو په هکله ویلي وه. نو د دې لپاره چې یهود تر موږ وړاندي نه سي باید د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې شپږ سره مسلمانان سول او ژمنه یې وکړه چې موږ به اسلام په یثرب کي نورو ته هم وړاندي کړو. کله چې دوی مدینې ته ورسېدل، نو یې هلته د اسلام پیغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پایله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر سول چې پنځه یې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال یې د رسول ﷺ سره لیدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول ﷺ سره ولیدل او پرڅو خبرو یې بیعت ورسره وکړ. (دغه بیعت ته د عقبې لومړی بیعت وایي) .

مدینې ته د سفیر لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول ﷺ د دغو خلکو سره خپل سفیر حضرت مصعب بن عمیر ؓ مدینې ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دین احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفیر هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ بریالیتوب ترلاسه کړ. چې په پایله کي یې د نبوت په دیارلسم کال د حج په موسم کي د مدینې څخه تر اویا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فریضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدینه کي یا د مکې په لاره کي یوله بله سره وویل چې موږ باید رسول ﷺ مدینې ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجې په (12) د شپې په تیاره کي یې د رسول ﷺ سره د عقبې دوهم تاریخي او نامتو بیعت وکړ، او د رسول ﷺ په تجویز یې د خپلو قومونو دوولس تنه نقیبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بیعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر یال کي ځان ته د یوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول ﷺ مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مدینې منورې ته هجرت وکړي. چې تردې بیعت دوې میاشتي اوڅو ورځې وروسته په مکه کي ببله هغو مسلمانانو چې مشرکینو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسول ﷺ ، ابو بکر ؓ او علي ؓ په شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکینو غونډه او د محمد ﷺ د وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکینو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبېپه ورځ ترغرمي د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاریخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قریشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجویزونه وړاندي سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجویزد رایوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبیلې څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد په تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازې د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خداى تعالى وحي رسول ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته وويل چې خداى تعالى دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. تردې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغى، ورته وېې ويل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته وويل: ماته به هم ستاسې د ملگرتيا شرف را په برخه سوى وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تيارى ونيول سو او رسول بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي را وغوښګت او ورته وېې ويل چې ما ته د هجرت حکم سوى دى او نن شپه مديني طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوى) پټو به درباندي واچوې . تاته د دوى له لاسه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مديني ته راپسي راسه .

د رسول د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي بريد پروسي او له منځه يووړل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځاى پرېښووى اوله کوره راووتى. د خداى په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيچا ونه ليدى. د حضرت ابو بکرکورته ولاړى اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په خمڅه کي:

د صديق اکبر يو ځوان زوى عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه په دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تى، د قريشو سره به يوځاى سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځې وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغى، رسول او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولي. په دې ډول درې ورځې تيرې سوې.

د قريشو لخوا د رسول لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول يې له لاسه وتلى دى سخت په غوسه سول او هرلورې ته يې په رسول پسې سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. ځنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښهار واورېدى و يې ويل: اى د خداى رسوله که له دغو څخه يو سړى محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ويني.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورته وویل ای ابو بکره ! پټه خوله سه ! زموږ دوو، درېیم خدای دی. د دې معجزې له مخې تلاښ کونکو دوی ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدینې په لار کې :

رسول له مکې څخه تر رخصتېدو د مخه لا یو اعتمادي کافر عبد الله بن اریقط لیثي په اجوره د لارې د ښوولو لپاره ټاکلي وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صدیق دوې اوښې جبل ثور ته ور وستې. او رسول ، ابو بکر او عامر بن فهیره د مدینې په لوري رهي سول. تر یوې ورځې او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چې تودوښه ډېره زیاته سوه، نو حضرت ابو بکر د یوه سیوري په لټه کې سو، څو حضرت محمد استراحت ورته وکړي. رسول استراحت وکړ، او بیایې یوځه شیدې ورته پیداکړې او هغه وڅښلې او بیا رهي سول .

د قریشو یو بل چل :

قریشو ـ چې په خپلو ناپاکو مقاصدوکې پاته راغلي وه ـ یو بل چل په لاره واچاوه، ویې ویل: هرچا چې محمد یا ابو بکر ونیول او راېې وستل سل اوښان انعام ورکول کیږي. کله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه کې سو. اتفاقاً یې هغه و موند، خو د خدای په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ویشتلو فال واچاوه چې حمله وکړم که نه ؟ که څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسي شی نه وو، چې د یوه غشي په فال یې پرېږدي. بیا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندي وخوځېد، تردې چې رسول ته بېخي ډېر ور نژدې سو. خو بیا یې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بیا یې فال واچاوه او وپوهېدی چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره یې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قریشو د انعام په هکله دوی ته معلومات ورکړل او بېرته د مکې په لوري رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدینې منوری ته ورسېدل .

102ـ د مکې سره د حضرت محمد مینه

د حضرت محمد چې د مکې مکرمې سره ډېره مینه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېدای سي چې هغه کله مکه، مدینې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب کې یې وفرمایل:" ما اطیبك من بلد و احبك الی و لولا ان قومی اخرجو نی ما سکنت غیرك ". [مشکوآ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجیبه ښکلی ښار یې او ماته څه عجیبه ګران سوی یې. که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی زه به بېله تابل ځای نه وای اوسېدلی. یعني زه مکه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځني ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خدای امرد غسي سوی دی. د مکې سره د آنحضرت د مینې او محبت ژورتیا له دې حدیث څخه نوره هم ښه څرګندیږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عبد الله بن عدی قال: رایت رسول الله واقفاً علی الحزوراً،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الی الله، واحب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰآ.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي ويل: " په رشتياچي ته د خدای ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړسوی ، زه به لتا څخه نه وای وتلی ."

103ـ د بيت الله شريفي قبله کېدل

قال الله تعالی وتبارك :قد نرٰی تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاً ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماکنتم فولوا وجوهكم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بيا بيا مخ اړول موږ وينو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کي خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچيري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کي مخونه واړوئ. په دې کي اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بيت الله وه، که بيت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بيت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کي وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بيت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شريفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدينې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو يا اوولسو مياشتو يې د بيت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحيح بلل سوی دی. څنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتيا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهيم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ وروکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوکي د خپل نيکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کي ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د يهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مينه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بيا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کي به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښايي پرهغي ملا يکي يې سترګي ولګيږي چې داسي زيری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کي راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ويل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ يا برات په مياشت کي د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو. کله چې د ماپښين وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کي چې د مدينې له ښارڅخه د شمال لوېديز په لوري د درو ميلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېيم رکعت کي ناڅاپه د دې آيت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت ټولو د بیت المقدس له لوري دکعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتدیانو شاته سوی وي او مقتدیانو به یوازي مخ ګرځول نه، بلکي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابرکړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتین " وايي، یعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته کعبه شریفه په ټوله نړۍ کي د ټولو مسلمانانو قبله وګرځېده.

104ـ د حدیبیې سوله

څنګه چي د حدیبیې سوله د مکې شریفي د فتحي او د اسلام د نورو زیاتو بریالیتوبونو بنسټ او پیلامه وه، نو ښايي چي لومړی د حدیبیې د سولي په هکله معلومات وړاندي کړو او د دغو معلوماتو په رڼاکي د مکې د فتحي په هکله رڼا واچوو: حدیبیه د جدې پرلارد مکې مکرمې څخه تقریباً (15) کیلو متره لیري یوه ناوه ده چي پخوا هلته د حدیبیې په نامه یوه څاته منسو به وه او اوس یې " شمیسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم کال خوب ولید چي مکې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا کړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وکړه. نو هغه وو چي رسول ﷺ د ذوالقعدې (میانۍ) په میاشت کي د (1400یا1500) تنو په ملګرتیا د عمرې په نیت د مکې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحلیفه " کي د عمرې په نیت احرامونه وتړل او د هدیې (قرباني) اوښان یې هم ورسره رهي کړل .

کله چي قریشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هکله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره یې د مقابلې لپاره تیارۍ پېل کړې، او د خپلو متحدو قبایلو ستري ډلي یې را وغوښتلې چي په دې ډول د مشرکینو پوځونه د مکې د باندي په " بلدح " نومي ځای کي سره راغونډ سول. په همدې ډول کله چي محمدي قافله مکې ته نژدې (حدیبیې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوکشولو هیڅ له خپله ځایه ونه خوځېده ، ځکه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روایت دی: کله چي رسول ﷺ په دغه ځای کي واړول ، هلته یوڅا وو چي ډېري لږي اوبه يې درلودې. کله چي دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندي څخه بېتابه سول. نو له دې پېښي څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبرورکولو سره ، د نبوي معجزې له مخي اوبه دونه ډېري سوې چي ټول لښکر په اوبه سو. د خُزاعه د قبیلې وګړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملګري او د هغو په راز شریك وه. د هغو مشر بُدیل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته وېې ویل چي د قریشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځای کي يې پر اوبو قبضه کړې، پرتاسو د برید لپاره تیاري کوي او تاسي ته دکعبې شریفي د زیارت کولو اجازه نه درکوي. رسولﷺ وفرمایل: هغو ته ووایه چي موږ د عمرې لپاره راغلي یو او جنګ نه کوو. ښه داده چي قریش تر یوې ټاکلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسلیك کړي. بُدیل محمدي پیغام قریشوته واوراوه خو ناعاقبت اندیش، جګړه مار، نوي ځوانان د دې پیغام اورېدوته تیار نه سول. البته زاړه، تجربه کاروګړي د خبرو لپاره تیار سول. نو هغه وو چي بدیل د سولي ټول شرایط واورول، یوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاره سړي عروه بن مسعود ثقفي وويل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله يوې خواته کوم. نو څنګه چې قريشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه يې خپل استازی وټاکی او د خبرو لپاره يې حضرت محمد ﷺ ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمدﷺ سره ضروري خبري ترسره کړې او بيرته ستون سو. هغه قريشوته وويل: زه ګوځو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنيې د پاچا قيصر او د ايران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلی يم مګر ما داسي پاچا نه دی ليدلی، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد ﷺ غوندي وي اود هغه درباريان او رعيت دي د هغه داسي درناوی وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوی کوي. نو زما تاسي ته دا نصيحت او رايه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد ﷺ د سولې د خبرو لپاره خراش بن اميه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قريشو ته يې ولېږی، خو قريشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه يې ونه وژلای سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول ﷺ په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قريشو پرمسلمانانو باندي د بريد لپاره يوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونيول سول. خو حضرت رسالت پناهﷺ د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحمآ ﷺ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه رويې سره سره يوځل بيا د سولې کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان ﷺ يې هغو ته د خپل سفير په توګه ور ولېږی. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو وويل: عثمان څونه بختور سړی دی،هغه به د بيت الله په زيارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست يو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد ﷺ واورېدل، نو ويې ويل:" زما د عثمان پر وفاداری باندي بشپړ باوردی چې هغه بېله موږ د کعبې شريفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد ﷺ پيغام قريشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچي تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ﷺ ته موږ هيڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته وويل: زه هم د حضرت محمد ﷺ پرته طواف ته اړتيا نه لرم. هغه وو چې قريشو هغه بندي کړ او آوازه يې واچول چې قريشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کريمﷺ ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بيا هغه مبارك ﷺ تريوې وني لاندي کښېنستی او ويې فرمايل چې د عثمان دويني بدله اخيستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شريك سي زما پرلاس دي بيعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروش د ځانو د قرباني کولو بيعت ورسره وکړ. رسول ﷺ خپل کيڼ لاس د حضرت عثمانﷺ لاس وباله او پرخپل بل لاس يې کښېښود، د عثمان له لوري يې هم بيعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دی، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول ﷺ پرلاس د سرښندنې او فدا کاری بيعت وکړ. نو خدای ﷻ د دوی د دې غوره عمل اجر عظيم دا ورکړ چې په قرآن عظيم کي يې په ډېر صراحت سره د خپلي خوښي سند دوی ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بيعت د " بيعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترڅ کي قريشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولې ته چمتو سول، هغو خپل يو د اعتماد وړ، ژب غړاندی ويندوی سهيل بن عمرو مسلمانانو ته د سفير په توګه ولېږی. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرايطو باندي جوړه وسوه. د سولې د تړون ليکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول حضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سركي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليكي. څنګه چې عربو د ليكونو په پيل كي د " باسمك اللهم " الفاظ ليكل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځکه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځاى دي همهغه پخواني الفاظ وليكل سي، او رسول هم ومنل. بيا رسول حضرت على ته د دي جملې د ليكلو په هكله فرمايل: هذا ماقا ضیٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خداى رسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي ګونجي وكړې او ويې ويل كه موږ تا د خداى د رسول په توګه وپېژنو، بيا خو جګړه پاى ته ورسېده. نو ته د دې پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليكه. رسول ورته وويل: كه څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولی، خوزه په خداى لوړم چې زه د خداى استازی يم. په هرحال رسول ليكونكي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليكئ خوحضرت علي د ډېري ميني او عقيد تمندی له امله د هغه مبارك پرنامه د خط كشولو څخه ډډه وكړه. چې بيا خپله رسول پر " رسول الله " باندي كرښه راوكښه او پدې توګه د تړون د شرايطو د ليكلوكار پېل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږكال دي مسلمانان بېله عمرې ادا كولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونكي كال كي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلای سي. چې هغه به هم په تېكي كي وي او تېكى به هم په كڅوڼه كي وي.

_4په مكه كي چې كوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مكې څخه نه سي تللاى. اوكه له مسلمانانو څخه څوك په مكه كي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع كيږي.

_5د مكې له قريشو، يا مسلمانانو څخه كه څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوكه كوم مسلمان مكې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل كيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوكالو جنګ نه كيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون كي شريكېدلاى سي .

)د دي تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ملګرتيا غوره كړه او بني بكرد قريشو ملګري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليكونه نه وه سوي چې ابوجندل نومی د سهل زوی،كوم چې اسلام يې منلی وو او په مكه كي دكفارو په بند كي وو او په پښوكي يې ښېړی لاوي چې په يو ډول تښتېدلی او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د كفارو د بربريت نخښي له ورايه ښكارېدې. خو حضرت محمد د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپارى او هغه ته يې داسي تسلا وركول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه كار واخله، خداى به تاته ارو مروكومه لار پرانيزي. څنګه چې دغه روغه په ښكاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چې د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکې قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول سترګي هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچې " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسي خبرو باندي ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وربښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوک له خپله ځایه ونه ښورېګدل. پیغمبر دري ځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندي په هغه وخت کې د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسي سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکي تردغه یوه پلا پرته نور داسي ونه سوه. په دې باندي پیغمبر سخت خفه سو. خپلي خېمې ته ولاړ او د ام المؤ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسي وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وربښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسي حال کې چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کې د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغې روغې نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولې سیاسي ګټې که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسي یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولي" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډول سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کي د مسلمانانو سره د راشي د رشي موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولي خوښوني،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښوني او حق پوهني او داسي ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کي دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولې وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېري ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کې د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفي د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کې د اسلام د حق دین تبلیغ پیل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کي په یوه کال کي درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترځ کي عتبه بن أسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسي د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځني وکړه چې د تړون سره سم زموږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړې ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورني کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه اوبل وبېرېدی، بېرته رسول ﷺ ته ورغی او شکايت يې وکړ. په دې وخت کي ابو بصيرهم بېرته مديني ته ورسېدی او رسولﷺ ته يې وويل چي : تاخو زه د ترون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوکومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مديني څخه " عيص " نومي ځای ته، چي د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه. وروسته د مکې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځای کېدل. چي په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . ترديې وروسته به چي د قريشو د سوداګری قافله له دې لاري شام ته تله، نو هغو به د قافلې سرې وژل او مال به يې ځني لوټاوه. چي په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ کړه او د رسول ﷺ په حضور کي يې عرض وکړ چي موږ د ترون ترهغه شرط تېر يو چي که مسلمانان له مکې څخه مديني ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راکړئ. نوکه مسلمانان و غواړي چي مديني ته ولاړسي هلته اوسېدلای سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. ترديې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مديني ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دکاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالیﷻ : لقد صدق الله ورسوله الرؤيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين رؤسكم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] ﴿الفتح:27 [

ژباړه: په واقع کي خدای ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چي هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځۍ، خپل سرونه به وخريئ او وربښتان به لنډ کړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدی چي تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره کېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه کړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم کال د ذي القعدې په مياشت کي د حديبيې د ترون سره سم د هغي تاريخي عمرې لپاره کومه چي په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مکې شريفي ته تشريف يوور. دغه سفرته په اسلامي تاريخ کي په ډېر درناوي کتل کيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ کار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوکي د عمرې د ادا کولو مناسك تر سره کړل، پدې وخت کي قريشو د مکې ښار پرې اېښي وو، او له نژدې غونډيو څخه يې د مسلمانانو د مناسكو د ادا کولو ننداره کول. د مکې د خلکو دا خيال وو چي مسلمانان د مديني شريفي تودې آب و هوا ضعيفه کړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چي د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) کي د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندي حرکات تر سره کړي (دې حرکاتو ته په عربي کي رمل وايې) چي دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسي جاري دی. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیچا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسې د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندې لاس پورته کړي. د تړون د دغې مادې له مخې د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغې تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرك کړه. تردې پېښې وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسولﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسې نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګی قرطه بن عمر وویل: مورته دریېیم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفې د پاکولو پرېکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیارۍ پیل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکې پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کې واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکې وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندې به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندي ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لړ دې او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلې کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کې د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس د هغه ډېربښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ ډېره پیداسوه، ځکه یې نو وپتېیل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قریش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه یې وغوښتل چې هلته یو څوك پیدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفیان، حکیم بن حزام او بُدیل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو میلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کې خېمې، پوځ او زښت زیات اورونه ولیدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندویانو ونیول او بندیان یې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسلیم سي او امان وغواړي. ابو سفیان دغه مشوره بېله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندویانو دوبیرته خوشي کړه، ابو سفیان د رسول پرسپینه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول د قرارګاه پرلور یې رهي کړ. په لاره کې حضرت عمر چې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پرپېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفیان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ یې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې یې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفیان تېري ټولي نا کردې ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره یوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدینه منوره باندې په پلاوو پلاوو بریدونه؛ د عربوقبایلو را پاڅول او د رسول د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفیان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې ولیدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پیغمبرد اوسېدو ځای ته ورسیږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه ورورسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله په مخکې یې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول امان ور ته ورکړ او عباس ته یې وفرمایل چې ته یې نن شپه ستا په کورکې وساته، سبا سهار یې ماته راوله. وایې چې بُدیل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حلیف (ملګري) وو او حکیم بن حزام چې د بي بي خدیجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس په کورکې وه. خو ځیني بیا وایي چې کله حضرت عباس، ابو سفیان پرغاتره سپورکړ، دوي بیرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفیان پرخېمه یې سختي پیرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه یې د رسول حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته یې د حضرت عباس په مشوره ایمان راوړ ،او بیایې بېله مقاومته د مکې د سپارلو تړون ورسره لاسلیك کړ . البته د رسول لخوا هم تضمین او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباس حضرت محمد ته عرض وکړ چې ابو سفیان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او ویاړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمایل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفیان په کور کې یا په مسجد الحرام کې پناه واخلي. یا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسې وتړي یا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کيږي". وايي چې دغه مهال حکيم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفيان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جګړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بيا رسول ﷺ وفرمايل دوي د غرونو په يوه لوړه او تنګه ناوه کي ودروئ، څو د خدای ﷺد پوځونو د سترتوب ننداره وکړي او د هغو غښتلتيا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توګه وويني. تردې وروسته ابو سفيان مکې ته ولاړ او خپل قوم قريشو ته يې وويل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جګړه مه ورسره کوئ او هغوي يې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځيني احساسا تي وکړي د قريشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټينګار په تکل کي سول او ځينو د ابو سفيان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قريش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوی دې هڅو څه ځای ونه نيو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تيت سول. چې په پايله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځايه کاردی. نو يې د ابو سفيان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي يې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوڅې يې خالي کړې ؛ وسلې يې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفيان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قديد " نومي ځای کي خپل پوځونه پر قبايلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځايه يې د مکې په لوري په بشپړه تياري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰی " نومي ځای ته چې اوس" زاهر " ورته وايي ورسېدل، نو دغه لس زريز پوځ يې پر پنځو غونډېونو ووېشی. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لويان او د عربو قبا يلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډېونو مشري يې خالد بن وليد ؓ ، زبير بن عوام، ابو عبيده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن وليد ته يې حکم ورکړچې ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (ميمنې) څخه ننوزي. زبير بن عوام ته يې حکم ورکړچې د مکې له پاسنۍ برخي (ميسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بيرغ جګ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبيده پلي پوځ ته يې حکم ورکړچې تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته يې حکم ورکړچې ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېديزي لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جګړه کوونکو پرته د نورو وګړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دی او ښې دقيقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو يوازي د خالد بن وليد لښکر د يوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. موٚرخين په دې هکله وايي چې په لار کي د خالد بن وليد ؓ له ملګرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَيشُ يا خُنَيس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځای کي د خالد لښکر د قريشو د پای لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په يوه سپك بريد کي دوولس يا اته ويشت، او په بل روايت اويا تنه مشركان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې د مخه مو وویل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بیله د خالد بن ولید له سپکي نښتي نوري څه پېښي ونه سوې. د دې پوځ یوه سالار حضرت زبیر بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره یو ځای د مکې په " حجون " نومي ځای کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول ﷺ بیرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره یې قبه (د څرمني خېمه) ودرول او بیا رسول ﷺ ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت میمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاآ " مقبرې ته نژ دې سیمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بیا معاویه، بیا عبد الملك، بیا مهدي او بیا په 811 س. کال کي او بیا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل یې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختیا په پایله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وایي چې: " دغه ځای د حضرت محمد ﷺ پوځي قرارګاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه ﷺ په داسي حال کي چې د الفتح سوره ویل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو یې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد ﷺ مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل یې وکړ اوله دغه ځایه یې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي یې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ . او په ډېر هیبت او شان و شوکت د تکبیرونو په ویلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه ﷺ د زیا تي ګڼي ګوڼي (اژدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسیله وکړ او بیایې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خدای د کور طواف وکړ. بیا یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څا ته ورغی، د زمزم اوبه یې وچښلې او اودس یې په تازه کړ. بیا یې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بیت الله شریفه پوري نښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځای کښېښوول. خود واقدي په وینا کله چې رسول ﷺ د طواف څخه وزګار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ایستل او بیا یې زغره واغوستل او خول یې پر سرکړ، چې توره لنګوټه یې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهیم ﷺ ته ورغی. هلته یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څاته ولاړ. رسول ﷺ د طواف په دوران کي په یوه لیندۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا درې سوه شپېته ځای پرځای سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال یې ویل ﷺ :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل کان زهوقا ﷺ [الاسراء :81] یعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ ښکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازیې و ویل ﷺ :جاء الحق وما یبدئ الباطل وما یعید ﷺ [سباء : 49] یعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هیڅ نه سي کېدای. دغه رنګه یې حضرت عمرته وفرمایل چې: پرکعبه باندي ټول تصویرونه ایسته کړي. البته حضرت رسول ﷺ له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو یوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پېغمبر ﷺباندي د یوه سړي برید

یوه سړي چې نوم یې " فضاله " بن عُمیر ملوح لیثي وو، د مکې د فتحي د تاریخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ﷺ ووژني. مګرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ﷺ ته نژدې سو، نو رسول ﷺ هغه ته مخ ور واړاوه او ځني ویې پوښتل:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته فضاله يې ؟ هغه ورته وويل هو ! ای د خدای رسوله زه فضاله یم. هغه ورته وويل : په زړه کي دي څه خبري کولې. هغه ورته وويل: هيڅ خبري مې نه کولې، د خدای ﷺ ذکر مې کاوه. رسول الله ومسل او ورته ويې فرمايل: له خدايه بخښنه وغواړه. بيا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټركښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وايي: په خدای لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ايسته کړی، چې ماته د خدای په خلکو کي تر ټولو ډېرگران او راتېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وايي چې زه خپل کور ته بيرته راتلم چې په لار کي هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا وراني خبري ورسره کولې. هغې راته وويل: راسه خبري سره وکړو. ما ورته وويل: نور زه ستا سره خبري نه کوم. بيا يې څو اشعار وويل چې دغه يې ژباړه ده : دې و و يل را سه خبـري وکــړو مـا ورتــه و ويــل چـي نـه يې کوم زه نور الله او ا سلام منع کــړمــه تــا محمد او د خدای پــوځ ونـه ليد؟ چې دکعبې بتان يې ټوله مات کره نـوزه هـــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دکعبې د کلي د ورکولو څخه ډډه کول

رسول ﷺ ترطواف او دکعبې د باندي بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ﷺدکعبې شريفي په خادم اوکلي ساتونکي عثمان بن طلحه پسي واستاوه، څو دکعبې د دروازې کلي ځني راوړي. دکعبې حجابت (خدمت او کلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. کله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مدينې ته يې هجرت وکړ، نو د کعبې کلي د هغه مور ته ورسپده کومه چې د مکې د فتحي تر ورځې پوري لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلي مورته ورغی او ورته ويې ويل چې د کعبې کلي حضرت پيغمبر ﷺ غوښتي ده، رايې کړه چې وريې ورم. خو هغې د کلي د ورکولو څخه ډډه وکړه. عثمان ورته وويل: په ښښتن لوړم چې ته به داکلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو ورکړې،که يې ماته رانه کړې، بل يو رالېږي او دا کلي درڅخه اخلي. دوی دغه خبري کولې چې ناڅاپه يې د ابو بکر ﷺاو عمرﷺ غږ واورېدی. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي يې کلي خپل زوی ته ورکړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حکم دکعبې دروازه پرانيستل، د هغې دننه يې د تصويرونو د ايسته کولو امر ورکړ او هغه د لرگي څخه د کوتري جوړسوی بت يې پخپله مات کړ.

111 ـ د کعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

تردې وروسته رسول ﷺپه داسي حال کي چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دکعبې دروازه وتړل. بيا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دکابو درو گزو (138 سانتي مترو) په واټن په کعبه شريفه کي شمالي لوري ته چې دوه ستونونه يې ښي لوري، يوستون يې کيڼ لوري، او درې ستونونه يې وروسته وه (هغه مهال په کعبه کي شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه رکعته لمونځ يې وکړ. حضرت اسامه ﷺ او حضرت بلال ﷺ هم دوه رکعته لمونځ وکړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاريخي خطبه (وينا)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانيستل، د دروازې په دواړو بازوگانو پوري يې لاسونه ونيول او په داسي حال کي چې لاندي يې قريش او نور ټول انتظار وه و يې فرمايل:" له خدايه پرته بل د پالني وړ (معبود) نسته، هغه يودی، شريك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتياکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره يې مرسته وکړه او يوازي يې ټولو باطلو ډلگيو ته ماته ورکړه. واورى ! د بيت الله د خدمت کولو او د حاجيانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقايت) پرته نور ټول عزت، وينه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندي دي. يعني د جاهليت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په ياد ولرئ ! په خطا قتل يا شبه عمد قتل کي چې په شلاخه يالکړه وي، مغلظ ديت دی. يعني سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربي اوښي وي. ای قريشو ! خدای ستاسي د جاهليت غرور او په پلار، نيکه وياړ له منځه يووړ. ټول خلك له آدم ﷺ څخه پيدا سوي، او آدم له خاورو پيدا سوی دی. بيا يې دا آيت تلاوت کړ ﷺ :ياېها الناس انا خلقنكم من ذكر و انثٰى و جعلنٰكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكر مكم عند الله اتقٰكم ان الله عليم خبير ." ﷺ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسي له يوه نارينه او يوې ښځي څخه پيدا کړي ياست، او بيا مو تاسي قومونه او قبيلې وگرځولاست، څو تاسي يو له بله سره وپيژنئ. په حقيقت کي د الله ﷺ په نزد له تاسي څخه تر ټولو زيات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سي کي تر ټولو زيات پرهيزگار وي. بيشکه الله ﷺ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بيا يې وويل:" ای قريشو ! تاسي څه گومان کوئ چې زه له تاسي سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وويل: موږگومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توگه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وويل:" نو زه تاسي ته هغه خبره کوم چې حضرت يوسف ﷺ خپلو وروڼوته کړې وه: [لا تثريب عليكم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". يعني: پر تاسي باندي کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسي ټول عفو او آزاد ياست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ويلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کي کښېنستي، حضرت علي ﷺ چې دکعبې کلي يې په لاس کي وه حاضر سو او ورته ويې ويل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجيانو د اوبولو (سقايت) پردنده سربېره دکعبې دکلی د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷺرحمت دي وي پرتا باندي .(د يوه بل روايت له مخي دغه غوښتنه حضرت عباس ﷺ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمايل:" عثمان بن طلحه چيري دی ؟ ".کله چې يې هغه ورته راوست، ورته ويې فرمايل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نېکی او وفاداری ورځ ده ". کتابونه وايي:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ويې ويل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسي څخه به دغه کلي هغه څوك اخلي چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷺ تاسي د خپل کور امين کړي ياست، نو چې د دې بيت الله شريفي په سبب څه تاسي ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توگه يې خورئ. او دا آيت يې تلاوت کړ ﷺ :ان الله ياء مركم ان تؤدوا الامٰنٰت الٰى اهلها ﷺ [النساء : 58] يعني: لوی څښتن پرتاسي مؤمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آيت په ځانگړې توگه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وايي چې موږ د جاهليت په زمانه کي دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. يوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سينې (حلمه) کار واخيست، او ويې ويل: " ای عثمانه دا ځای يې نخښه چې يوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وويل: هغه مهال به نو قريش خوار سوي وي. ده وفرمايل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بيا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دي خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رشتيا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېيل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دې امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کې اسلام را واچاوه. خو ما ونه سوای کولای چې له نژدې ورسره وګورم، څو هغه بېرته مدينې ته ولاړ. بيا ما وکولای سوای چې مدينې شريفي ته ولاړ سم. په مدينه کې مې د رسول ﷺ سره بيعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، څو چې د مکې د فتحې د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه يې د کعبې کلي واخيستل او بيا يې بيرته ماته وسپارل، زه ځني رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بيرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وويل: په ياد دي دي چې ما د مخه يو مهال در ته ويلي وه چې دا کلي به يوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وويل: بلي ! زه شاهدي وايم چې بېشکه ته د خدای ﷺ استازی يې. وايې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي يې خپل د اکا زوي " شيبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شريفي خزانه

کله چې ابراهيم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه يې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د څا غوندي د دروګزو په ژوروالي يو غارګړی وکيندی، او هغه شيان به يې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کې ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپين زر، خوشبويي او داسي نور. چې له دې امله دغه څاډوله ځای دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځينو لاملونو له امله دغه ځای ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ويل سوي دي. کله چې قريشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بيا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګړی يې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندې يې هماغه د " هبل " په نامه يو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبيلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحی له مآرب يا الجزيري څخه ورته راوړی وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کې وايي چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مهال د مکې په دغه خزانه کې اويازره اوقيه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کې وايي چې په دغه خزانه کې لس لکه ديناره هم وه کوم چې وزن يې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وويل کشکي دغه شته په جګړه کې ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بيا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وايل وايي: دکعبې د خادم شيبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وويل: يو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ويې ويل:" پتېيلي مې ده چې په دې کعبه کې چې څه سره او سپين زر دي، پرې نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شيبه وايي: ما ورته وويل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صديق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وويل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پيروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بيا جوړوني په هکله چې تاريخ ليکونکو څه څرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ايښی، که يې ډك کړی دی. خو الحاج عباس کراره ليکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير دغه ځا له ډبرو ډك کړی وي. او حجاج هم بيرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځي پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې يې دغه ځا له منځه يووړ دکعبې خزانه يې د شيبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شيان کعبې ته هديه کېدل، د شيبه حجبي په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نوبيې له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ويې ويل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داخه کوي ؟! زه د دې مستحق يم، دا بايد پرجهاد ولګوم. چې بالاخره يې هغه واخيستل او خرڅه يې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکې له شتمنو پور

رسول د يوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه ياد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخيستل او نه يې د مکې له شتمنو څخه يو درهم په زور واخيست. سره د دې چې د ده پوځيانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتيا هم درلوده. نبي د مکې له شتمنو څخه د هغو په خوښه، يونيم لك درهمه په پور واخيستل او هغه يې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بياکله چې هغه ته لوی څښتن د " حنين " په غزاکي پرهوازنو باندي برى ور په برخه کړ او له مشرکينو څخه يې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نويې د مکې د شتمنو قرض د منني په ويلو سره بيرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال اذان

کله چې د مکې د فتحي په ورځ د ماپښين د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پېغمبر په امر دکعبې بام ته وختی او اذان يې وکړ. دغه مهال ابو سفيان، عتاب يا د هغه ورورخالد بن اسيد، حارث بن هشام او ځيني نور دکعبې په شاوخواککوم ځای ناست وه. عتاب وويل: خدای پراسيد مهرباني وکړه چې د مکې ترفتحي يوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان يې وانه ورېد. حارث وويل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به يې دستي پيروي وکړم. ابو سفيان وويل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ويلای. ځکه زه چې هرڅه وايم، نو دغه شګي هم زما په هکله خبر ورکوي. ترديې وروسته نبي دوی ته ورغی او ورته ويې فرمايل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولي معلومي سوې. تا ای فلانيه ! داسي وويل. تا ای فلانيه ! داسي وويل. او تا ای فلانيه ! داسي وويل". د دې سره سم حارث او عتاب وويل: موږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول يې. په خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ وواېو چې هغه به تاته ويلي وي. او ابو سفيان وويل: ما خو اى د خداى رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مكې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسول ﷺ د خلكو په منځ كې ودرېدى، د خداى حمد او ثنا يې ووېل، ويې فرمايل: " اى وګړو ! خداى ﷻ پر مكه باندې اصحاب فيل مسلط نه كړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واكمن كړل. او خداى ﷻ چې كومه ورځ اسمانونه او مځكې وموندلې، په هغه ورځ يې مكه حرامه (د درناوې وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مكې ښار د درناوي څښتن دى. څوك چې پر څښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې كې وينې وبهوي او يا د دې ځاى كومه ونه ماته كړي. كه څوك وواېي چې محمد ﷺ دلته جګړه كړې، نو زه هم داكاركولاى سم. هغه ته وواياست، چې محمد ﷺ ته خو خداى ﷻ اجازه وركړې وه او تاته يې اجازه نه وه دركړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د څاښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوى وو. او اوس يې حرمت بېرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځاى سوى دى. اوس ښايي چې دغه خبرې حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت كې دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځاى ځوزان دې نه شكوي. ښكار دې نه شړي (د حرم د مرغانو ښكاردې نه كوي)، او پرمځكه لوېدلى شى دې نه پورته كوي، مګرهغه څوك دې پورته كوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شكوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدى او ورته ويې ويل: اى د خداى رسوله اِذخر دې شكوي. ځكه چې دا زموږ په قبرونو اوكورونوكې په كارېږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دې شكوي ". اِذخرچې په درې " كاه مكي " او په انګرېزي (Lemon Grass) ورته وايي، په عربوكې يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼې او بېخ يو ډول ځانګړى ښه بوى وركوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعمالېږي. د هند، پاكستان او چين په ځينو سيموكې هم پيدا كيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړى وژلى وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوى وو، په دې هكله وويل:" اى د خزاعه د قبيلې خلكو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ كړئ. كه وژل ګټور كار واى، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې كوم سړى وژلى دى زه به د هغه ديت وركوم. كه بيا كوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته كسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونكي وينې بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت كې دي چې ترد ې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: اى د خداى رسوله دغه خبره ماته وليكه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليكئ."

118 ـ د انصارو اندېښنې

څنګه چې مكه مكرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځاى وو، نو د مكې د سوبې په دوهمه ورځ،كله چې د هغې د فتحې چارې بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خداى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه څني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: موږڅه نه ويل. خو د هغه د ټينگار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرگند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د برياليتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلي اسلام ومانه او د رسول سره يې بيعت وکړ. د دغي ډلي نوموتي ښځي د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطمآ الزهرا، د رسول مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځي هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هځولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: موږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنگه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای رسوله !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول وفرمايل : او پرچا تورمه لگوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غوندي نه وو. رسول له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفرکي رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کي " کد ید " نومي چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیري ده، ورسېدل، روژه يې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیګر په منځ کي کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسي حال کي چې په ټولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحې وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کي اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکآ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتیږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کي و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایآ والنهایآ کي د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وګړو ته چې په مکه کي تر فتحې د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسي بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکي مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخي خطبه کي قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسي باندي کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسي ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمي کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندي څونه ظلمونه کړي دي او څونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغي مکې له یوې ښځي څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحې په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکي وستایل. څنګه چې به د مکې ښځې ډلې ډلې د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ﷺ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوي را پرېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکي یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ﷺخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دي په خپل کور کي پرې ایښي وای، څو موږ پخپله ورغلي وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنګ ته کښېناوه اود هغه د سرپر سپینو ورېګښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورېښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بيا يې هغه ته وفرمايل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي کلمه وويل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټ او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وايي:" کله چې سعد بن عباده مکې ته ننووت او اسلامي بيرغ يې په لاس کې وو، ويل يې: [نن د وژلو او لوټولو ورځ. نن دکفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځيني راويان دغه خبري په حضرت عمر ✱ پوري تړي .(په هر حال دغه خبري يو چا رسول ✱ ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ✱ ته وويل :" له سعده څخه بيرغ واخله او ته خپله مکې ته ننوزه ". ځيني وايي چې رسول ✱ حکم وکړ چې له سعده څخه بيرغ واخلئ د هغه زوي ته يې ورکړئ. او بيا يې وفرمايل: " نن دکعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مکه کي د رسول ✱واسېدل اوکار

په مکه کي رسول ✱ نولس ورځي و اوسېدی. په دې ترځ کي هغه د اسلام د شعايرو تجديد کاوه او خلکو ته به يې د سمي لاري د اخيستلو او تقوا تلقين کاوه. په دغو ورځوکي د رسول ✱ په حکم حضرت ابو اسيد خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول ✱ اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مکې شاوخوا ته بېلې بېلې ډلي هم واستولې. چې په دې ډول يې ټول بتان مات کړه او د هغه جارچي په مکه کي اعلان وکړ، چې څوك چې پرخدای او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دي په خپل کورکي بت نه پرېږدي او مات دې کړي.

127ـ د مکې د فتحي د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مکې د فتحي په کارکي د ګډون کوونکي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سليمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وکړي چې د فتحي په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزينه وو څخه يو زر و درې سوه تنه. له قريشو (مهاجرو)، انصارو، تميم، قيس او اسد د قبيلو او د دوی ملګرو قبيلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتيا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مديني منورې څخه چې کوم پوځ د مکې په لوري خوځېدلی وو، هغه لومړی اوه زره څلور سوه تنه وو، او بيا په لارکي نور هم ورسره يو ځای سول. که څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو مؤرخينو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مکې څخه د رسول ✱تلل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سيمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبليغولو او خپرولو لپاره د ځينو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندې و پوهېدی چې هوازن، ثقيف او ځيني نور قبايل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نيت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نوېې عتاب بن اسيد بن ابي العيض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچني اختر د مياشتي پر (6) په مکه کې د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنين " پر لوري وخوځېدی. دکوچني اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر ستري سوبې او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کې د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه مياشت کې طايف ته ولاړ اوهغه يې کلابند کړ. د طايف ترڅه باندې شلو ورځوکلابندی وروسته، د بني ثقيفو يعني د هغوکسانو چې د طايف په کلا کې کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او وېې بخښل، بيا بيرته جعراني ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه يې ووېشل، بيا يې له جعراني څخه د عمرې احرام وتړی، عمره يې وکړه او مدينې منورې ته ستون سو. چې د ميانې پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پايلې

له مخکنيو ځرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندې د يوه لوی بريد د تياری په پايله کې هغه بېله کوم د يادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړوني فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کريما نه وضع وکړه، هغو ته يې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه يې ناډاډمنتوب او انديښنې ليرې کړې او ژر او په خوښي سره يې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه يې ځيني وکړي په بېلو بېلو دندوکې استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته ځرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نيو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکميت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولني عيبونه او مفاسد يې له منځه يووړه او د مکې ديني مرکزيت او صلاحيت يې نه دا چې يوازې ښه وساتی، بلکې تر پخوايې لاډېر پراخه کړ. په مکه کې د اسلامي دولت ټينګښت او پر مختګ او د امن او سلامتيا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کې د برخې اخيستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختياپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کې پربرخې اخيستلو سربېره د جهاد په لويو جګړوکې هم شامل سول. چې په ډېرو برياليو معرکوکې د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر يې د اسلامي دولت سترچاروا کې سول. او ځيني يې داسي عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختيا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختياکې يې ستره برخه واخيسته. له بله پلوه د دغې بريالۍ سوبې له امله په عمومي توګه په ټوله جزيرآ العرب کې د بت پالني ځواک په داسي بشپړه توګه مات سو چې بيا يې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجايش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبايل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کيږي ؟ دوی ته ځرګنده وه چې پرحرم باندې هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقيده په دوی کې نيمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخه د اصحاب فیلو پېښې را منځته کړې وه. نوچې د دې پرېکړوني غزا په پایله کې مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانیت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولي عربي ټاپووزمي پرسیاسي اودیني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغي سیمي د دیني لارښووني اود نیوي قیادت واګي د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکې مو وویل د مکې ترفتحي وروسته په اسلامي دوره کې د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسید بن ابي العیض بن امیه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچني اختر د میاشتي پر (6) نېټه کله چې رسول ﷺ د مکې د فتحي له چارو وزګارسو او د حُنین غزا ته تی، نو دی یې د مکې امیر (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته وویل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندې امیر ټاکلی یې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهي (رح) په وینا : ده ته یې دکاله څلوېښت اوقیه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسید د مړیني ترګړیه پردغه دنده باندې پاته سو. د حضرت صدیق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والی وو. او عجیبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په یوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روایت دی چې کله رسول rد حُنَین غزاته تی، نو معاذ بن جبل t یې په مکه کې خپل نایب وټاکی او حکم یې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجید او د اسلام د دین احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روایت کوي: کله چې رسول r طایف

ته تی نوي هبیره بن سهل الثقفي t په مکه کې د خپل نایب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحي وروسته یې په حرم شریف کې لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روایته یو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روایتونه داسي تطبیق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل یې د امامت او تدریس چاروته وګوماری او هبیره یې د معاذ مرستیال مقررکړ، څو د هغه په نسته والي کې د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحي دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه وویل د فتحي په کال چې د هجرت اتم کال کیږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د میانۍ (ذي القعدې) په میاشت کې مدینې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وینا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د امیرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وینا له مخي رسول r کوم څوك د امیر الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکي دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکې دهغه سره وه. (فتح الباري). البته ځرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کي رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کي د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کي د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابرۍ پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس بربېدی تړون به یې تر پښو لاندي کاوه او د دښمنۍ په مورچل کي به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکي له ټولي عربي ټاپووزمې څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکي او زاړه جاهلي نظام د بېخي محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخې وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کي سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورته وویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتي لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچې په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتي مهلت ورکړچې که یې په دغه موده کي اسلام راوړ شه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسي څلورمیاشتي وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکي څه کرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترځ کي حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلي ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې څوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکي په راتلونکي کال کي مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کي بت پالني ته د پای ټکی کښېښود .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هدایاآ السالك كي له ابن اسحاق څخه روایت دی چې خدای تعالی تر ابراهیم u وروسته داسي نبي نه دی مبعوث کړی چې دکعبې شریفي حج دې نه وي کړی. علامه ابن حجر(رح) ویلي دي چې حاکم په صحیح سند وایي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه کړی دی. خو ابن جوزي وایي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثیر وایي چې ترهجرت د مخه يې هرکال حج کاوه. اما لکه چې د صحیح مسلم او نوروکتابونو څخه څرګندېږي رسول rترهجرت وروسته یو حج کړی چې هماغه حجاّ الوداع (د خدای په امانی) حج دی. دغه راز رسول r څلور عمرې کړي دي چې درې يې په میانی کي کړي دي او یوه يې د حجاّ الوداع سره د لوی اختر په میاشت کي کړې ده. یوه عمره يې هغه وه چې د حدیبیې د سولي په پایله کي يې عملاً ترسره نه کړه او په حدیبیه کي يې " هدیې ذبح کړې، احرامونه يې خلاص کړه او بیرته مدینې ته وګرځېدل. بله يې د هجرت په اووم کال د حدیبیې د سولي سره سمه ترسره کړې چې د تېرکال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغي عمرې ته عمراّ القضاء وایي). بله يې د مکې ترفتحې وروسته له جعراني څخه وه. اوبله يې د هجرت په لسم کال د حجاّ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضیت

د حج د فرضیت په هکله کتابونه وایي : په اسلام کي حج د هجرت په شپږم کال فرض سو. ځیني وایي : په اتم کال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم کال په وروستیو کي فرض سو او د فرضیت آیت يې دادی :]و لله على الناس حج البیت [[آل عمران : 97] یعني : پرخلکو د الله دا حق دی چې که څوك د هغه کورته د رسېدو وس لري د هغه حج وکړي. او دا آیت د زیاترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم کال په وروستیوکي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضیت وروسته یو بشپړکال حج نه دی ځنډولی او دا چې لسم کال ته يې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آیت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.)

135ـ حجاّ الوداع یا د خدای

په امانی حج کله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبلیغ ستره دنده سرته ورسېده او د خدای تعالی " د الوهیت د اثبات " او له هغه یوه خدایه پرته د نورو د الوهیت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د یوې نوې، سپېڅلي ټولني جوړښت را منځته سو، نو داسي ښکاري لکه چې غیبي ها تف د حضرت خاتم الانبیاء r په زړه او شعورکي دا احساس پیداکړی وي چې نور په دې نابوده دنیا ګۍ کي ستا د اوسېدلو شپې ورځي پای ته نژدې سوي دي. ځکه نو هغه مبارك د هجرت په لسم کال،کله چې يې معاذ بن جبل t د یمن والي وټاکی، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترځ کي وویل:" ښایي ته زما سره تردې کال وروسته ونه وینې. او ښایي بیا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتیا خو داده چې په دې توګه لوی څښتن غوښتي وه چې په خپل استازی د دغه د عوت ثمرې وویني، کوم چې د هغه په لار کي يې ترشلوکالو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر څخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کي روايت کړي ده، چي موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکي مو څه داړتيا وړ څرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چي هغه مو د دې لپاره چې د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کي ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چي زما وار راورسېدی. ماورته وويل: زه محمد د علي زوی د حسين لمسی يم. نوبې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخي يې زما دکميس (قميص) لوړي اوکښته تڼۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسي حال کي چې زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چې ښه راغلې ای زما وراره، څه چي دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دی په سترګو ړوند وو. کله چي د لمانځه وخت را ورسېد، نو دی په يوه جامه کي چي پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چي کله به يې اوږوته کش کړه د لاندي خوا به ورپورته سوه او پتو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندي شي ايښی وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چې د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کي نه کاله و اوسېدی او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چي رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چي په رسول rپسي اقتدا وکړي. او څنګه چي هغه r کوي هغسي وکړي. هغه ووچي (د شنبې په ورځ چي د مياني څلور يا پنځه ورځې پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديي څارويو ته يې د هديي د نخښي ځانګړي پټۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کي څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچي (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کي تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړی ور واستاوه، چي څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د ويني ځای په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغی او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کي لمونځ وکړه او ووايه چي عمره هم د حج په وخت کي ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کي لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چې د ذوالحليفې په جومات کي وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کي وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چي محرم دي دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چي ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه تردې چي احرام وتړي کړېدي. او لکه چي امام نووي (رح) د مسلم په شرح کي ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چي دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زریره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشکو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغې خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر وربښتانو ښکارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلکې پرې اېښې يې وه . بيا يې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام يې وتاړه) د ماپښين لمونځ يې سفر يانه وکړ، بيايې پر مصلى باندې د حج او عمرې لپاره يو ځاى د احرام نيت وکړ او د " لبيك " آواز يې پورته کړ). بيا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې يې بيداء ته ورساوه (بيداء هغې دښتې يا بيديا ته وايي چې څه نه وي پکښې اودغه بيداء د ذوالحليفې سره د يو ځاى نوم دى) حضرت جابر وايي : ماچې وکتل چې سترګومې ليدل د رسول r په مخکې پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسې اوکيڼ لوري ته يې هم دغسې او شاته يې هم دغسې پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ کې روان وو. په داسې حال کې چې پر رسول r قرآن نازلېدى اوهغه يې په تاويل پوهېدى. نوڅه چې به رسول r کول، موږ به هم هغه کول. هغه په توحيد ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته کړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعمآ لك و الملك لا شريك لك ". (يعني : زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړ ته حاضر او تيار ولاړيم. ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم، تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړته حاضر او تيار ولاړ يم، په رشتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواکي تالره ده، تالره شريك نسته). خلکو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته کړه. خو رسول r په دې هکله څه ترديد ښکاره نه کړ. او رسول rهمدغسې دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ ببله حجه د بل شي نيت نه ووکړى اود حج په مياشتوکې مو عمره نه پېژندل. څوچې د رسول r سره (پوره يوه اوونۍ وروسته سر ماښام مکې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوى کې تم سو، هلته يې شپه وکړه، د سهارترلمانځه وروسته يې غسل وکړ، بيا سهار مکې ته ننووت. دا ديکشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځې تيرې سوې) بيا بيت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وکړ. بيا يې په طواف کې درې واره په درو شوطوکې رمل وکړ. (يعني د طواف په لومړيو درو ګردشونوکې يې د جګړې د اتلانو غوندې د بدن او اوږو په خوځولوسره ځانګړې حرکت ترسره کړ) او په نورو څلورو شوطونو کې يې عادي تګ وکړ، بيا مقام ابراهيم ته ورغى اودا آيت يې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهيم مصلىٰ [البقره: 125] (عبادت ته د ابراهيم د درېدوځاى په

ځانګړې توګه د لمانځه ځاى جوړکړئ). بيا يې دوه رکعته لمونځ وکړ او مقام ابراهيم يې د خپل ځان اوکعبې ترمنځ راووست. (يعني د مقام ابراهيم ترشايې دغه دوه رکعته لمونځ وکړ)، چې په دغو دوو رکعتونو کې يې] قل هوالله احد [او] قل ياايهاالکافرون [وويل. (يعني په لومړي رکعت کې يې ترالحمد لله وروسته قل يا ايها الکافرون او په دوهم رکعت کې يې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وويل. نووي د مسلم شرح). بيا بيرته حجراسود ته وروګرځېد او مچ يې کړه. بيا د صفا او مروه د دروازې له لارې صفاته ووت. کله چې صفا ته نژدې سو دا آيت يې ولوست :]ان الصفا و المروآ من شعائرالله [البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل يې : په هغه څه پيل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لویي یاد کړ، ویې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحې او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او برى یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازې یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کې دعا وکړه او دغه ذکر او دعایې درې ځلې تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کې یې چابك ګامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي ګامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسې د مروه غرګې ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعې او د دغې ناوې د نس چابك تګ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کې یې حلالوي] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسي کې داسي څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودي د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړي، له احرامه دي را ووزي او حج دي عمره وګرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ویې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکې یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول r د تمثیل په توګه خپلې ګوتې یو په بله سره کښې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کې داخله ده او تل ترتله به داسي وي ". له بلې خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کې ومونډل چې له احرامه راوتلې وه ؛ رنګ کړې کالي یې اغوستي وه او سترګې یې توري کړي وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وایي چې حضرت علي په عراق کې وویل چې : زه په داسي حال کې چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغې خبرې په هکله پوښتنه څنې وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایې. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړځه دې وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسي نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هدیې دې ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وایي : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلي وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلي وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروایي : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر وربېښتان یې لنډ کړه. مګرحضرت نبي r اوهغه چې هدیې ورسره وې په احرام کې پاته سول. کله چې د ترویې ورځ (د لوی اختر د میاشتې اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه ټال سو، څو لمر راوخوت (یعنې د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندې څرګند سو) او امر یې وکړ چې د " نَمِرې " په ناوه کې دې ده ته خېمه ووهل سي. بیا رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چي دی r دي د مشعر الحرام سره ونه دريږي. لکه چي قريشو د جاهليت په زمانه کي داسي کول. نو رسول تر مزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدی، هغه خېمه يې وموندل چي ده ته په " نَمِرَهٌ " کي درول سوې وه او هلته تم سو، څو چي لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وکړ چي د ده اوښه " قصوا " تياره کړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده کړه. نو دی د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، کومه چي له عرفات څخه نه ده ولاړی. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولک څلېرويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دې خلکوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" ای وکړو ! زما خبري واورئ، ځکه زه نه پوهيږم، ښايي زه ترديې کال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلای سم). بېشکه چي ستاسيويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لکه دغه ستاسي نننۍ د عرفي ورځ چي ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت کي ستاسي په ښار مکه کي حرامه ده. پوه سئ چي د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دی (يعني باطل دی) او د جاهليت د وختو د وينوکساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلې د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زوی ويني باطلوم کوم چي د بني سعد په قبيله کي په رضاعت شيدې ورکړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دی. او لومړی سود چي زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دی چي ټوله باطل دی. (دغه راز) د ښځو په هکله پرهېز وکړئ او له خدايه Y وبېرېږئ، ځکه چي دوي تاسي د خدای Y په عهد او امان په نکاح کړي. او د دوی شرم ځايونه مو د خدای په خبره او امر ځانوته حلال کړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوی باندي دا دي چي دوی ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چي ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دی چي دوي دي ستاسي دکور دننه د تللو او هلته دکښېنستلو اجازه هغه چاته نه ورکوي چي تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي که پردی). اوکه دوی داكار وکړي داسي يې ووهئ چي ډېري خوږ نه سي. او دوی پرتاسي دا حق لري چي دوی ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس ورکړئ. ما په تاسي کي هغه شی پرې ايښی چي که په هغه منګولي کلکي کړئ هيڅکله به بې لاري نه سئ، چي هغه د خدای Y کتاب (قرآن) دی. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځکه نو د خپل خدای r عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ کوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زکات ورکوئ، د خدای د کور حج کوئ او د خپلو واکمنو اطاعت کوئ. اوکه داسي وکړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هکله وپوښتل سۍ چي ما ستاسي سره د خدای د احکامو په باره کي څه کړي دي. نو تاسي به څه ووایاست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي ورکوو چي تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا کړی او امت ته دي نصيحت کړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چي آسمان ته يې پورته کړه او خلکو ته يې ونيول، درې واره وويل:" ای باري خدايه شاهد اوسه ."!

)کله چي رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خدای جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اکملت لکم دينکم واتممت عليکم نعمتی ورضيت لکم الاسلام ديناً [(المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړکړ اوخپل نعمت مي پر تاسي پوره کړ او اسلام مي ستاسي لپاره د دين په توګه غوره کړ. څنګه چي حضرت عمر دا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت واورېدی نو یې وژړل. چا پوښتنه ځنې وکړه چې ولي ژاړې ؟ ویې فرمایل: ځکه ژاړم چې تربشپړ تیا وروسته زوال دی. بخاري له ابن عمر څخه). بیا (بلال) اذان وکړ، بیا (یې) اقامت وکړ، بیا رسول r د ماپښین لمونځ په جماعت وکړ. بیا (بلال) اقامت وکړ او رسول r د مازدیگر لمونځ په جماعت وکړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ کي یې بل هیڅ لمونځ ونه کړ. بیا رسول r پرقصوا سپور سو څو چې په عرفات کي د درېدو ځای ته ورغی، د خپلي اوښي قصوا نس یې د جبل رحمت د لویو ډېرو خواته وگرځاوه چې جبل المشاآ نومی ځای یې په مخ کي راغی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدی او ژړزگي یې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرټیکی ډوبه سوه، اسامه بن زید یې ترشا سپورکړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښي واگي یې تردې اندازې ځانته راکش کړي او ټینگي نیولي وې چې د قصوا سرد هغې د زین له هغه ځایه څخه نښتی کوم چې سپرلی پرهغه باندي د ستړیا په مهال، پښې ایږدي او د ښي لاس په اشاره یې وویل: ای وگړو په ډاډ او وقار د رومئ او ورو ورو ځئ. اوکله چې به د رېگوکومي غونډۍ ته ورسېد، د اوښي واگي به یې لږ څه خوشي کړې، څو اوښه چټکه پر وخیژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته یې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په یوه اذان او دوو اقامتو په جمع وکړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ کي یې کوم نفل یا سنت لمونځ ونه کړ. بیا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوکله چې د سهار وخت ورته څرگند سو په یوه اذان او یوه اقامت یې د سهار لمونځ ادا کړ. بیا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای ته یې دعا وکړه او په تکبیر، تهلیل او توحید یې یاد کړ، ترهغو هلته ودرېدی څوچي ښه رڼا سوه، بیا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوی فضل یې ترشا سپورکړ. فضل ښکلي وربښتان درلوده، سپین او پی مخی وو. نوکله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسي ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پرکجاوه) سپرې تېرېدلې. فضل هغوته کتل پیل کړه. رسول د فضل پرمخ لاس کښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلې خوا لاس وروااړاوه او د فضل پرمخ یې نیوی چې له هغې خواېې هم واړوی، (په نورو صحیحو روایتونو کي وایي چې فضل یوې خثعمی ښځې ته چې د رسول څخه یې پوښتنه کول،کتل اوهغې ده ته کتل. دغې ښځې د رسول څخه پوښتنه وکړه چې زما پر پلار حج فرض سوی دی، خو هغه ډېر سپین ږیری دی او پرسپرلۍ ځان نه سي تکیه کولای، نو آیا زه د هغه لپاره حج وکړم ؟ رسول ورته وویل:" هو ". متفق علیه له مشکوٰاَ او مرقاآ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدی او اوښه یې لږڅه چټکه کړه. بیا یې هغه منځنۍ لار واخیسته،کومه چې جمراَ الکبری ته ور وزي. او دغې جمرې ته کومه چې د ونې سره پرته ده ورغی (هغه مهال هلته یوه ونه ولاړه وه. جمرهْ کبری ته جمرهْ عقبه هم وایي) او په اوو شگو یې وویشته. په داسي حال کي چې د هرې شگې ویشتلو سره به یې الله اکبر وایه. اودغه شگې دغونه وې لکه د باغلیو دانې. رسول دغه شگې دغې جمرې ته د هغې ناوې له منځه ورووېشتې کومه چې دغه جمره پکښې واقع ده. بیا د حلالېدو ځای ته وروگرځېد او دري شپېته اوښان یې پخپل لاس حلال کړل. بیا یې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال کړل او رسول حضرت علی په خپله دې قرباني کي شریك کړ. بیا یې امر وکړ چې د هر اوښ څخه یوه یوه ټوټه غوښه پرې کړي، چې په دېگ کي واچول سوې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد ﷺ او حضرت علی ؓ وخوړې او ښور وا یې وڅښل. بیا رسول ﷺ سپور سو او په بېړه کعبې شریفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف یې وکړ اوپه مکه شریفه کې یې د ماپښین لمونځ ادا کړ. بیا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب یې نیکه کېږي)،کوم چې خلکو ته یې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ویې ویل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پیروي ازدحام نه کولای ما به ستاسې سره دغه اوبه راکښلې وای. نو هغو یوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت ﷺ وڅښلې. (تردې ځایه د جابرحدیث وو). دغه ورځ یوم النحر وه، یعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم ځاښت مهال رسول ﷺ یوه خطبه واورول. بیا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، یعني په ایام تشریق کې رسول ﷺ په منا کې واوسېدی چې په دې ورځوکې یې د حج پر مناسکو او د خدای ﷻ پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شریعت احکام هم ور زده کول. بیا په یوم النفر (دوتلو یا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کېږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کې یې د بني کنانه وو په خیف کې واړول. (ابطح، محصب او خیف بني کنانه درې سره د یوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوې دي).

د ماپښین، مازدیګر، ماښام او ماخستن لمونځونه یې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بیده سو، بیا راپاڅېد، سپور سو او بیت الله شریفې ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) یې وکړ او بیا د حج د مناسکو څخه په وزګارېدو سره مدینې شریفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهيږو په اسلام کې د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صديق ؓ څخه راپيليږي. خو څنګه چې له يوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خليفه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه او له بلي خوا هغه په قبايلي سيموکې د امنيت په ټينګولو او نورو ډېرو اړتيا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکې مکې اوکعبې ته دنه اړتيا له امله څه کار نه دی سوی. ځکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر ؓ دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندي کوو. له صحيحو احادثو څخه ثا بتيږي چې رسول ﷺ د جزيراَ العرب څخه د ټولو مشرکينو، يهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه ﷺ د وروستي وصيت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کي په عملي توګه پلی او تطبيق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکينو او نورو ټولو غيراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمينو شريفينو ته يې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخي د جدې، ينبع اوصنعا تر بندرونو پوري نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر ؓ وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټينګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کي عملي کيږي. د مکې مکرمې څخه تقريباً (23) کيلو متره وړاندي، د پوليسو يوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسړك باندي پر يوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غير مسلمانانو، سره بېلي سوي لاري ښوول سوي اوپه نخښه سوي دي. پردغه لوحه باندي ښي خواته په عربي ليکل سوي: (غيرالمسلمين) او تر هغه لاندي په انګريزي ليکل سوي (.Non Moslems)وريسې ليکل سوي : (مکاَ المکرماَ للمسلمين فقط). اوترهغه لاندي په انګرېزي ليکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غليمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسي لاس وهنو په وړاندي ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کي ډېر ورانوونکي سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه يوازي ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکي بيت الله شريفي ته به يې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر ؓ د دغو سېلابونو د مخنيوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومي ځای کي يو ډېر پياوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شريف اود مکې اوسېدونکي د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کي دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزورۍ له امله بيرته يوه سېل يووړ، چې دغه سيل ته " سيل ابن حنظله " وايي. دغه راز په کال 17 س. کي چې حضرت عمر ؓ د حج د فريضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشريف يووړ، د مکې او مدينې په لارکي يې پرهر مزل د حاجيانو او نورو مسافرو د هوسايي لپاره تمځايونه، سرايونه، چينې، سيوري لرونکي ځايونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي ځاګان يې وکيندل او د پخوانيو ځاګانو د پاکولو حکم يې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خليفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده ؓ د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړۍ یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق ؓ د اسلام د خلافت د چارو واګې په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه ؓ په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پرډغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

وایي چې حضرت عمر ؓ پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دي بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر ؓ په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

په سیرټ اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر ؓ د خلافت په پېرکي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتیږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپیرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومي د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر ؓ د هغه په ډېر درښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پېڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکني څخه لولو، چې ابو عبیده ؓ ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لېږلې وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دي د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي خبرو دي خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترځو چې له دغه سرې څخه بخښنه ونه غواړي، نو قانوني سزاته به غاړه ږدي. جبله راته وویل : زه یو پاچا یم او هغه یو عادي سړی دی. ما ورته وویل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کیږي. تاسي دواړه مسلمانان یاست او دواړه د قانون په وړاندي یو برابر یاست. هغه راته وویل: دغه سزا یوې بلي ورځي ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدی او اوس د " عیسوي سپو " سره ملګری دی. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطیني پاچهان په دغه لقب یادول. خو افسوس چې اوس عیسوي سپي ځینو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاریخ کي لیکي : دغه مرتد پاچا د مړیني ترمهاله هلته په قسطنطنیه کي واوسېدی او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روایت جبله بیا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به یې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان ، مکه اوکعبه

دکعبې شریفي د حرم د پراختیا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام درېیم خلیفه حضرت عثمان ته دلاري ډیوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زیات سو او له دې امله د حرم پراختیا ته یو ځل بیا اړتیا ولیدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولولپاره ولاړ، هلته یې په دې هکله د صحابهْ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم یې په دغه کال حرم ته نژدې ډېرکورونه رانیول او د هغو په له منځه وړلوسره یې حرم شریف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه ځلورو لوروته یې برنډې هم جوړي کړې. چې په دې ډول لومړنی سړی چې د حرم چاپېره یې برنډې وداني کړي دي، حضرت عثمان دی. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعیبیې" پرځای د " جدې " د بېړیو تمځای (بندر) هم جوړکړ، چې موږ یې په دې کتاب کي یادونه په څه تفصیل سره د " جدې " ترسرلیك لاندي کړې ده.

140 ـ یوه تاریخي یادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاریخ مکه او تاریخ المکاّ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بیا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځینوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بیو د اخیستلو څخه ډډه وکړه. نو عمر هغو ته وویل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولی د چا ملکیت کېدای نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بیه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بیې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار یې پیل کړ. هغو بیا وروسته دغه پیسې په خوښې سره واخیستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځینوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ویې ویل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسې وکړه، خو پر هغه مو چیغې ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي یاست.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يې د هغو د بندي کولو امر وکړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پرېښوول.

141 ـ شخړې، ډلي ټپلي او پرې او جنبې

ګرانو لوستونکو ته به دغه سرليك څه حيرانوونکی او عجبه غوندي ښکاره سي، چې د مکې اوکعبې په تا ر يخ کې د دې خبرو په باب ځرګندونو ته څه حاجت دې ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ؓ ترشهادت را وروسته په مسلمانانو کې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلې او مخالفتونه را وټوکېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوْونو، په هغو کې د مکې او مدينې پراوضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولی دی. او دغه تاثير ډېري تاريخي پېښې زېږولي دي. چې موږ په راتلونکو پاڼوکې اړکيړو د هغو په هکله يادوني وکړو. نو ځکه لازمه ده چې دلته لومړی د دغو پرو جنبو په هکله څه رڼا واچوو. څو په راتلونکې کې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا کې تاريخي مسائل وڅېړو. د سپرټ اف اسلام ليکوال اميرعلي وايې :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پېغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ سره مينه لري په دې خبرو به افسوس وکړي او وبه شرميږي. هغه وايې افسوس خو پردې دی چې د انساني توکم مذهب او نړۍ والي ورورولۍ په خپلوکې د جګړو اوکرکو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه کړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلي نړۍ ته د هوسايۍ او نېکمرغۍ رسول وو، په خپله د غضبناکو جذباتو او واك د تر لاسه کولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام کې چې کومي ورانۍ رامنځته سوې، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه کولو دکوښښونو له امله وې. که نه د اسلام حقانيت په ډاګه کړه چې د عربو د تربګنيو اوکورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځکې له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړۍ فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه کډوال ژوند يې وو، د اسلام په برکت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوکالوکې يې له هندوکش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټکول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده کې داسې يو سلطنت جوړکړچې په پراختيا کې ترهغه حکومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووکالو کې جوړکړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه کومو چې عرب يې د رسول ﷺتر بعثته پورې يوکېدوته نه پرېښوول، نه يوازې د اسلامي ستري واکمنۍ د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلکې د مسلمانانو د واکمنۍ د زوال او د هغو د خوارۍ او بدمرغۍ اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پورې په اسلامي نړۍ کې موجودي دي، دغسې د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړۍ کې خوارۍ او بې وزلۍ هم ورسره موجودي دي. ډې اوهسن (D Ohsson) وايې:" که چيري د حضرت محمد ﷺمنونکي د خپل لارښود پرپله سم تللي وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره کړې وای، نو د دوی واکمني به د روميانو ترواکمنۍ لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سرکښۍ او د ځاني واکمنۍ ميني هغه کلکه، ټينګه او ستره ودانۍ ورانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه کومه چې لومړنیو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مینه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دین د عیسوي دیانت غوندي د دننیو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاریخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارېه پیل کي سیاسي اوکورني اسباب او مسایل او هغه قبیلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قریش یې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولي وه. البته په دې هکله خبري ډېرې دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور لیري نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې څرګندوني کفا یت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کي د مکې اوکعبې د تاریخ په ځینو پړاوونوکي د دغسي مواردو سره مخامخ کیږو موږ به یې په اصلي عواملو پوهیږو او راته جوته به وي چې عیب په مسلماني کي نه؛ بلکي په مسلمان کي دی. یا : جنګ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چون ندیدندحقیقت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاویه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه ؓ د شخړو له امله په 39 س. کي د حج په موسم کي په مکه معظمه کي سخت تشویش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو یوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبري نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړیو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصیل یې په لاندي ډول دی: کله چې حضرت علي ؓ له مدینې څخه کوفې ته د بي بي عایشې سره د جګړې په نیت وتی، نو یې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستیوکي قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بیا د حضرت علي او معاویه ترمنځ د صفین تر مشهوري جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلویانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکمیت کوي. نو هغه وو چې دوی تریوه کال خبرو اترو وروسته پریکړه وکړه چې حضرت علي او معاویه دواړه دي له امارته معزول سي. او د امارت کار دي د خلکو مشورې ته پرېږدي. نو دوی د خلکو په وړاندي ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وویل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاویه د امارت له کاره ګوښه کړل. بیا عمرو پاڅېدی او ویې ویل: دغه سړي چې څه خبري وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندي د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاویه د امیر په توګه ټاکم. وایي چې حضرت ابو موسیٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وویل او هغه یې هم جواب ورکړ. دغسي وایي چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو برید وکړ او په دره یې وواهه خو د عمرو زوی بیا راپاڅېد، هغه یې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر یو پرخپله تړه ولاړی. د دغي پرېکړي په تمسك حضرت معاویه خپل ځان خلیفه اعلان کړ. او یزید بن شجرآ الرهاوي یې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امیر په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بیعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځایه وشړي. نوکله چې یزید مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو یو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلي وژني ته ورسیږي. خو پای حاجیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پوهي کار واخيست، د کعبې شريفي خادم شيبه بن عثمان بن طلحه يې د حج د امير په توګه غوره کړ او په دې توګه د جګړې مخه ونيول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. کال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چېمسلمانانو د علي کرم الله وجهه سره د شرعي خليفه په توګه بيعت وکړ، خو د شام خلکو بيعت ورسره ونه کړ. او د حضرت معاويه ملا يې وتړل، کوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتی او د هغه پرضد را پاڅېدی. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. کال کي د حضرت معاويه په خليفه کېدو سره د اموي خلافت پېر پيل سو، چې د معاويه په ګډون څوارلس تنه خلفا يونوي کاله پراسلام واکمن وه. په دې پېر کي له يوه پلوه ډېر کلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښې رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونکې يې د حضرت حسين د شهادت پېښه ده، چې په تاريخونوکي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د يوه واکمن عبد الملك بن مروان په زمانه کي د تاريخ ډېر ستر او نامتو ظالم اميرحجاج بن يوسف ثقفي رامنځته سوی، چې د ظلمونو په کيسو يې تاريخونه ډك دي، اوتر اوسه يې هرڅوك په دې صفت پېژني او کرکه ځني کوي. زيات شمېر تاريخونه د دې دورې پر زياتو واکمنانو نيوکي کوي، په مذهبي بې لاريو (انحرافاتو) يې تورنوي او غندي يې. خو د دې په عکس ټول تا ريخونه او اسلامي ليکوال او عالمان د دې پېر يو خليفه حضرت عمر بن عبد العزيز(رح) ستايي، ان چې هغه په خلفای راشدينوکي شمېري. دغه راز تاريخونه وايي چې امويانو اسلامي خلافت کوم چې انتخابي وو، ميراثي کړ او د اسلام واك په يوه اموي کورنۍ او بيا هم په عباسي کورنۍ کي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دپرديو په پېښو او تقليد د بيزنطيني او ساماني ټولواکمنيو بڼه غوره کړه او ځيني تاريخونه لاوړاندي ځي او ليکي چې په دې دوره کي اسلامي نظام بېخي له دين څخه د سياست لوري ته واوښت. دغسي شرايط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه کوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاويه د شخړو په سبب نژدې وو چې په کال39 س. کي په حرم شريف کي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښې په هکله د دې کتاب په [195] مخ کي خبري سوي دي). د اموي واکمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبير د مقاومت له امله کعبې شريفي يوځل اور واخيست او دروند تاوان ور ورسېد. چې بياله سره ابن الزبير جوړه کړه. خو حجاج بيرته ونړول او پرخپله سليقه (د جاهليت د زماني سره سمه) يې ودانه کړه. (په دې هکله هم د دې کتاب په [206] مخ کي په تفصيل سره خبري سوي دي). دغه شان لکه چې څه وروسته به ووېل سي عبد الملك بن مروان پرمکه باندي د ابن الزبير د واکمنۍ له امله خلك له حج څخه منع کړه. خوچي هغو جنجال کاوه ګردسره يې حج له مکې څخه بيت المقدس ته ولېږداوه. اوکله چې عباسيانو له بني اميه وو څخه واك ترلاسه کړ نو ځيني امويان د عبد الرحمان اموي په مشری اندلس ته ولاړه او هلته يې بېل واك ټينګ کړ. وايي چې د اندلس د بني اميه واکمنو خپلو دولتي کارکوونکوته حج ته د تللو اجازه نه ورکول چې نه چې هلته د عباسيانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوڅوك چې د هغه مهال دغسي شرايطوته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسي اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دې سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه ؓ د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه ماڼۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، څو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه ؓ دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې وریښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفرېې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرنې یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس ماڼۍ جوړې کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړې برخي په هره خواکي ماڼۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چینښلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله د زبیر زوی یو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصیت وو. د هغه پلار زبیر بن عوام بن خویلد درسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب د لور بي بي صفیې زوی دی چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبیرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکې اسلام راوړی. حبشې او مدینې ته یې هجرت کړی، د اسلام په ټولو جګړوکې یې برخه اخستې، د مکې د فتحې له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کې یې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بیرغ یې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دی له عشره مبشره وو څخه دی او رسول ﷺ دده په هکله ویلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوی) او زما حواري زبیردی. . دی د حضرت عثمان له مدافعینوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړې په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ یو حدیث ورپه یاد کړ، نو هغه له جګړې راوګرځېد او مدینې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه یوه سړي وواژه ، د هغه سر یې حضرت علي ته یووړ او د هغه سره یې د لیدنې اجازه وغوښتل. حضرت علي وویل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکې د دوږخ زیرې ورته ورکړئ. زبیر، حضرت اسماء د ابو بکر صدیق لور غوښتې وه او عبدالله له هغې څخه پیداسو. مدینې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکې لومړي زوکړی همدغه عبدالله دی، چې د هجرت په لسمه میاشت وزېږېدی. پلار یې رسول ﷺ ته وروړی، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کې یې ورکړه او د عبدالله نوم یې پرکښېښود. کله چې حضرت معاویه ﷺ د 60 س. کال د خدای تعالی (رجب) په میاشت کې مړسو، د هغه زوی یزید د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدینې منورې والي ولید بن عتبه ته ولیکل چې له حضرت حسین، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبیر څخه هرڅه ژر په زور بیعت واخله. خو حضرت حسین او ابن الزبیر د یزید له بیعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځې وروسته ولید ته ورغی او د ابن عباس ﷺ سره یو ځای یې د یزید سره بیعت وکړ. خو له دې امله چې ولید له حسین او ابن الزبیر څخه بیعت وانه خیستلای سوای، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعید یې د هغه پرځای مدینې ته وټاکی. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبیر د عبد الله ورور چې د هغه سره یې دښمني درلوده د مدینې د پولیسو افسر وټاکی. هغه د عبد الله پلویان، دوستان او زامن او ان ورونه او ورېرونه ښه ووهل. بیا عمرو بن سعید هغه د عبد الله بن الزبیر سره جنګ ته وګوماری. هغه وویل: زه تیار یم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کې پر هغه برید وکړم. هغه ووچې د انیس بن عمرو اسلمي په ملګرتیا د دوو زرو پوځیانو سره مکې ته وخوځېد. هلته یې مکې ته نژدې په " ذي طوٰی " نومي ځای کې د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځیان یې ووژل سول او نور یې تیت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبیرد عبد الله بن الزبیر لخوا په " عارم " نومي محبس کې بندي سو. او په یوه روایت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسین ﷺ د عراقیانو د بلنې له امله هغه ځای ته د تللو په تکل کې سو. وایي چې حضرت ابن الزبیر په مکه مکرمه کې سهار او ماښام حضرت حسین ته ورتی او عراق ته د تللو مشوره به یې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بیا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټینګار سره به یې ورته ویل چې هلته مه ځه. خو هغه د هیچا دا ونه منل او د عراقیانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوی اختر د میاشتې پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پای دکربلا په خونړۍ، دردونکې او تاریخي پېښه کې په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کې د مدینې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین د وژلو له امله د یزید بن معاویه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدینې څخه د هغه د والي او د یزید د قوم بني امیه وو د شړلو پرېکړه یې وکړه. یزید د یوه سپین ږیري او ضعیفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکې پوځ ور ولېږی او امر یې ورته ورکړ، چې د مدینې ترلوټولو وروسته مکې ته د حضرت ابن الزبیر د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدینه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وګرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کریم ډېر قاریان او نور لویان شهیدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وایې چې په دې جریان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاریخ مفصل اسلام کې وایې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېری وسو. چې ښایي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورین کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځایونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاریخ کې د مدینې د " حره " د جګړې په نامه یادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د میاشتې پر 27 یا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضګرت ابن الزبیر په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله یې د شورا رایه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ویرجن سو او د شامیانو سره د جګړې لپاره د تیاري په لټه کې سو. چې ډېر خلك یې دې جنګ ته وهڅول او هغو هم بیعت ورسره وکړ. د64 س. کال د محرم الحرام په پیل کې مسلم بن عقبه د ابن زبیر او د هغه د ملګرو سره د جنګ لپاره مکې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځای یې د یزید د مخکنۍ لارښوونې سره سم حصین بن نمیر السکوني ته د جګړې قوماندانې وسپارل سوه. دغه مهال خدای تعالی یزید هم د مځکې له سره واخیست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصین بن نمیر مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنګ ونښتی چې پای د مکې خلك تیت او پرك سول او ډېر یې ووژل سول. کله چې ابن الزبیر او د هغه ملګرو ځانونه په محاصره کې ولیدل، نو یې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شریف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بریدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شامیانو " ابي قبیس " او " قعیقعان " غرونو ته ځرمه پر" سره غره " پنځه منجنیقه ودرول او د هغو په واسطه یې پردوی اوکعبه شریفه شپه او ورځ ډبري اورولې. چې بالاخره دکعبې شریفې پوښ (غلاف) اور واخیست او د کعبې ودانۍ ته دروند تاوان واوښت.ازرقي (رح) لیکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په دربیمه وسوه. خوځیني وایي چې ځینو وګړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخیست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځیني نور بیا وایي چې ابن الزبیر د شپې په تیاره کې د مکې پریوه غره باندې د تکبیر آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچې د هغه یو بڅرکۍ دکعبې د رکن یماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اوریې واخیست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستیو روانه وه، چې د یزید د مړینې خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې دري نیم کاله یا دري کاله اته میاشتي یې حکومت وکړ. ابن الزبیر د مکې له خلکو څخه څو تنه حصین ته ولیږل. هغو د خبرو په ترڅ کي دکعبې شریفي د دې سوځني پړه پرحصین واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېري ستري ګناه په هکله یې څرګندوني وکړې. هغو حصین ته وویل چې اوس خو یزید مړسوی دی نو تاسي د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د یزید زوی دوهم معاویه څه وایې ؟ او آیا خلك پر هغه راټولیږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصین او ملګرویې د ابن الزبیرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمي خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبیر ترنوکالو پوري پرواك پاته سو او په دې وخت کي پرحجاز، یمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځینو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د یزید زوی چې معاویه نومېدی خلیفه سو. وایې چې دی ډېر ښه سړی وو. په یوه روایت یې شل ورځې او په بل روایت یې څلور میاشتي حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندې هیڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کي مروان بن الحکم د خپلي واکمنۍ بنسټ کښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کي یې واك په لاس راوړ او د اموي ډلي په ملګرتیا یې د ابن الزبیر سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زیاد سره بیعت وکړ، ان چې د خپل خلیفه په توګه یې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځینو نورو سیموکي ځیني نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقیقت کي د اسلامي خلافت اداري د ملوك الطوایفی بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبیر امارت په مکه کي ټینګ سو. هغه خپل ورور عبیدالله په مدینه کي خپل نایب وټاکی او عبید الله بني امیه له مدینې څخه وایستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسیده چې مصر یې ونیو او مدینه او عراق ته یې لښکري ولېږلې. بیا د همدغه 65 س. کال د روژې په میاشت کي د مروان د مړیني خبر خپور سو. د هغه د مړینی کیسه داسي وه چې ډېرو خلکو داسي ګڼل چې د معاویه بن یزید ترمړیني وروسته باید د هغه ورور خالد بن یزید خلیفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کي خوار و ایسوي او خلك بیعت ورسره ونه کړي د هغه مور یې چې د یزید کونډه وه وکړه. خو څنګه چې خالد او مور یې په دې خبره وپوهېدل، نو یوه شپه چې مروان بیده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکښېښود او ویې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دریبمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه میاشتي وه. وایي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول ﷺ له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه د مکې د فتحې په ورځ اسلام ومانه او بیا مدینې ته ولاړ. خو حضرت پیغمبر ﷺهغه طایف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وایي چې مروان د حضرت عثمان ؓ د محاصرې د ناوړي پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې یو جعلي لیك د استازیو د یوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځینو کتابونو کي نوري ډېري ناوړي خبري هم لیکل سوی دی. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر دریبمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سیمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بیعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 یا 26 س. کي زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندي مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازي په شام کي واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

څنګه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کي به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوي اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو څنګه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصیٰ پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غوندي پردې وځړولې، خادمان يې ورته وګومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوی اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولګول او داسي ښايسته او خوشبو يه يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کي تر هغې ښکلې ماڼۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البداياَ والنهاياَ اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازميښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وګړي هرڅه چې يې په ګټه وي مخ نه ځني اړ وي او د خپلو ځانو او ګټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکي زوی پرپلار رحم نه دی کړی، پلار د زوی سترګګي ور ايستلي او د بيګناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خدای په مځکه کي وراني او فساد خو په سياست کي يو عادي کارګرځېدلی دی. دا دی نن دغسي کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو ګوډاګيانو سره يوځای په دې يوويشتمه پېړۍ کي (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکي په خورا سپين سترګۍ او رسوايي سره ترسره کوي، چې ان د دوی د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسګونو ماشومان هم د مندو او پلرونو سره يو ځای شهيدان کيږي. او دا چاري اوس يو عادي کارګرځېدلی دی. خو مسلمانان د مرګ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو ګوډاګيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړای سوای ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جګړه لاس پوري کړ. لومړی يې په 71 س. کال کي عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کي وړاندي کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتی. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کي پر همدغه تخت وليدل چې د حسين﷛سر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره ماڼــۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کي يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کي د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته وليږی. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د میانۍ د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنیق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنیق ویشتونکو له دي کاره څخه ډډه وکړه، خوچي حجاج ورته وویل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شریفه وویشتل او یورکن یې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبیر تر اوو میاشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په میاشت کي په دي جنګ کي د خپلو ټولو پلویانو سره شهید سو. او حجاج یې سر عبد الملك ته ولېږی او تنه یې د حجون په " کداء " نومي ځای کي وځړول. چې بیا یې وروسته دفن کړ او بیا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بیعت واخیست.

147ـ د قریشو لخوا د جوړي سوي کعبې په هکله د رسول □ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندي وویل قریشو په ابراهیمي کعبه کي بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد □ پخپله دکعبې په وداني کي برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کي یې اوږه هم خوږ سوي وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړي نامه څښتن هم وو، خو قریشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لویانو په غونډه کي تصویب کړی وو. او لکه چې د واك د څښتنانو خصلت دی چې دوی یوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم تردوی پوه وي، نه مني. دغسي په دي هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دي امله حضرت محمد □ هغه مهال په د ي هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به یې دکعبې شریفي دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به یې په دي هکله خپلي مېرمني بي بي عایشې (رض) ته خپل د زړه درد وایه. یوځل بي بي عایشې د آنحضرت □ څخه پوښتنه وکړه چې : د بیت الله شریفي وردکوم مصلحت له مخي دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردي دېوال " حطیم " حقیقت څه دی ؟ هغه وفرمایل :" عایشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچي کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کي وي، چې چا ته یې زړه و غواړي ور پرې یې ږدي. اوچا ته چې یې زړه ونه غواړي ور پرې یې نه ږدي. او د حطیم د دغه ګردي دېوال برخه هم په کعبه شریفه کي داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پیسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسي پرېښوول. عایشې که ستا قوم د جاهلیت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه ببرېدلای چې دوی به د دي خبري پرسر یوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بیرته په بیت الله شریفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ یوه د ختیزخواته، بله د لوېدیز خواته ورکړي وای؛ چې په یوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سیاسي او اقتصادي مسایلو ته د رسول الله □ پاملرني، د هغه د دغي هیلي د تر سره کېدو په لاره کي خنډ سوې او دکعبې د ابراهیمي بنسټونو د دغه بدلون درد یې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوآ الله علیه وعلی آله وسلم ـ چې بیا حضرت عبد الله بن الزبیر □ د هغه مبارك □ دغه هیله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبیر او د کعبې بیا جوړول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبیر له یوې خوا له خپلې خاله بي بي عایشې (رض) څخه د قریشو دکعبې په باب د حضرت رسول ﷺ د ناخوښۍ په هکله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره کېدو خیال یې درلود. او له بلې خوا د حصین د محاصرې په مهال دکعبې سوځنې او شدید نقصان دا ضروري کړه چې کعبه بیا له سره ودانه سي. نو ابن الزبیر په دې هکله سلا مشوره وکړه او تر درو ورځو استخارې وروسته یې وپتېیل چې د قریشوکعبه ونړوي او له سره یې د حضرت رسول ﷺ د هیلو سره سمه د ابراهیم ﷺ پر بنسټونو برابره جوړه کړي. ده دکعبې د نړولوکار د 64 س. کال د څلورمې خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پیل کړ او د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ د مشو رې سره سم یې د بیت الله شریفې چار چاپېر څلور لرګین ستونونه ودرول او د ټوکره پرده یې پررا وګرځول، څو دکعبې غونډې بڼه غوره کړي او خلك په لمانځه کې هغې ته مخ کړي او طواف پر وکړي. حضرت ابن الزبیر د کعبې شریفې د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د یمن په صنعا کې مونده کېدل، د څلورو سوو دینارو په بیه رانیول او د " حراء " ، " ثبیر " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه یې ډبرې راوړلې، او دغه رازیې د یمن د صنعا د ښار ډېرې ښکلې مرمر ډبرې چې " البلق " نومېدلې هم رانیولې. ابن الزبیر ﷺ د ابراهیم ﷺ د کعبې اصلي بنسټونه لڅ کړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته یې وروښول. او بالاخره یې پر هغو باندې کعبه له نوي سره په ډېره ښکلې بڼه ودانه کړه. څنګه چې حضرت ابن الزبیر" حطیم " هم په کعبه کې راوستی، له دې امله یې د اوږدوالي په نسبت، جګوالی کښته ښکارېدی. نو یې د قریشو د کعبې پرجګوالي نه ګزه نور ور زیات کړه، چې په دې ډول دکعبې دېوالونه په جګوالي اووه ویشت ګزه (تقریباً40،5ـ فټه) یا (14) متره او په بره درې فټه یا (91،5) سانتی وه. هغه کعبې شریفې ته د یوې دروازې پرځای، دوې دروازې؛ یوه د پخوا پرځای ختیز لوري ته او بله لویدیز لوري ته ورکړې، چې دواړې د ځمکې سره برابرې وې او په هره یوه کې یې دوې پلې کښېنولې. قریشو دکعبې دننه شپږ ستونونه ورکړي وه. خو هغه درې ستونونه ځنې لیرې کړه او نور درې ستو نونه یې د خالصو عودو د قیمتي لرګیو څخه ورکړه، چې د ژړ او سره رنګ په خورا ښکلي ګډون سره پسولل سوي وه. د هغو پنډوالی دېرش سانتي متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړیو په تېرېدو سره صحیح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته کې د هغو د هر ستون پرلاندنیو برخو باندې، د هغو د ټینګښت او ښایست لپاره د سپینو زرو درې پټرې راګرځول سوي دي. اوکله چې په 1304س. کې د هغو په لاندنیو برخوکې څه درزونه پیدا سول، په 1314س. کې په میخونو ټینګ او ونیول سول. دغه راز ابن الزبیر دکعبې بام ته د ختلو لپاره دکعبې دننه د عراقي رکن لور ته د لرګیو زینه هم جوړه کړه او په هغو ډبرو یې چې دکعبې له ودانۍ څخه پاته سوي وې، دکعبې مطاف (طواف ځای) فرش کړ. ابن الزبیر ﷺ حجراسود چې دکعبې د اور اخیستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د کعبې له دېواله څخه تر را ایستلو وروسته د " دیبا " په یوه سپین، ورېښمن پوښ کې و پېچل او په یوه صندخ کې یې قلف کړه او د شیبه بن عثمان په کور کې یې وساتل. بیا یې په خپل ځاي کې د ایښولو په مهال، عباد نومي خپل زوی او جبیر بن شیبه بن عثمان ته وویل چې هغه په یوه پټو کې کښېږدئ او کله چې زه د ماپښین د جما عت لمونځ پیل کړم تاسې هغه پخپل ځای کې نصب کړئ. دا کار یې له دې امله وکړ، چې څوك بیا د قریشو د وخت غونډې د هغې د ایښوولو پر سرکومه شخړه جوړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي. بيا هغه پرهغې لاندې باندې د سپينو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبير مشك او عنبر، دننه او د باندې په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري کتان پوښ يې په واغوست او امر يې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دي د دې ستركار د سرته رسېدو له امله د شكر ايستلو په منظور " تنعيم " ته ولاړ سي او عمره دي راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دي حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دي حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دي صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د مياشتي په (27) ورځ تنعيم ته پياده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره يې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبير سل اوښان حلال کړه. په پای کي بايد زياته کړو چې ابن الزبير د مسجد الحرام د پراختيا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شيبه وو دکور نيمه برخه په لس زره ديناره رانيول او په حرم يې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مكه ليکوال امام ازرقي (رح) هم وايې چې ابن الزبير زما د نيکه " ازرق " نومي دکور يوه برخه په شل زره ديناره رانيول او په مسجد الحرام يې ګډه کړه او هغه ته يې پرخپل ورور مصعب بن الزبير چې د عراق امير وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پيسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبير د مسجد يوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته يې حجراسود مچ کړه او بيا د ده دغه عمل ترده وروسته اميرانو ښه وباله او په دې هکله يې د ده پيروي وکړه. وايې چې د قريشو او ابن الزبير د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بيا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندې چې ابن الزبير جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهليت د زماني سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه بېرېدی، نو يې هغه ته ليك ولېږی چې ابن الزبير دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي يې داسي زياتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه يې څني وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س.کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعيل په لوري وهل سوی وو، ليري کړ او دکعبې لويديز لوري ته دروازه يې بنده کړه او اصلي دروازه يې ور لوړه کړه او کعبه يې بيرته د قريشو لخوا د جوړي سوي کعبې په ډول جوړه کړه. وايې کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبيردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حديث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلي خاله بي بي عايشي صديقې (رض) څخه يې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوکي د مکې مکرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سيستان د چارو واګي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سيستان ته د واليانو په توګه استول) کعبې شريفي ته د ده خدمت د مکې په واليانوکي تر ټولو څرګند دی. هغه په هغو پيسو چې وليد دکعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دکعبې دروازه، دکعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دکعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاکړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پرکعبه شريفه باندي ګډ طواف کاوه. خوکله چې هغه د مکې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف کي سره بېل کړه او دکعبې شريفي پرهرکنج يې ساتونکي و درول چې شلاخي به ورڅخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر کار چې هغه کړی دی؛ دکعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دکعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلکو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه کي ادا کولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته ايښوول سوی وو، او امام به تر محراب وروسته او خلکو به د امام ترشا لمونځ کاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ کاوه او چې د چا به خوښه وه پرکعبه شريفه به يې طواف کاوه. کله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مکې والي وټاکل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وکړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دکعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ کوونکي د مسجد په لوړنۍ برخه کي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند کړ؟ نو خالد امر وکړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه کيږي چې خلك اووه ځلي پرکعبه طواف وکړي. بيا خلکو ورته وويل چې کوم کسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پای او اطرافوکي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو څخه نه خبريږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار کړي. نو خالد دکعبې خادمانو ته امر وکړ چې د هري ترويحې په وخت کي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تکبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت کي " الحمد لله و الله اکبر " ويل. کله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تکبيرونه بندکړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دی. نو چاچي به لمونځ کاوه هغه به يې لنډ کی او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف کوونکو سره يو ځاي چمتو کړه. کله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موْظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰة رحمکم الله ". وايې چې عطاء بن ابي رباح او عمرو بن دنيار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدی، خو په دې هکله يې کوم اعتراض نه کاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " که په مسجد الحرام کي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوکه پرکعبه چارچاپېره صف جوړکړي ؟ هغه وويل پرکعبه دي چارچاپېره صف جوړکړي. او دا آيت يې ولوست :و ترٰی الملائکة حافين من حول العرش [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وګورې ای محمده چې ملايکي د عرش چارچاپېره طواف کوونکي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مکې نيول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارج څوك دي؟ لكه چې د مخه مو وويل، د حضرت علي او حضرت معاويه تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حکميت وکړي. نوکله چې حضرت علي له شام څخه کوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواکي وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حکميت ښځله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسیٰ اشعري يې په حکميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي کافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختي جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځکه يې نو دوی ته خوارج وويل. که څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه کي پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېري ډلي ځني وټوکېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په څنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوکي يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړکړه. په دې لړکي عبد الله بن يحیٰ الاعور الکندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا کي يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مکې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هرکال مکې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دکورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. کال د حج په مهال هغه په مکه شريفه کي بل ډول څرګند سو. په دغه کال نابېره د عرفې په ډګرکي توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښکاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسي څوك ياست او څه کوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دکورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مکې او مدينې والي وو، سرې ور واستاوه او د سولې په هکله يې خبري ورسره وکړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج کارته ډېر ارزښت ورکوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسي سوله وکړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځي ترپا يته رسېدو به ټول په سوله کي اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات کي ودرېدل. کله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مکه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مکه کي ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لارکي يې په " قديد " نومي ځای کي د مدينې د خلکو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه تردرو مياشتوپه مدينه کي و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندې په " وادي القریٰ " نومي ځای کي د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت کي وايي چې په دې جګړه کي د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مکه مکرمه کي وموند او په جګړه کي ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په کال 130 س. کي ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسي يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکې د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې وويل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کي ذکرسوی مروان هغه دی چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کي وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې ترديې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کي ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کي د مصر په " بوصير" نومي ځای کي ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدی.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړی دوره د 132 س. کال د لوړی خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترځلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کي (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدۍ کښېنستلي دي. دغه دواړي دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼې جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبې وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوی چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړي ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمي يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرڅه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلای سو چې عباسيانو په تېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چاروته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايی د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايی اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. اوږېږي نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې مونږ به په راتلونکو پاڼوکي د هغو پېښو په هکله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره کي د مکې اوکعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. کال کي : کله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ کښېنستی داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ﷺ له پښګته څخه محمد بن عبد الله (النفس الزکيه) د مخالفت رېی (بيرغ) پورته کوي. له دې امله منصور د محمد ورونه او ځيني نور بني حسن بنديان کړل. کله چې دا خبره په مدينه کي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په کال 145س. کي يې بغاوت وکړ، خپل ځان يې په مدينه کي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږی، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مکې ته ولېږی. چې هغه مکه ونيول او د عباسيانو والي سري نومی بن عبد الله يې له هغې وايستی. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دی مدينې ته ور وغوښتی، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصوردمحمد سره جګړې ته عيسی بن موسی د يوه ستر لښکرسره ورولېږی. د دغه کال د روژې پرپنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنګ ونښتی او پای محمد بن عبد الله النفس الزکيه ماته وخوړه. کله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځای ته ورسېدی له دې پېښې خبرسو اووتښتېدی. په 169س. کال کي : د موسی بن الهادی د خلافت په مهال د حسن بن علي ﷺ له پښته څخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدی، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته ورکړه، او مکه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوی. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږی او د ترويې په ورځ يې د مکې څخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته ورکړه او ويې واژه. په 170س. کال کي: د دغه کال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره کي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوی دی. په تېره د ده په پېرکي دکعبې او نورو متبرکو اماکنو ډېر ښه خدمت سوی دی. وايي چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دکعبې د ودانۍ په هکله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه کړې وه، اندېښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي که په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. کله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې کعبه ورانه کړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه کړي. په دې هکله يې له امام مالك (رح) څخه فتوی او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داکار مه کوه. ځکه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلکو له زړونو څخه وزي او د واکمنو د لاس لوبونې کيږي؛ هر نوی واکمن به مخکنۍ ودانۍ نه سي زغملای او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دکعبې د بيا جوړولو څخه تېر سو. دغه خليفه دکعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دکعبې حج هم کړی دی او ښخي ډېر شته يې پرحرمينو لګولي او پرېې وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد څخه احرام وتاړه. بل ځل له مکې مکرمې څخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښو ولاړې او د نورو سپېڅلو ځایونو زیارت یې هم پرپښو وکړ. همدا راز یې د 179س. کال په روژه کې له دې امله چې د ده یو پیاوړی مخالف خارجي ولید بن طریف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بیا مدینې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو یې حج وکړ او دا کال یې هم هغسې وکړه لکه تېرکال چې یې کړې وه. په 199س. کال کې : په عراق کې د محمد بن عبد الله ورور ابراهیم کوم چې د منصور په خلافت کې یې بصره ونیول او بیا په جنګ کې ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه یو محمد بن اسما عیل بن ابراهیم وو. څنګه چې د هغه د پلار ژبه ګونګې وه هغه ته یې " طبا طبا " یا " ابن طبا طبا " ویل. د دغه طبا طبا ډله زیاتره زید یه وه، کوم چې د ده امامت یې مانه. په 199س. کې طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه یې وکړه. د بني شیبان په نامه د یوې قبیلې مشر" ابو السرایا " سري بن منصور بیعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ یې په لږو ورځوکې یو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه یې ونیول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وایې چې ابو السرایا زهر ورکړې وه. بیا دغه ابو السرایا ډېرې سوبې وکړې، خو وروسته بیرته دولتې ځواکونو په مداین کې ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ؓ له پښته حسین افطس بن حسن بن علي زین العابدین مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کې د مامون الرشید چارواکې د مسرورخادم اکبر په نامه او سلیمان بن داود بن عیسیٰ په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بیرې د حج په مهال مکه خوشې کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته یې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکې په منا کې تر اوسېدو وروسته یې د کعبې پوښ وکیښ او بل هغه پوښ یې په واغوستې چې د ځان سره یې راوړی وو، حاجیان او د مکې خلك یې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهلیت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زیرمتون (خزانه) کې خوندي وه ټوله یې چور کړه. وایې چې په دغه کال حاجیانو بېله امام او خطبې څخه حج وکړ. کله چې ابو السرایا تر ماتې وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومې ځایه ورسېدی، د هغه ځای والي ونیوی او زنځیراو زولانه یې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزیر ته یې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کې وواژه او تنه یې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچې د ابو السرایا له مرګه یې واورېدل و یې لیدل چې د ده اود ده د ملګرو د بدو خویونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملګرې یې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته ویې ویل چې موږ ستاسره بیعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه یې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور یې بیعت ورسره وکړ او د خلکو څخه یې هم،که د هغو خوښه وه که یې نه وه خوښه، بیعت ورځني واخیست، او د امیرالمؤمنین نوم یې پرکښېښووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هیڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهیم بن موسیٰ کاظم بن جعفرالصادق د خپلې کورنۍ سره یمن ته ځني ولاړی، هلته یې په ډېره لږ موده کې د یمن ډېرې سیمې ونیولې او ډېر خلك یې ووژل. د یمن والي اسحاق بن موسیٰ بن عیسیٰ عباسي ځان له مرګه وژغوری او مامون ته یې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جګړې سامان د هغه په واك کې ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته یې ماته ورکړه او څنګه چې محمد وتښتېدی، نو هغه یې د نیولو په لټه کې سو او هري خواته یې سړې پسې ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغوښتی، اسحاق يې امان ومانه او مکې ته يې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بيعت وکړ او د هغه پرنامه يې خطبه وويل. (ابن خلدون) خو ابن جريراو شفاء الغرام وايي چې اسحاق چې له ابراهيمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کي د مکې ځيني اوسېدونکي کوم چې د علويانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته يې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرپېښ سو چې د عباسيانو پلوی هرثمه نومي د عيسٰی بن يزيد جلودي او ورقاء بن جميل په مشری مکې ته لېږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره يوځای مکې ته وګرځېدی، پای يې علويان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وايستل سو او بيا يې مدينې ته نژدې، څو ځلي د مدينې د والي هارون بن المسيب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك يې ووژل سول. بيا يې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د مياشتي لس ورځي پاته وې په مکه کي جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه يوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کي چې توره قبايې اغوستې وه ويې ويل: " ماته ويل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو ځکه ما ځان اميرالمؤمنين وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه يې ځان خلع کړ، له خدايه يې د بخښني غوښتنه وکړه او بيا عراق ته رهي سو. څنګه چې مامون په مروکي وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ يې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال يوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کي وسوه: لکه چې مخکي مو وويل ابراهيم بن موسٰی کاظم يمن ونيوی او يو سړی يې اميرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره يې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشيد د امير الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره يې د مخا مخ کېدو وس په ځان کي ونه ليدی په همدغه بستان ابن عامرکي تم سو. دغه مهال د حاجيانو او سو داګرو يوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شريفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړي پوځيانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجيان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړي پرلښکرو ور ودانګل، ډېر يې ووژل او ډېر يې اسيران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته يې چې د دغه سړي نفرو بلي خواته نه وه وړي بېرته ځني واخيستل. دغه اسيران يې لس لس دُرې ووهل او خوشي يې کړه. چې بيايې د يمن د لارې په اوږدوکي فقرکاوه او پای له لوږې اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وايي کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو يې په مکه کي يزيد بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نايب ټاکلي ووکوم چې بيا په 202س.کال کي ابراهيم بن موسٰی کاظم مکه په زور ونيول او يزيد يې وواژه. په 251س کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي اسماعيل سفاك بن يوسف علوي په مکه معظمه کي پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسٰی وتښتېدی. اسماعيل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شريفي پوښ، دکعبې د زيرمتون سره او سپين زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه ديناره، د ابو جعفرکور او د خليفه د اميرانوکورونه يې ټول لوټ کړل او د مکې يو څه برخه يې وسوځل. بيا يې پنځوس ورځي وروسته پرمدينه منوره شوا خون ور وړ. او بيا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل يې مکه داسي محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیان له لوږي او تندي مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښې په ډېره لوړه بیه هم په مشکل پیداکېدې. بیا تر (57) ورځي وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته یې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه یې لوټ کړل او په بېړیوکي چې هر څونه مالونه وه ټوله یې چورکړل، بیا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغي. له دې پېښو چې المعتز عباسي خلیفه خبر سو، نو یې محمد بن احمد بن عیسیٰ چې " کعب البقر " یې ورته ویل او عیسیٰ بن محمد المخزومي یې د یوه غښتلي لښکر سره، مکې ته ولیږل، هغو د اسماعیل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله یوولس سوه حاجیان شهیدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندې د درېدو لپاره نه دورځي چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاریخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زیاتوي چې اسماعیل تردې وروسته بیاجدې ته ولاړی او بیا یې هغه لوټ کړه. او پای تر پاڅېدو یوکال وروسته دکوي په ناروغي مړسو. څنګه چې اسماعیل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخیضر کښېنستی. هغه پریمامه برید وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړیني وروسته د یمامه واکمني د دوی په کورنۍ کي پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کي: په دغه کال د خلیفه المهتدي په پېرکي علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کي ښځي اونارینه سره بېل کړل، په دې ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري یې رسۍ وتړلې، چې یوې خواته به یې ښځي اوبلي خواته به یې نارینه ناست وه . په 265 س. کال کي: د ابو عیسیٰ محمد بن یحیٰی المخزومي په نامه یو سړی د مکې والي وو. ځیني وایي چې دغه والي خلیفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځیني وایي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور لیري کولوته اړسو. نو یې ابو المغیره بن عیسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عیسیٰ سره جنګ وکړ او ویې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغیره په هکله دا هم وایي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بیا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاریخونه دا هم وایي چې هغه په 265 س. کال کي د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جریر هم وایي چې په 265س.کي ابو المغیره د هغو زنګیانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته یې " صاحب الزنج " ویل ځکه چې د بصرې زنګباریان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کي پورته سو،کار یې جوړ سو، ترقي یې وکړه، او د خلیفه المهتدي لښکروته یې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته یې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وایي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي باله او د خدای په مځکه کي یې ډېره وراني وکړه. په 266 س. کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي ابو الساج نومي د عمرو بن لیث صفار یو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځي څخه بغداد ته تي، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمینو او د مکې د لاري والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغیره د ترویې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتي ته اړ ایستی او د هغه شته یې حلال وګرځول. په267س. کال کي : په دغه کال کي د ډېري ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکي بېرته وګرځېدل او ډېر بیا حج ته ولاړل. خو ډېر یې په لارکي مړه سول. دغه راز په همدغه کال کي د احمد بن طولون او عمرو بن لیث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبري پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام كې د منبرپه ښي لوري كې دي كوم يو خپل رپې (بيرغ) ودروي . هريوه دعوه كول چې ولايت د هغه د مشردی. پای توري وايستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مكې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنګيان وه د عمرو بن ليث صفار د عامل لوری ونيو او هغه پركوم ځای چې يې غوښتل هلته خپل رپې ودراوه . هارون خطبه لنډه كړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. كال كي په دغه كال بېرته ابوالمغيره مكې ته ولاړی. د مكې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تياري ونيول او د دوو زرو تنو په شا وخواكي عسكر يې غونډكړل.خو ابو المغيره د " مشاش " د اوبو چينه كوره كړه او بيا جدې ته ولاړی. هلته يې د خلكو خواړه لوټ كړل اوكورونه يې ور وسوځول، چې له دې امله په مكه كې ډوډۍ ډېره ګرانه سوه. په دغه كال هارون په خلكو حج وكړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنيوي او د لارو د ساتني كار پرغاړه اخستی وو. په 269س.كال كې:

احمد د طولون زوی چې په ختړه " طغز ترك " وو په 220س. كې زېږېدلی وو. كله چې د معتز عباسي خليفه لخوا د مصر د اداري چاري د تركانو سرغنه " باكباك، يا بايكباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصركې د خپل نايب په توګه وټاکی. ابن طولون د خپل لياقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وكړه او د يوه خپلواك واكمن غوندي يې مصر اداره كاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندي يې پر منبر باندي د لعنت ويلو حكم وركړ. دغه حكم يې مكې شريفي ته هم ولېږی، څو د حج په موسم كې پر ابن طولون لعنت وويل سي. د 269س.كال د لوی اختر په مياشت كې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پياده اوڅلورسوه اويا سپروسره مكې ته ولېږل. هغوكله چې دوې ورځې مياني ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مكې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مكې قصابانو او ځينو نورو دكاندارانو ته، دوه دوه ديناره او نورو مشرانوته يې اووه اووه ديناره وركړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مكې والي وو، د مصريانو له بيري له مكې وتلی وو، او په بستان ابن عامركې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردي زوی مكې ته ور واستاوه. كله چې درې ورځې د لوی اختر مياشتي ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مكې ته ورسېدی. هارون د يوسل و شلو سپرو، دوو سوو تورپوستو، د عمرو بن ليث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پياده وو په ملګرتيا د هغه هركلي ته ووتی. دې ځواكونو جعفر غښتلی كړ او تولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وكړه. د خراسان (اوسني افغانستان) حاجيانو هم د جعفرسره كومك وكړ. پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جګړه كې د مكې په زړه كې ووژل سول. اوپاته يې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته يې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره ديناره يې پكښې وموندل. هغه مصريانو، قصابانو او نوروته امان وركړ او په مسجد الحرام كې يې هغه ليك چې پر ابن طولون باندې د لعنت ويلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندي د ابن طولون او د هغه د اولادې واكمني له 213س. څخه تر292س. پوري دوام وكړ. په 271 س. كال كې: په دغه كال يوسف بن ابي الساج چې د مكې والي وو، بدر نومی" طايي " مريی چې د حاجيانو امير وو، ونيوی. نو يوې ډلې عسكرو د ابن ابي الساج سره جګړه وكړه، څو چې مريي يې خوشي كړ، او ابن ابي الساج يې بندي كړ او بغداد ته يې ولېږی. دا جګړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س كال كې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واك کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واك چلاوه. په سیستان کي واك ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واك ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس داني د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دي کعبې شریفي ته ولېږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوساینې پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واك چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چاري ور وسپارلي سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره اېښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنگه چې قُرامُطه وو دکعبې شريفې ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خدای ﷻ د دغه متبرك کور پر زيارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاريخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرليك لاندې په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کوو. په تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ کې وايي چې: د قرمطيانو حرکت د 261س.کال په شا وخواکې دکوفې په اطرافوکې را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دی او تر هغو په عراق، اهواز او يمن کې خپرېدی، څو چې ابو سعيد جنابي په کال 286 س. کې په بحرين کې را پاڅېدی او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترځ کې وايي : په دغه کال ګڼه سوه چې يوه ډله د قُرمُطيانو په نامه دکوفې په شاوخوا کې را پاڅېدلي وه . د دوی دکار پيل داسي وو چې يوسړی د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په يوه سيمه کې چې" نهرين " ورته وايي، مېشت سوی وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سينګار (تجمل) څخه بې زاری څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړی سره چې به څوك کښېنستی د دين پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنيا له کاره به يې بې رغبتی ته باله او ورته ويل به يې چې انسان بايد د ورځې پنځوس لمونځونه وکړي. بيا به يې ورته ويل چې د پيغمبر ﷺله کورنۍ څخه د يوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بيايي يو وخت چې دغه سړی ناروغه سو، يوه سړي چې پرخپلو غويو به يې بارونه وړل او سړې سترګې يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرميته " ويل چې کرميته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتی، چې بيا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تي. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځای خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دين کېدی، ده به يو دنيارځني اخيست او ويل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بيا يې له خپلو پيروانو څخه دوولس تنه استازي د نقيبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبليغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکيلې کار به ځني پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بيا له بنده وتښتېدی او څنګه چې د خپل ځان پر مرګ وېرېدی شام ته ولاړی او د هغه سړي په نامه چې دی يې د ناروغۍ په مهال په کورکې او سېدی په " کرميته " ونومول سو. چې بيا دغه کرميته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کې ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن يحيٰی بن عثمان کاشاني په نامه يوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کې دقرمطي حکومت د ټينګولو هڅي وکړې خو بريالی نه سو. بيا د قرمطي مذهب يوه بل پيرو ابو سعيد حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کې په بحرين کې د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټينګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکې بريالی سو. او په بحرين کې د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټينګه سوه. پای په 364س. کال کې د دغې فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پای ټکی کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرين واکمن سو. علامه ابن کثير په خپل تاريخ کې ليکي: " دغو وګړو د هغو فاطميانو (عبيديانو) سره ټينګې اړيکې درلودې کوم چې د افريقا په لوېديزه برخه (اوسني تونس)کې واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبيدالله مهدي بن ميمون القداح وو، چې په حقيقت کې يهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واكمنۍ ته ورسېدى". ځيني وايي څنګه چې عباسي خلفا وو دى ياغي باله نوېې يهودي وګاڼه او د القادر بالله په زمانه كي يې د فقهاو وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلكي يهوديان وبلل. (په دې هكله به په راتلونكو پاڼوكي په مفصله توګه خبري وسي). په هرصورت ابن خلدون ليكي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوى ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په كال312س. كي د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وكړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېرېي بنديان كړل ښځې او ماشومان يې پربتي بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه كي له عراق څخه مكې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په كال 317 س. كي منصور ديلمي د قرامطه وو ټكولوته وګوماري. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وكړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه كړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مكې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو كابو دېرش زره تنه ترتبغ تېركړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ كړل. هغه دكعبې شريفي پرده (غلاف) څيري كړ، دكعبې دروازه يې وكښل او هغه ډېر بيي شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروكعبې ته په سوغات وركړي وه، ټول چوركړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وكاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هكله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره كي پټ كړى وو او په لاس يې وَرَنه غى. خو د حجراسود په هكله ويل كيږي چې د317س.كال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يكشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حكم حجراسود له كعبې وكښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوى دواكمنۍ په منځې (مركز) " هجر " نومي ښاركي عبادتځاى جوړكړي؛ هغه پكښي كښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياڅلور ورځي كم دوه ويشت كاله وروسته چې د مكې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوڅلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځاى ونه نيوى او قرمطيانوته پرله پسي باجونو وركولو څه ګټه ونه كړه،كله چې د هغو مشرد خوړونكي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.كال د لوى اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بيرته مكې ته ور وړه سوه اوپه كعبه شريفه كي په خپل هماغه پخواني ځاى كي كښېښوول سوه. ابن خلدون وايي :" كله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږى چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حكومت څخه واوښتل". خو علامه ابن كثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدى لخوا پر ابوطاهرباندي دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مكې اوكعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. كال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مكې او حج په اړه ډېري پېښي سوي دي. خو څنګه چې مخكي د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان موږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته تركومه ځايه چې موږ ته څرګند سوي، په دغه دوره كي كه ځيني كلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن و امان تېر سوي او ځينو واکمنو کعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ کړی خو زياتره کلونه مکه او په هغې کي د خدای کور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښکارسوي؛ لکه چې ډېرکلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له ادايني پاته سوي، ځيني کلونه پرلارو غلو، ظالمو واکمنو او داړه مارانو شکولي، ځيني کلونه په مکه کي د حج د مناسکو د ترسره کېدو څخه بې برخي سوي؛ بلکي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې ځني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واکمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو پېبره او زېږنده وو. لکه چې کله به د يوه واکمن عمالو مکه په زور نيولې وه، کله به د بل. کله به د يوه پرنامه خطبه ويل کېده،کله به د بل. په دې سبب په دغه دوره کي د مکې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونکي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مکه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملکونو کي په بې وزلي او ورکنومي کي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځنګه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونکي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصورکېده، ځکه مو د هغو له ذکره صرف نظر وکړ. البته په دغه دوره کي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښې په لاندي ډول څرګنديږي : په کال 366س. کي : په دغه کال کي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وکی چې د ښو چارو په تر سره کېدو او سم ترتيب او تنظيم کي د مثال په ډول يادېږي. دې بختوري ښځي څلور سوه کجا وې د حج پر لاري رواني کړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوك نه پوهېدل چې دا په کومه يوه کي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته ورکړه او کله چې يې پرکعبه سترګې ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايې چې د دې په قافله کي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځې او د لاري په اوږدوکي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو کي هم ولګول. په 367 س. کال کي : په دغه کال کي د مصراو افريقې واکمن العزيزبالله علوي مکې معظمې ته تللي وو. هلته ــــــ---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوکي زيات واك درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واکمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوکي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه درکړو ته د حج د چارو او حاجيانو واك اختيار موږ ته راکړه، بيا څه چې موږکوو ته کار مه رالره. هغه ورته وويل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخکي ترسره سي.کله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته وويل:کوم بل يو مو پا ته دىکه نه ؟ هغو ورته وويل چې نه بل څوك مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې کړل. په 397 س. کال کي: په دغه کال کي که څه هم په ثعلبه کي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واکمن الحاکم د کعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونکو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. کال کي: په دغه کال هم په لار کي د بې امنيتی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خیرات لپاره مالونه او د مکې د امیر لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د یمن واکمن علي بن محمد الصلیحي حج ته ولاړی، د مکې واك یې تر لاسه کړ، ښه چارې یې تر سره کړې، د خلکو سره یې احسانونه وکړل، عدل یې ټینګ کړ او مفسدین یې وټکول. په دغه کال حاجیانو داسې په امن وامان حج وکړ چې د مخه هیڅا نه وو کړی. د الصلیحي د سیاست او هیبت له امله حاجیانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه یې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په منته او دعا وو خلاصې سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خلیفه المقتدي له بغداد څخه یو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کې ددغه خلیفه په نامه دخطبې ویلو په وخت کې کار ورځني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرایط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وویل سوه، او هغه منبر یې مات کړ او ویې سوځاوه. په 621 س. کال کې: له دغه کال څخه پر له پسې څلور کاله خلکو په ډېره هوسایي او امن و امان کې حج وکړ. چې هم د شام لارې په امان وې او هم په حرمینوکي امنیت وو. او سبب یې دا وو چې د مدینې منورې امیر د شام د واکمن عیسیٰ له پلویانو څخه وو، چې هره شپه به یې د شام پر حاجیانو باندې د هغو د امنیت د ساتلو لپاره پیرې درولې وې. او په مکه معظمه کې له دې سببه امنیت وو، چې په دغوکلونوکې هغه د مصر د ایوبي واکمن الکامل ترواك لاندې راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدینو لاسونه لنډ او حاجیانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپایه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجیانو پرمخ پرانیستې وه. وایي چې کامل دکعبې خادمان (بني شیبه) د یو مقدار پیسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجیانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندې څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجیانو پیسې اخیستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکلیف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسې ګڼه ګوڼه جوړه کړې وه، چې ځیني به د ځینو پر اوږو سپاره وه، نو به یو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځیني مړه سول او د ځینو به هډونه مات سول او ځیني به ټپي سول. په 655س. کال کې : په دغه کال ښله د حجاز د خلکو د نورو سیمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنګېزیانو پر بغداد یرغل ور وړی وو. په 656 س. کي یې د خلیفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاریخي پېښه یې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وایي: په دې عامه وژنه کې مغولو اتلس لکه وګړي ووژل. چې تردې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجیانو تګ د دې پېړۍ په پاته کلونوکې بېخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقیانو مشري ګردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندې د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکې متحد او پیاوړی وو. خو لکه مخکې چې مو وویل دغه دولت د حضرت عثمان ؓ ترشهادت وروسته د حضرت علي ؓ په پېرکي د کورنیو شخړو اوجنګ جګړو او تفرقو ښکارسو. خو بیاهم یو واقعاً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول ﷺ د وفات له مهاله لږ یا ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني اميه وو په دوره کي د تشيع ډلي ربړه په اسلام کي په ښه څرګندتيا رامنځته سوه. چې تفصيل يې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بيتو) خپل ځانونه يوازي د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قريش يې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهيږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بيا حضرت عمر، بيا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګي وسپارل سوې، او بيا حضرت علي د اسلام خليفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاريخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندي د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنيو پاڼوکي خبري پرسوي دي. د دې منازعو يوه لويه پايله دا سوه چې د بني اميه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشيع ربړې نورهم زور واخيست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوايفی بڼه يې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کي د عبد الرحمان اموي په مشری يو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بيا په نورو اسلامي سيموکي يو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاريخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل يې د اسلام د تاريخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او يا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پايلي ته رسوي چې کله له مدينې منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بيا مدينې او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدي ورځي ليدلي دي. په تېره د حج په موسم کي کعبې دغه د خدای ﷻ ستركور او د هغه زيارت کوونکو هم ډېري نادودي ليدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کي او په هغې کي د هغو د مخالفينو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښې مخکي څېړلي دي. دغه راز مو د عباسيانو په دوره کي اود هغو د مخالفينو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدې پېښې تر يوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کي پر مکه معظمه باندي د دوی واک څنګه او ترکله وو ؟ البته تردې څېړلو وروسته به بيا د ځينو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شريفې په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندې د عباسيانو د واک څرنګوالی

ترامويانو وروسته له لويه سره عباسيانو پرمکه مکرمه باندې واک چلاوه. اوخپل واليان به يې چې زياتره به عباسيان وه هلته ټاکل. خوکله کله به ځينو علويانو اونورو مکه په زور ونيول او بيا به يا د جنګ جګړو يا څه نورو شرايطو د رامنځته کېدو په نتيجه کي د عباسيانوترواک لاندي راغله. لکه چې په دې هکله مخکي څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسيانو هلته داسي خلك د واليانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسيان نه وه. په 301س. کال کي د مقتدر عباسي په وختو کي محمد بن سليمان په مکه کي د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرضد یې د حج په موسم کې خطبه وویل او په دې ډول یې هلته د بني سلیمانو امارت ټینګ کړ. بیا د قرمطیانو فتنه او پرمکه معظمه باندې د هغو چپاوونه وه. بیا په 358س. کال کې د المغرب د عبیدیانو د کاله المعز لدین الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونیوی. په دې ترڅ کې لومړني شریف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسی علوي مکه په زور ونیول اوهلته یې د المعز لدین الله په نامه خطبه وویل. په سمط النجوم العوالي کې وایي چې د معز په وختوکې له بغداد څخه ترحلب پورې او په نورو ټولو ختیزو ولایتونوکې خطبه د مطیع عباسي پرنامه ویل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پورې د حرمینو په شمول خطبه د المعز په نامه ویل کېده. خو په وروسته کې چې د مکې مکرمې او نورو ځایونو پرسرد عباسیانو او عبیدیانو رقابت توند سو داسې شرایط راغلل چې په مکه مکرمه کې کله د عباسیانو اوکله د عبیدیانو پرنامه خطبه ویل کېده. داسې ښکاري چې په عمومې توګه عباسیانو پرمکه او مدینه باندې د هغو د خلافت له مرکز څخه د لیرې والي اوڅه نورو عواملو له امله بشپړ واک نه درلود. اوکه به والي هم دوی ټاکلې وو، یوازې خطبه به د دوی پرنامه ویل کېده او نور واک یې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کې د بني سلیمانو واکمني

لکه چې مخکې مو وویل له لویه سره عباسیانو پرمکه باندې واک چلاوه. خوکله کله به ځینو نورو علویانو په زور ځني ونیول. خو زیا تره به دا نیول د څه مهال لپاره وه. اوبیا به بیرته مکه د عباسیانو ترواک لاندې راغله، لکه چې لومړی په کال 145س. کې محمد بن الحسن بن معاویه یا حسن بن معاو یه مکه د محمد المهدي (النفس الزکیه) په نمایندګي په زور ونیول. بیا په کال 169س. کې حسین بن علي په زور ونیول. بیا په کال 199س. کې حسین افطس په زور ونیول. بیا په کال 202س. کې ابراهیم بن موسی الکاظم بن جعفر په زور ونیول. بیا په کال 251س. کې اسماعیل سفاك په زور ونیول. تردې وروسته په مکه کې یوازې خطبه د عباسیانو پرنامه ویل کېده. او د دوی واك به تش په نامه پرچلېدی. خو څنګه چې د مستعین او معتز له وختو څخه د عباسیانو واك نور هم مخ پر کمزوري کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدنې سوې په کال 301س. کې محمد بن سلیمان نومي ګردسره په مکه کې د بني سلیمانو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کې یې داسې خطبه وویل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الی نظامه، و ابرز زهرالایمان من اکمامه، وکمل دعوآ خیرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلی الله علیه وعلی آله الطاهرین. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدین. وجعلها کلمآ باقیآ في عقبه الی یوم الدین ". ژباړه : ټولې ستاینې لوی څښتن لره دي چې حق یې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ایمان شګوفه یې د هغه له لستو نېي راڅرګنده کړه او د خیرالرسل (پیغمبر) ﷺ بلنه یې د هغه په لمسیانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت یې پردوی باندې د دښمنانو عداوت او بدي بې اغېزې کړه. او د هغه بلنه یې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کې د قیامت تر ورځې پرېښوول. بیایې داشعرولوستی: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښې یې کړې او پر موږ یې ظلم کړی خپل ځواك ور ښیو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندې هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زیدیه وو، کوم چې د امامیه مذهب یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه ده، نوځيل لقب يې " زيدي " ايښې وو. د محمد بن سليمان په وختوکي لا د عراق حاجيان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو يرغلونه وکړل چې په نتيجه کي له عراق څخه تر317س. پوري مکې ته د حاجيانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجيان ورغلل، بيا هلته قُرمُطيانو ستر، تاريخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطيانو د فتنې ترسرليك لاندي خبري کړي دي. بيا په 327س.کي قرمطيانو د عراق حاجيان مکې ته د حجې د اخيستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 334س. کي خطبه د المطيع عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجيان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق واکمن احمد بن بو يه پر نامه وويل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشيد پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پای مصريان مات سول او خطبه د ابن بويه پرنامه وويل سوه . احمد بن بويه د ديلم وو، چې د قزوين د سمندر په جنوب کي اوسېدی او له اهواز څخه يې بغداد ته لښکری وروستې. خليفه مستکفي يې هرکلی وکړاو د معز الدوله لقب يې ورکړ او د هغه دوو ورونو ته يې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشيد د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمينو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته يې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلی وو. چې د طغج الاخشيدي خادم،کافور الاخشيدي د هغه کفالت کاوه. بيا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجيان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجيانو امير محمد بن عبيد الله علوي وو. هغه د مصر د حاجيانو امير تېر ايستی او ورته ويې ويل چې دواړه به د خليفه پرنامه د خطبې پر ويلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بويه پرنامه خطبه وايو، نه د ابن اخشيد پرنامه.کله چې د مصر امير ور سره ومنل، د عراقيانو امير منبرته ورغی او امر يې وکړ چې د معز الدوله بن بويه پرنامه دي خطبه وويل سي. چې بيا کافور الاخشيدي له دې امله پرخپل ټاکلي امير په قهر سو او ويې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بيا مکې ته ورغله. خو د مصريانو د حج قافله بنو سليمو لوټ کړه او د هغو امير يې وواژه. بيا په 357س. کال کي د عراق حاجيان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختيا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وويل سوه. خو په بغدادکي مطيع عباسي خليفه وو. بيا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوی خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړې پېښې سوې، چې مطيع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوی حسن يا ابو الحسن يې د هغه ځای امير وټاکی. له دې امله د حج په موسم کي د مطيع پرنامه او ترحج وروسته د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ويل کېده. بيا په کال 360س. کي حسن يا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبيديانو له اطاعته بېخي ووتی او د مطيع عباسي پرنامه يې خطبه وويل. چې له دې امله مطيع د خوښې د ځرګندولو په توګه تور بيرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بيا دمشق ونيوی، په هغه ځای کي يې د عبيديانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته يې هم د مطيع پرنامه خطبه جاري کړه. بيا ابو الحسن يا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولايت واک بېرته بنو سليمانو ته ورسېدی او د محمد بن سليمان لمسی، لومړی شريف جعفربن حسن بن محمد بن سليمان د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبیدي پرنامه یې خطبه وویل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بیا جعفر مړ سو او د هغه زوی عیسیٰ بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړیني ترکال 384س. پوري یې ولایت دوام وکړ. او څنګه چې د مصر معز عبیدي په 365س. کي مړسو، دغه عیسیٰ نومي د معز د زوی العزیز عبیدي پرنامه د خطبې ویل بندکړه. ځکه نو د عزیز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو یې ډېره تنګسه راوسته. چې پای د حرمینو اوسېدونکو له مجبوریته د هغه اطاعت وکړ. بیا په 384س. کي د عیسیٰ تر مړیني وروسته د هغه وررور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کي د الحاکم عبیدي په امر مدینه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونیول. خو بیا په کال402س.کي الحاکم عبیدي ته یاغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطیب د مکې والي وټاکی. او بیا بیرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زیا تېدی او واکمني یې په مکه مکرمه کي ټینګېدل. بیا په کال 427س. کي د مستنصر بن ظاهر عبیدي په نامه خطبه وویل سوه او بیا دغه د مکې او بني سلیمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کي د خپلي واکمنۍ په ځلوېښتم کال وفات سو. بیا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدینه منوره هم ونیول او ترڅو چې په کال 453س. کي مړکېدی (23) کاله د حرمینو واکمن وو. او څنګه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړیني سره سم د بني سلیمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندي پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه یو مریی واکمن سو. بیا د بنو ابي الطیب الحسینیون په نامه چې هغو ته یې هم سلیمانیون ویل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاریخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشمیان

د مکې دغه هاشمي امیران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسیٰ بن عبد الله ابي الکرام بن موسیٰ جون اولاده ده. د دوی او بني سلیمانو ترمنځ به تل شخړي رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم لیکوال وایي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبیدي پرنامه یې خطبه ویل". خو په شفاء الغرام کي وایي چې د " مرآآ " لیکوال د 455س. کال د پېښو په ترځ کي وایي چې:" په دغه کال د یمن واکمن علي بن محمد الصلیحي دکعبې کومي ګېنې چې بنو ابي الطیبو لوټ کړي وې بېرته یې ځني واخیستې. بیا یې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله یمن ته ستون سو". شفاګء الغرام زیاتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وایي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانګړو ښېګڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بیا د ابن اثیر د الکامل او نورو په حواله وایي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بیري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کي پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څګخه اخستي وه". دغه راز ابن اثیر د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وایي. ښایي دا له دې امله وي چې هغه په کال 486س. کي حجاج لوټ کړه او ډېر یې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوه په 462س. کي يې دکعبې ګېښې هم اخستي وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللى وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړى. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښتى او د عباسي خلافت اېل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه څه خواړه او نورچي له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بيايې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکى او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوى پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوى وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسي خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الى الراى المصيب و عوض بنيه لبساَ الشباب بعد لبساَ المشيب و امال قلوبنا الى الطاعاَ، و متابعاَ امام الجماعاَ ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوى څښتن لره دى چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانى جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلي کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه څه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومى ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږى. (دا لومړى ترکى دى چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللى وو)، اتفاقاً د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتي وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلى او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومى دې چاري ته وګومارل سو. څو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او ځنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارى کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترځ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واکمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واکمن سو. چې په مکه کې يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مرګېدي تر 487س. کال پوري د مکې امير پاته سو. هغه د مکې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل کاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) کاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.کال کې د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه کېدو په کال، د مکې والي سو. خو په همدغه کال سپهبد بن سارتګين پرمکه مسلط سو او قاسم له مکې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول کړه او سپهبد ته يې ماته ورکړه او بيرته يې د مکې د ولايت واګې په لاس کي واخيستې. د هغه د واکمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واکمن وه، هلته يوځه امن ټينګ کړ، چې له دې امله بيا هرکال د عراق حاجيان مکې ته تلل او په کال 512س. کي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه کال خليفه ټاکل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مکې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مکې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم کال په 518س.کي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مکې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مکې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور ورړل. دی د خپل امارت په لسم کال په 527 س. کي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه کاله د مخه د مکې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.کال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مکې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مکې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وکړاو بيا د دغه کال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته کېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مکې وتښتېدی. بيا د هغه اکا عيسیٰ د مکې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. کال په روژه کي مکه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې المقتفي عباسي په کال 552س. کي دکعبې لپاره يوه ښکلې دروازه جوړه کړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسیٰ بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اکا عيسیٰ بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مکې والي سو. د ده په دوره کي د عراقيانو د حج قافلې هرکال پرله پسې مکې ته تلې. کله چې مستنجد په 566س.کي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين ترکي ولېږی. عيسیٰ د ده د مړيني ترکال570س. پوري پر مکه واکمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.کال د عاشورا په ورځ مکې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واکمن وو. ځنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مکې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسیٰ د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واکمنۍ ته صلاح الدين ايوبي (رح) په کال567س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د پای ټکی کښېښووی. چې د همدغه صلاح الدين پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. بيا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوی الناصر عباسي خليفه سو. او د هغه پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. داود بن عيسٰی: تر عيسٰی وروسته د هغه زوی داود بن عيسٰی د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خدای تعالی د مياشتي په نيمايي کي له امارته گوښه کړی سو. او سبب يې داوو چې د ده د امارت په وختوکي د خليفه الناصر مور حج ته تللې وه.کله چې بيرته بغداد ته ولاړه ناصرته يې د هغه ځای په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وويل، ځکه يې نو هغه له کاره ليري کړ. خو ابن خلدون دغه کيسه په عيسٰی پوري تړي. مکثر بن عيسٰی: بيا د هغه ورور مکثر بن عيسی په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجيانو د امير طاشتکين ترمنځ سخته جگړه وسوه چې ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښي وسو. او په پايله کي يې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. اميرقاسم بن مهنا: بيا مکه امير قاسم بن مهنا الحسيني د (مدينې امير) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خليفه وو او هغه د مکې ولايت ده ته ورکړ. هغه درې ورځې د مکې پر ولايت پاته سو، خوځنگه چې يې د دغه ولايت د چارو د پرمخبېولو وړتيا په ځان کي ونه ليده،له ولايته يې استعفاوکړه. په دې ډول داود بن عيسٰی بيرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچې نور به له حاجيانو څخه هيڅ ججه نه اخلي. اما دانه ده ځرگنده چې دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا ځرگنده ده چې مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چې بيا تر پرله پسې لسوکالو يعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستی واکمن وو چې ابو قتاده مکه ځني ونيول او دی د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدين ايوبي ورور سيف الدين طغتگين بن ايوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي علی خيرالعمل " ويل منع کړه. د مکې يوه ډله وران کار چوپړيان (مريان) يې ووژل. د دراهمو او دينارو سکه يې د خپل ورور صلاح الدين ايوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چې مکثر يې ملگری وو داود ځني وتښتېدی.

161 ـ پرمکه مکرمه باندې د بني قتاده وو واکمني

قتادآ النابغهکوم چې ابو عزيز يې ورته ويل، د موسٰی جون له توکمه څخه دی. او لکه چې د مخه د هواشمو په هکله وويل سوه، هغه هم د دغه موسٰی جون له اولاده څخه وه. قتاده د ځو نورو ملکونو د نيولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم بريد وکړ، هغه يې د مکثر له لاسه په 599س. کي وايستل او د خليفه ناصر عباسي پرنامه يې خطبه وويل. د ده د واکمنۍ سيمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ينبوع، د يمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدينې منورې پرځينو برخو هم د ده د واکمنۍ بيرغونه په برياليتوب رپېدل. د مکې د نيولوپلپاره د قتاده د تمې سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زياتی ووو. تاريخونه وايي چې قتاده يو جابر، وژونکی، سخت زړه او هيبتناکه او زړه ور، خو احتياط کاره سړی وو. چې خورا ډېر پوځ يې درلود او عرب ډېرځني بېرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي يوه لويه فتنه رامنځته سوه چې ډېر عراقي حاجيان پکښي ووژل سول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بکر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چې يوم النحر (د لوی اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چې ښېخي قتاده ته سوی وو، په دې ګومان چې دی قتاده دی، برید وکړاو د جمرې د ويشتلوځای ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اکبر ناري يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اختر په ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وکړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړی وو، نوزه په خدای لوړم که يو عراقی لاهم ژوندی پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه ورووړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو ګناه څه ده ؟ قاتل دې هم وواژه اوهم دې دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دې د دوی وينې وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغی، و يې ېبراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او موږ به له شامه درباندي راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځي پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني ټپيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په کال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښې په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چې قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوڅو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدی، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلی سړی هم وو،چې يو زمری يې په زنځير تړلی وو اوکشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدی پر بدفالي يې ونيوی او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښې خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وګرځېدی او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولی کَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَ اَترُكها تحت الرهان ثم ابتغى

وما انا الا المسك في كل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰى بها و اَجُوع

بها اشترى عزالو رى و ابيع

و في بطنها للمجد بين ر بيع

خلا صاً لها اني اذً لو ضيع

يضوع و اما عندكم فا ضيع

ژباړه: زما هيواد ماته د ښه ژوند او هوسايی ځای دی. که څه هم پرما ظلم پکښي وسي يا لڅ يا وږی پکښي وګرځم. زه د پياوړي زمري پنجه لرم. کومه چې په خلاصېدوېې د دنيا عزت رانيسم او پلورم. د نړۍ پاچهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه کي يې وچکالی ځپلوته پسرلی دی. آيا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي کړم؟ او بيا د هغې د ژغورني هڅه وکړم؟

او که داسي وکړم، نو زه به ټيټ سړی يم. زه هرځای د مشکو غوندي خوشبويه کوم. خوستاسي په اند زه يوخواربوشکی يم.

يادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه وليکل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. کله چې الناصر عباسي دا بيتونه ولوستل له قهره سره و ايشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شين سو. او شريف قتاده ته يې وليکل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربيع اثوابه، قاتلناكم بجنود لا قبل لكم بها، ولنخرجنكم منها اذلیٖ وانتم صاغرون ".ژباړه : کله چې د ژمي بو ډی خپل پوړنی ليري کړي او د پسرلي ناوې ښکلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي کي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مکې مکرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال کي چې تاسي به ډېر کوچني سوي ياست .

قتاده د دي ليك په رسېدو سره په مدينه منوره کي خپلو د اکازامنو ته ليك واستاوه، د مرستي غوښتنه يې ځني وکړه او د شعر په ژبه يې داسي ورته وليکل: ای زما د اکازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسين اولادې. څنګه زموږ څخه په صبرناست ياست. ای زموږ د اکا اولادې موږ او تاسي خو د يوې ستري وني د ښاخونو غوندي يو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو. کله چې يو وروربل وروركوم خوړونكي ځناورته پرېږدي، نولومړی يو ورورخوري بيا پردې بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. په دې ډول د هغه په مرسته ډېر وګړي ورغلل. اوکله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه کړهغه يې خيري کړ. خوکله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته ورکړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنګ جګړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوی سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې کفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

کله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښي څخه د پښېمانی په دود يې په ژړاوو پيل وکړ، چې نور خلك هم پررا تول سول او هغو هم بې واکه ژړاوي ورسره پيل کړې. اود دې پېښي په هکله يې معذرت وغوښتی. کله چې دا خبر ناصر ته ورسېدی، هغه هم تردې ناکرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړی په مکه شريفه کي ښې چاري ترسره کولې اود مصر د عبيدي واکمنو مفسد پلويان يې له مکې پسي واخيستل. خو وروسته يې بدوکارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل کړه، ان چې هغوی يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېرکي هم د جوماتونو په اذانو کي د " حی علىخيرالعمل " جمله ويل کېدل. پای خدای تعالی د خپل زوی حسن په لاس د 617 يا 618 س. کال د لومړی خور په مياشت کي وواژه، چې عمر يې اويا کاله وو .

او دواکمنی موده يې اتلس يا نولس کاله وه. د وژلو کيسه يې په دې ډول ده: کله چې قتاده د يوې ستري ډلي سره له مکې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځای کي يې د ناروغی له امله واړول. او د پوځ سره يې خپل ورور او حسن نومی خپل زوی ولېږی.کله چې لږ څه ليري سو د قتاده وروړځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوی

دی تاسي ما د مکې اميرکړئ. کله چې حسن دا خبره واورېده يو سړی يې ور ولېږی او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم کي د مکې اشراف او مخور راغونډکړل، خپل اکايې په تابوت کي ايښی وو، رايې وړی او خلکو ته يې داسي وښوول، چې دا ګواکي د هغه د پلار تابوت دی. او په دې ډول يې له خلکو څخه بيعت واخيستی او بيايې خپل اکا د شپې ښخ کړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتی او په داسي حال کي چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبرکړی ويې واژه.کله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغی او په دې خبرو خبرسو ويې پټېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتی او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن د یوه مریي او یوې مینځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به یې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه یې وواژه، بیا یې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر یې رسوا نه سي هغه مریی او مینځه یې هم ووژل. خو ځیني بیا وایي چې حسن خپل پلار په زهرو مړ کی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به یې هم شریف ویل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شریف حسین د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه څنګه چې ګران لوستونکي پوهیږي د مکې امیران تر630 س. پوري تریوې اندازې خپلواک وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او یمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کي د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ویل کېده اوکله به د یمن د واکمنو پلویان هلته په واک کي وه. بیا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او یمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه یووی، پای ته رسېدلي او بیا مصري واکمنو په یوازي سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوایي کوله او د هغې والیان یې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سلیم خان شام، مصراو حرمین ونیول او په حرمینوکي خطبه د ده پرنامه و ویل سوه. چې وروسته په مصر او حرمینوکي عثماني واک ټینګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دې ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پېرکي ډېري بدې ورځې لیدلي دي. او ډېري ویني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شریف حسین پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته یې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بیا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزیزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنیو واکمنانو د سرسړمکې مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمې خور په لومړیوکي ملك حسین د حجاز له واکه لاس واخیستي، چې بیا د دغه ملك عبد العزیز لخوا خالد بن لویي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزیز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بیا امیر فیصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزیز په نیابت د مکې، مدینې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ څله یې د مکې امیرته " شریف " ویل؟

کله چې د المطیع عباسي د خلافت په وروستیوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدین الله عبیدي مریي، د هغه لپاره مصر ونیوی او بیا مکې ته ولاړی او هغه یې هم د معز لدین الله تر ولکې لاندي راوستل. نو یې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي یوه نفر علوي د مکې د شریف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجیانو کالخوایي به یې کوله. لومړی شریف چې د افریقي اود مصرد واکمن معز لدین الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې د بني سليمانو د لړۍ څخه يوتن دی چې د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي ترمړيني وروسته يې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سليمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کي وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علويان دي. بيا په 597س. کي شريف قتاده د مکې واکمنۍ ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شريف عبد الله لمسیٔ وو. پر مکه باندې د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پورې چلېده. خو په تاريخونوکي زياتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر ليدل کيږي او بيا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسين قره چانلو وايي:" د شرفا ووپه دوره کي د حج مراسم خورا پرتمين ترسره کېدل. وايي کله چې د حج مراسم پيلېده، د مکې شريف به په داسې حال کي چې سپين کالي به يې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به يې توره په غاړه کي اچولې وه، دکعبې طواف به يې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه يوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به اميرد طواف يو شوط (يوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شريف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبيربه يې وايه. بيا به چې اميرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پيل کړ. دغه مهال به يې دکعبې پردې پورته کولې. ټولي دروازې به پرانيستي وې، دکعبې دننه به يې ډېوه بله کړې وه او حاجيانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول ﷺ د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډبري د رنګ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کي د رسول ﷺ د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وګورئ)

163 عبيديان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو يادونه وکړه د بني عباسو په وختوکي اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکي په المغرب کي يو بېل دولت را منځته سو او بيا په دغه سيمه کي د عبيد الله المهدي په نامه يوه سړي چې ځان يې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټينګ کړ، چې بيايې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ يې د عبيديانو يا فاطميانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د يوه تن معز لدين الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کي د هغه مريي جوهر قائد پر مصر يرغل وکړ،دغه مهال په مصرکي د اخشيديانو وروستی واکمن کافوراخشيدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله ګډوډي پکښي پېښه سوې وه، چې د دې ګډوډۍ څخه په ګټه اخيستنه، هغه مصر ونيوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمينو په ګډون د دغه معز عبيدي پرنامه خطبه وويل سوه. او په دغو سيموکي د دغو عبيديانو واك ټينګ سو. چې په 362س. کي معز عبيدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبيديانو د نسب په هکله ډېر تاريخونه وايي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه يې په درواغو فاطميان بلل. بلکي وايي چې د هغونيکه مجوسي وو، اود دوی زياتره کسان داسې زنديقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځينو به انبيا وو او صحابه وو ته شکنځل کول. ان چې عبيد الله المهدي ته په باطني اوخبيث وايي. او وايي چې ده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچې کوم تاريخونه لوستي دي، په هغوکي يوازې ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطميان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاريخ " دول الاسلام " کي د عبيدالله المهدي د يهودي توب په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله وایي: حسین بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلمیه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نیکه شته هلته په امانت ایښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او یوچا دیوه یهودي پښ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښایسته وه. اود دې غونډي یو ښکلی زوی هم له دغه یهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسین علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بیا پرهغه ډېره ګرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرګران سو او علم او پوهه یې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنګه چې حسین علوي زوی نه درلود دی یې په زوی ګلویني ونیوی او ویل به یې چې دی زما میراث خور دی. له دې امله به د علویانو پلویانو او مبلغانو د دغه یهودي د زوی پرنامه لیکونه ورلېږل. او حسین هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلویانو ته یې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه یې یوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بیاکله چې حسین مړسو، دغه د یهودي زوی یې ځای ناستی سو او ځان یې عبید الله وباله، خپل لقب یې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب یې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته یې دوام ورکړ. په دې ترځ کي د هغه یوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترګي پر لار یو. څنګه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی یې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړۍ خور په وروستۍ لسیزه کي په داسي حال کي چې د ده ملګري ورسره وه د قیروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په یوه مانۍ کي یې واړول او امر یې وکړچي په دغه ټوله سیمه کي دي د ده نوم په خطبه کي یاد سي. بیا یې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بیعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه شه کړنه به یې ورسره کول اوکه به یې نه مانه نو بندي کاوه به یې. چې په دغه ډول یې د مړیني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړیکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنیو پاڼو کي خبري پر وسوې. بیایې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړیني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بیا د نزار زوی اسماعیل د المنصور په لقب واکمن سو. او بیا د هغه زوی معد د المعز لدین الله په لقب واکمن سو چې پای یې مصر هم ونیوی. د مصرد نیولو سره سم حرمین شریفین هم هغه ته تسلیم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وویل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شریف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي علی خیرالعمل " ویل پیل سول. وایي چې دغه المعز لدین الله کعبې شریفي ته د سره دیباج یو ډېر بیه او ښکلی پوښ یا سایوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول یاقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آیتونه په زمروتو پر لیکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عیسٰی بن جعفرد ده د زوی العزیز پرنامه خطبه ونه ویل. ځکه نو د العزیز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو یې تنګسه راوسته. دغه راز د عبیدي لړۍ یوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امیر ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صدیق او عمر فاروق بد ووایي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته یاغي سو. چې بیا بیرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترګو سوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدين ايوبي پلار نجم الدين ايوب بن شاذي روادي كرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوټوال وټاکل سو، او دغه راز يې هغه ته د تکريت دکلا واك اختيار هم ورکړ. نو بهروز بيا نجم الدين ايوب د تکريت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. يو وخت د موصل حاکم عمادالدين زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خليفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته يې وخوړه. نوکله چې بيرته موصل ته تی، تکريت ته ورسېدی. نجم الدين ايوب څه دلاري ښوری ورته ورکړ، اود دجلې له سيند څخه د تېرېدو لپاره يې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کي د ده کشر ورور اسدالدين شېرکوه په تکريت کي يو سړی وواژه، او ده یا ورور يې نجم الدين ايوب د هغه فديه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بيا يې دواړه ورونه له تکريت څخه وايستل. وروسته دواړه ورونه عمادالدين ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګيرونه يې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونيوی، نجم الدين ايوب يې هلته خپل نايب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدين زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدين طغرکين پربعلبك يرغل وکړ او هغه يې کلابندکړ. پای نجم الدين ايوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کښېښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګير ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدين ايوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدين شېرکوه د عماد الدين زنګي د زوی نور الدين محمود سره پاته سو او هغه يې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدين محمود زنګي د دغو دوو ورونو په کومك په 549 س. کي دمشق ونيوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صليبيانو د مصرځيني ښارونه هم نيولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي يې هم تسلط ټينګ کړی وو، او ججه يې ځني اخيستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزيرصالح بن زريك ځني اخستی وو. بيا شاور نومي وزير پر العاضد مسلط سو. بيا د ضرغام په نامه يوسړی د العاضد وزيرسو. او شاور يې پسي واخيستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي يې نور الدين محمود زنګي ته شکايت وکړ او ورته ويې ويل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بيا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد ماليو يوه دريمه درکوم. نو هغه ووچي هغه خپل سپه سالار اسد الدين شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوريې د هغه پرځای په مصرکي وزير وټاکی. خوکله چې هغه وزير سو غداري يې وکړه او شېرکوه ته يې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه درېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبيس نومی ځای اود مصرختيزښارونه ونيول. شاور چې دا حال وليدی له صليبي پرنګيانو څخه يې مرسته وغوښته. بيا مصري او صليبي دوارو لښکرو شېرکوه په بلبيس کي تردرو مياشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدين محمود زنګي په نورو ځايوکي صليبيانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصليبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځايونو کي صليبيانو ماته خوړلې ده، د شېرکوه سره يې سوله وکړه اودغه کلابندي يې بيرته پرېښوول. او شېرکوه هم بيرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه يې د دې غدارۍ غچ اخيستل له زړه نه وه وتلي. چې بيا يې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګيانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخيستې او پای يې مصرکلابندکړ او ځو ځايونه يې ځني ونيول؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترځ کې شاورد مصر يوه ښارته داسي اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د خپلو ښځو ورېښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتي او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د ځلورمي خور په مياشت کي وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکي د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتي له دوهمي جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئ پرنامه په مصرکي خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستي په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکي د عبيديانو د واکمنۍ ټغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لاري ليري کړي، خو خدای داسي ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کي وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواک واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچي د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغورې او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پوري يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کي ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښې ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندي څوك نسته. نو لويه څښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاڅوې آمين. لنډه داچي د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کي مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کي د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (ځنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کي د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او ځنګه چې په 569 س. کي نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کي د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کي د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروروسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کي " حي على خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کي وايي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه سیف الاسلام طغتگین دننه په حرم کې ولیدی چې پرښې اړخ یې مکترد مکې والي او پرکېن اړخ یې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسي حال کې چې مکثر سپین کالي اغوستي او سپینه لنگوټه یې تړلي وه، طواف یې کاوه. بیا په کال 572 س. کې سلطان صلاح الدین ایوبي له هغو حاجیانو چې د سمندر له لاري به حج ته تلل،د ججو اخیستلو دود له منځه یووړ، اود دې په عوض یې دمکې امیر،دکعبې مجاورینو او عالمانو او فقیرانوته د نغدو پیسو او نورو اوقافو ورلېږل ومنل. چې په دې توگه حاجیانو ته اساني او هوسایي پېښه سوه او خلك په خوشاله سول. وایې چې له هر حاجي څخه به اووه نیم مصري دیناره اخیستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به یې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبیر وایي چې که به چادغه روپۍ نه سوای ورکولای، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به یې اخته کاوه، لکه په خصیتینو ځړول او داسي نور. او دا عذاب د مصرد عبیدیانو په دوره کې وو. دغه رازد ایوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کې ښه امنیت راوستلی وو. د حاجیانو ښه خدمتونه یې کړي او د کعبې حرمت او عزت یې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عیسیٰ ایوبي په کال 611س. کې د حج کولو په ترځ کې ډېرشته خیرات کړل او د مکې په ځینو برخو کې یې یولړسمونیز کارونه او ټولنیز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کې د مصر ملك الکامل ایوبي دکعبې خادمانو بني شیبه وو ته ډېري پیسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجیانو پرمخ پرانیستې پرېږدي. په 624س. کې د میافارقین سلطان شهاب غازي ایوبي حج ته پرشپېږو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د یوه تن ملك مسعود یوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وایي چې دغه ملك یوسف اقسیس چې د یمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کې ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کې ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کې جنگ وکړاو له مکې یې وایستی. او بیا د ده عسکرو په مکه کې لوټماري هم وکړه. دغه راز وایي چې دی به د زمزم د اوبو پرگمبته ختی او د حرم کَوتَري به یې په توپك ویشتلې. بل دا چې د هغه مریانو به په صفا او مروه کې د سعیي په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ویل به یې چې ورو ورو درومئ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کې نشه بیده دی، چې راویښ یې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه یې ورته ویل)،خوداسي ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه یو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام لیکوال علامه فاسي وایي چې هغه مفسدین له مکې وشړل، پرمقام ابراهیم باندي یې گمبته جوړه کړه اود ده د ولایت په مهال مکې ته د مصراو یمن د حاجیانو تلل زیات سول، ځکه چې د ده له هیبته اشرار لړسول او لاري په امنیت سوې. دغه راز ابن کثیر هم په خپل تاریخ کې وایي چې ملك مسعود اقسیس بن کامل په مکه کې له عدله کار اخیستی، زیدیه یې له هغه ځایه وشړل او د حج لاري په امن کې سوې. خو په دې پسي ابن کثیر هم د هغه د ظلم او تعدٰی یادونه کوي والله اعلم. پاته دي نه وي چې سلطان صلاح الدین ایوبي په کال589 س. کې وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارینه او یوه ښځینه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوځلور میاشتي وو، چې بیا تردوی وروسته په مصرکي د ممالیکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځای لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسي خو ځنبت او غورېدو دور وو، چې په بهركي به يې جګړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د قفقاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر مؤرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتيانی بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چې مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه ګان وټاكل. چې دي لړی بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترڅنګ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چې همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكګرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پرېو له. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چې د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سنديبس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لګښتونو لپاره وقف كړه چې د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چې د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دې كار لپاره بېلي سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزورې مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چې په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك مؤيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چې ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيګ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکښې کښېښوولې. بيا سلطان اشرف قايتباى د مکې شريف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجيانو څخه يې د ججو اخيستل له منځه يوووړل او د 874 س. کال په وروستيو کې يې د خيف جومات ډېر پراخه کړاو ښه يې ودان کړ. هغه ته نژدې يې د حج د اميرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته يې د حاجيانو د څښلو د اوبو د تسهيلاتو د برابرولو ترځنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدريس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د يتيمانولپاره ښوونځي او نور يې هم هلته ودان کړه. دغه راز يې يو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکي ډېري مځکي د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به يې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کې کعبه د باندي او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کي يې حج هم وکړ. مصري محمل يې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره يې هم ډېري نېکۍ وکړې. بياکله چې په کال886س. کي مسجد نبوي د اور اخيستلو په ناوړه پېښه کي وسو،نو دغه ټولواک هغه بيرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدينه کي يې هم د مکې غوندي مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته يې هم ډېرکتابونه ولېږل. بيا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کي ډېرتعميراتي کارونه وکړه، ډېري ودانۍ يې جوړي کړې اود مصري حاجيانو په لارکي يې هم د هغو د هوسايي وسايل او د څښلو د اوبو آسانتياوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګيزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبی پرېښود او روم ته يې مخه کړه، د ترکو د اغوز له ټبرۍ څخه يو سړی چې ارطغرل نوميدی ورسره ملګری سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدين کيقباد سلجوقي خدمت يې غوره کړ او د هغه په پلوي يې ډېري سوبي وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کي وفات سو. سلطان علاوالدين د هغه زوی عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نيولو ته يې وګوماری. بيا چې سلطان علاوالدين مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پياوړي امپراطورۍ بنسټ يې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعينو تر واکمنۍ راوروسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کي قسطنطنيه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه څانه وه فتح کړې. لومړنيو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بريالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکي هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان يې پېړۍ پېړۍ هرځای غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت يې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صليبي او صهيوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنيت تر شعارونو لاندي ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کي سلطان سليم عثماني مصر ونيوی او پر زياتره اسلامي نړۍ يې واك ټينګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خليفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شريف برکات د خپل ديارلس کلن زوی شريف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، ربۍ، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو ليکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویس قرني خولۍ اود حرمینو کلۍ سلطان سلیم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدینې امارت یې د پخوا په شان هغو ته وسپارۍ. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطیب په قاهره کې د خطبې په ترځ کې هغه ته " خاقان البرین والبحرین و خادم الحرمین الشریفین " وویل. چې تردې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانیانو د دولت نظام داسي وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه یو تن امیر وو. بل ترکي به ترامیر په ټیټه رتبه د مکې والي بلل کېدی، چې مالي او پوځي چاري به یې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترک وو، چې د استنبول له " دار مشیخآ الاسلام " څخه ټاکل کېدی او چې یوکال به یې پوره سو، نور به یې په مکه کي قضا نه سوای کولای او بل به یې پرځای ورتی. دغه راز به په مکه کي عثماني پوځ او د پولیسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځیانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنیت خوندي کول به یې پرغاړه وه. عثمانیانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاریخي خدمتونو په لړکي د حرمینو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمینو او د حج د لارو د امنیت ساتلو، د مکې او مدینې منورې د ودانۍ او د هغو ځایونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوسایۍ او سوکالۍ لپاره یې تاریخي او له و یاړه ډک کارونه کړي دي. چې مورږ دلته یوڅه بیانوو: په 923 س.کي عثمانیانو یوه ډله افریقایي کارګران وګومارل چې د مکې د لارو او د چښنګ د اوبو د زیرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پایله کي یې د مکې په بیلو بیلو سیموکي د څښاك د اوبو آسانتیاوي برابري سوې. د حجاز علوي شریفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنیې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږی، څو په حجازکي ووېشل سي. د ټولواکمنۍ د زیرمتون اود مصرله عوایدو څخه به ډېري پیسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې تریوې اندازې به د دغو ځایونو د خلکو بې وزلي په لیري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدینې د دغو سپېڅلو حرمینو امنیت ښه ټینګ کړی وو، او د حاجیانو د کاروانونو سره به یې هم امنیتي ځواکونه لېږل. د سلطان سلیمان قانوني په وختوکي له یوې خوا په مکه کي ودانیزکارونه پیل سول. له بلې خواد مکې د زبیدې د مشهورې ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چینې د اوبو د رسولوکار پیل سو. سلیمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکی مکې ته ولېږی، څو دکعبې شریفي د بیا رغوني نقشې برابري کړي. چې یوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زیات زیار او درنو لګښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دریم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بیا سلطان مراد غازي دکعبې شریفي د بیا ودانۍ تاریخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانیو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توګه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدینه او نورو ځایوکي پرله پسې ودانیز او ترمیماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لګښتونه به یې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به یې ورلېږل. چې پای مکې او مدینې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کي به په لرغونې څېره کورونه، زیاتي ګومبتي، ښکلي منارې، او په ودانیوکي ښکلي ترکي ښویي خښتي ترسترګوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کي ښکلي بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمیم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېري مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځي پکښې تاسیس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زیارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بیا جوړول

د حجاج بن یوسف لخوا د کعبې تر بیاجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کي،کعبې شریفي کله کله ترمیم ته اړتیا پیداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کي ځرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کي د برات (شعبان المعظم) د میاشتي د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شریفه کي داسي یو زورور اورښت وسوچي د مخه یې چا سارى نه وولیدلی. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدی. چې د سېل اوبه یې دکعبې دننه د دېوالو ترنیمي لوړې سوې اوپه نتیجه کي شامي یا دحطیم د لوري دېګوال او دکعبې د ختیز اولوېدیزد لوریو دېوالونه یوځه ونړېدل او دکعبې دننه زینه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي یې ووژل او نور ډېر مالي تاوان یې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرخپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شریفي ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ویل د حج موسم دی. بالاخره د څلورم مراد عثماني په امرلایق مهندسان راغونډ سول، مشوره یې سره وکړه او دا متبرك مکان یې د 1040 س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د میاشتي په دوهمه تقریباً د شپږ نیمو میاشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بیا کټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان کړ. په دې بیا جوړونه کي زیاتره هغه پخوانۍ ډبري وکارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځای چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبیکه " د غره ډبري پکښې کارسوې. دکعبې شریفي د ودانولو په دغه کارکي د مکې امیر مسعود بن ادریس بن حسن او د هغه ترمړیني وروسته د مکې بل امیر عبد الله بن حسن، د مصر امیرمحمد پاشا البانی، د مدینې قاضي سید محمد افندي، رضوان بیګ معمار او نورو دولتي چارواکو، دیني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دکعبې د ودانۍ په کارکي، دکعبې شریفي دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه یې هماغسي د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانیو بنسټونو باندي، نوي دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندي برخه اوس هم د عبد الله بن الزبیر وداني ده. خو له دې پرته دکعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني څلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شکل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دکعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترمیم کړېده.

168 ـ د ترکا نو په پېر کي د حج څرنګوالی

د عثمانیانو په وختوکي په مکه مکرمه، په تېره په عرفات کي د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښیو، سترتوب او پرتمین توب لمانځل کېدل. د لوی اختر د میاشتي (ذي الحجې ګ) په نهمه کله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لکونو ماړه او ښځي په یوه لباس (احرام) کي سره راغونډېدل. یو نېك چاری

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ږیری چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به یې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شریف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به یې ازانګې پورته سوې. د دې امام په لیدو به د حاجیانود لبیك ویلو زوږ آسمان ته وخوت. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه درېدی ترشابه یې یو پراوښه سپور حبشی مریی ولاړ وو او پرامام به یې سپین سایوان نیولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصیح آوازخطبه ویل. او ترهرو پنځو دقیقو وروسته به یې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به یې تلبیه وویل. دغه مراسم به د ورځې له څلورو بجو څخه پیلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خداتعالی حمد او ثنا او تلبیه ویل او د خدای د رحمت هیله به یې کول. په دې ترڅ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له یوې خوا د باجې غږوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونوکي پورته سو او له بله لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاریو به یې دعاوي وکړې. چې په هغوکي به د مکې شریف، رئیسان، امیران، د پاچانایب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ویلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښیو د څرګندولو په دود به اورلوبې (آتشبازی) پیل سوې اود سلامۍ توپونه به وویشتل سول. پوځیانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندې (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجیان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړنې

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهیل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پولیسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چارې به د مکې د شریف په لاس کي وې چې " سید الجمیع " به یې ورته ویل. او مالي او پوځي چارې به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شیخ الحرم به یې ورته ویل. بیا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغې اداري مشرته یې " مدیرالاوقاف " ویل. کوم چې د مسجد الحرام ټولې اړوندې چارې به یې پرمخ بېولې. او په ځانګړو دفا تروکي به یې د مسجد الحرام د ټولو موْ ظفینو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شیخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به یې د آستانهٔ علیا (قسطنطنیې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شریف به له سهاره ترمازدیګره اهمې مسالې او مقد مې فیصله کولې. د مازدیګر او ماښام لمونځ به یې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به یې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره لیده کاته کول او ډوډۍ به یې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به یې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره لیدل. تردې لیدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شریف به د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طايف) کې وو، په پرتمينو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازديګر ترلمانځه وروسته به بېرته طايف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شريف ته به يې په کال کې يو وار د مکې د باندې په يوه سيل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمينو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوې ورته کولې اود ده په مخ کې به يې ده ته د " يعيش " (ژوندی دې وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به يې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرنداره کول او بيا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س. کې سلطان محمود ثاني د عثماني ترکيې پاچا سو. د ده په وختوکي چې عيسوي هيوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزې هم ور پېښې وې، د نجد ربړه د يوې ستونزمنې ربړې په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړې مځکې په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وايي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کې چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العينيه کې وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار يې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحريك په لاره واچاوه. وايي چې خلك د ده د افکاروله امله له ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه يې نه ورته کتل. پلار يې هم د ده له انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور يې هم چې شيخ سليمان نوميدی، د ده د تعليماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کې يې کتابونه وليکل. خو وايې چې بيا بيرته ورسره پخلاسو او د ده افکارېې ومنل.کله چې د العينيې حاکم هغه له خپلې سيمې وايستی، نو د نجد اړوند " درعيې" ته ولاړی. ځکه هلته ځينو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمنې (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمنې ته خپل دعوت وړاندې کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومنې) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعيې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقايد يې ومنل او د هغوخپرولو ته يې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ويل چې زه خلك له شرکياتو څخه توحيد ته را بولم. اوځان يې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقايد د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه يې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته يې د وهابيانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 يا 1207 س. کې د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، يعني د 1158 س. کال په شا وخواکې، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندې وو،کوم چې د نجد په حنيفه ناوه کې واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کې د درعيې امارت ته رسېدلی وو، د خپلې مړينې ترکال (1760ع.) پورې د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړينې وروسته، د هغه زوی عبد العزيز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر رياض، الاحساء،کربلا، بحرين، عمان او رأس الخېمې پورې وغځېده. په کال 1218 س.کې عبد العزيزد يوه ايراني لخواچې عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو او زوی یې سعود نومي د هغه ځای ونیو. د ده په وختو کي هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکي په کال 1218س. کي مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدینې منورې ته ورسېدی او د مکې شریف غالب نومی یې د سعودي واکمنۍ اېل (مطیع) کړ. بیا یې د یمن، عسیر، تهامه، نجران او د خلیج د غاړو ریاستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان یې په سعودي واکمنۍ ورگډکړل. د سعود په پېرکي د عربو جزیره د ده د سلطنت ترسیوري لاندي راغله، له دې امله ده ته سعود کبیر وایي. د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه لیکوالان پردغه سعود لگیږي او وايي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلٰی د هدیرې قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول ﷺد زامنو د روضې، د بي بي خدیجې د زیارت او د رسول ﷺ ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځایونو قبې یې ونړولې. په کال 1221س. کي یې شامیانو او مصریانو ته خبر ورکړچي بیا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز یې هغه د طبلو او مزامیرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنگه چې وهابیانو مکې ته نه پرېښووی، نو د شام حاجیان بېله حج کولو، له لاري بېرته وگرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره یې په مکه کي جار و واهه چې بیا به مکې ته رېرخریلي نه راځي. ځکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کي وهابیانو په مدینه منوره کي هم لوټ وکړ او د ټولو زیارتونو قبې یې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بیې جواهرات یې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه څرگندوني دي، چې په سمتیا او ناسمتیایې خدای ﷻ علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چاري او پر مختگونه ونه زغملای سوای، نو یې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بیایې د شام والي پر راوپاڅاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بیا یې په 1805ع. کي محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته یې وگوماری. هغه ډېره موده د عثمانیانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جگړې په لاره واچولې چې په دې ترځ کي یې په کال 1228س. کي بیرته مدینه، مکه، جده او طایف له سعود څخه ونیول. په کال 1229 س. کي سعود کبیر وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کي ډېره تجربه نه درلوده او له بلي خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په لیکوکي درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهیم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجدیانو سره جگړې ته وگوماری. چې پای یې نجدیان مات کړه. په کال 1818ع.کي درعیې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزیر او د هغه یو بل نژدې ملگری مصرته، بیا قسطنطنیې ته ولېږل سول او بیا د سلطان محمود له خوا د " آیاصوفیې " په ډگرکي اعدام سول. درعیه د ابراهیم پاشا په امر ورانه سوه، په زرگونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه یې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووځه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کې په نجد کې راځرګند سو او ځانته يې ملګري او مرستندويان وموندل. رياض يې ونيو اوتر 1834ع. يې حکومت وکړ. د دغه کال د مې په نهمه د سعودي کورنۍ د يوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري خپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بيا يوه مياشت يا څلوېښت ورځې وروسته د ترکي زوی فيصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام يې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستی. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د مې په مياشت کې مصريانو رياض څني ونيو او فيصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسيانو واکمني

فيصل بن ترکي په1843ع. کال کې له بنده وتښتېدی. د دغه کال په دوبي کې يې رياض ونيواو د سعودي واکمنۍ د بيا ژوندي کولوکوښښونه يې له سره پيل کړل، چې په دې لارکي ډېر بريالی پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کې فيصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پيل سوې.چې تردېرشوکالو يې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کې سعود وفات سو. په دې ترڅ کې ځيني سيمي بيرته عثمانيانو ونيولې. د نجد ځيني سيمي د حائل امير ابن رشيد ونيولې او انګريزانو پرعمان واك ټينګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کې ابن رشيد رياض هم ترخپل واك لاندي راوستی. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فيصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکی. عبد الرحمان رياض بيرته ونيو. خو ابن رشيد بيرته څني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بيا دوې مياشتي وروسته بحرين او بيا کويت ته مهاجر سو. دغه مهال يعني د 1294س. کال د څلورمي خور پر (14) د مکې شريف عبد الله بن محمد بن عبد المعين تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کې عون بن محمد بن عبد المعين د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ايښوونکی ملك عبد العزيز

په کال 1880 ع.کې چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فيصل په کورکي عبد العزيز وزېږېدی. په 1901 ع.کې د يوويشتوکالو وو چې دکويت د شيخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته يې وپتېيل چې بېله لښکرو په څو تنو رياض ونيسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نيت له کويت څخه ووت. څو مياشتي يې په ربع الخالي کې تيري کړې. بيا دکويت شيخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بيرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتيرو سره د رياض په لوري وخوځېد. کله چې رياض ته د يونيم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه يې هلته تېره کړه. بيا يې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ويې ويل چې که په څليرويشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پيغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کويت ته درومئ. بيا پياده مخ پر رياض ور رهي سو. د ښار په د باندي ښونوکي يې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوكي په پټگه د آل رشيد كلا ته ورسېدى. د آل رشيد دكلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دیادگار په توگه ساتل کيږي) او سمدستي په كلا ننوتى،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وكړه او د آل رشيدو د واكمن په گډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض كي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واكمن له منځه وړى دى. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واكمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي كړې او د نجد واكمن سو. خو ځيني تاريخ ليكونكي، لكه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" څنگه چې انگرېزانو د تركانو سره دښمني كول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه كول. او څنگه چې دكويت دولت د انگرېزانو لخوا حمايه كېدى، نو عبد العزيز هم دكويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انگرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدى". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليكونكي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځاى څخه د انگرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليكونكي زياتوي:" څنگه چې عثماني تركانو په حائل كي د آل رشيد له كورنۍڅخه ملا تړكاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليـبي په هڅونه د انگرېزانو پلو ونيسي". دوى وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انگرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انگرېز ـ هند د دولت لخوا دې كار ته گومارل سوى وو.

174 ـ د مكې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شپبوكي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مكې د شريف عنوان وركړ، په خپل لاس يې داسي سړى وټاكى چې پاى يې پرعثماني واكمنۍ او خلافت وروستى گوزار وكړ. د دغه شريف حسين په هكله ډول ډول نظريې وركول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړى ولسپال باله. څنگه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونكى دى،له فرصته يې گټه اوچته كړه او د انگرېزانو سره يې په پرده كي اړيكي ټينگي كړې. په كال 1916ع. كي يې د طايف او مكې خلك د تركانو پرضد را وپارول او جنگ يې پيل كړ. دغه مهال تركي عسكرو د شريف حسين مانۍ بمبارد كړه، خو نابېره يوه مرمۍ پركعبه شريفه ونښته او دكعبې غلاف اور واخيست. كله چې تركانو دغه اور واژه د مكې خلكو داسي گومان وكړچې دغه كار تركانو قصدي كړى دى. نو يې دغه ټول تركي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پښه يې ترلى وو، د مكې په كوڅوكي وگرځاوه. په دې جنگ جگړو او الوگولوكي كرنيل ټى0 اى0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننگه كول. دغه سړى چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. كال په شا وخوا كي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) كي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مكار انگرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وگومارل سو، او په ميران شاه كي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت كاوه. بيا د ملا په جامه كي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل كړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. كال د برات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پرنهمه د عربي هیوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خلیفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هیلو پرده پورته کړه او ویې ښوول چې هیله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي یو ترون د لاسلیکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېدیزیانو دواك ټینګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د یوموټېي کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټینګولو خیالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي یې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسین له ملاتړه د لاس اخیستو اوپه خپل برخلیك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او یوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سیوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي. د هند یو لیکوال ناز انصاري د سعودي د تاریخ په هکله په خپل کتاب کي وایي چې: " سلطان عبد العزیز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانیې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو څنګه چې یې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بیطرفه پاته کېدو کي بریالي سول او له دې پالیسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزیز ته د جنګ ترپایته رسېدو پوري د میاشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پایته رسېدو وروسته برطانیه او فرانسه د مکې د شریف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شریف په قهر او مایوسه سوخوځه یې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسین قره چانلوپه خپل کتاب حرمین شریفین کي وایي چې د انګلستان لخوا په یوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کمیټې " عبد العزیز ته لیك ولېږی او وړاندیز یې ورته وکړچې حسین له حجازه وشړي. دلته باید ووایو چې که د اسلامي خلافت له کمیټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کمیټه وي کومه چې د رئیس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د ورورمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګریزي ښکېلاك پرضد تاسیس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغي کمیټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګلیسانو او عبد العزیزاړیکي د برنادیت غانم له څرګندونو هم جوتیږي. هغه وایي چې په دې اړه د برتانیې سیاسي معتمدکوم چې د مخه یې هم د عبد العزیز سره ملاقا ت سوی وو، ریاض ته ولاړی او د عبد العزیز سره یې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزیز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړ او د 1824ع. کال په جون کي یې د نړۍ مسلمانانو ته پیغام ولېږی او له هغو څخه یې وغوښتل چې دغه، د ده په وینا درواغجن خلیفه په رسمیت ونه پېژني. انګلیسانو هم د شریف حسین له ملاتړه لاس واخیستی او د فرانسې د دولت سره یوځای یې د وهابیانو په وړاندي خپله دوستانه بېطرفي وساتل. پای حسین د 1343س. کال د لومړۍ خور پرځلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېیمه د اویاکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخیستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تریوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بیایې د انګرېزانو د لوربینو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزیره کي یې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرځلورمه یې له نړۍ څخه سترګي پټي کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځي وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

العزيز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. درې ورځې وروسته امیر علي د عدن له لارې عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د څلورمې خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واک لاندې راغي او په دې ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د څلورمې خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترځ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندې ځیني پوهان په خپلو کتابو نوکې د نیوکو په لړکې وایي چې ده په 1915ع. کې د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیك کړچې د هغه له مخې یې ځان د هغو تر اثر لاندې راوستی. بل وایي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کې دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندې وتپل. چې د یوه له مخې یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګې پټې کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخې د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړې حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمې نړۍ والي جګړې په پیل کې ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کې امریکا د دغه هیواد په ظهران کې یو لوی اوسمبال هوایي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کې خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کې انګلستان د می د میاشتې پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستۍ او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوځرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کې ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بنو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرټینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکایي پوځونه د سعودي په خاوره کې مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کیږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکي یې په عراق کې تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت ړنګ وړی کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پورې سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کیدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچایي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کې د ملي ورځې په توګه لمانځل کیږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. کال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له کاره گوښه کړی سو او پرځای يې ملك فيصل پاچا سو. د 1975ع. کال د مارچ پر (25) فيصل د خپل د اکا زوی لخوا ووژل سو او پرځای يې د فيصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.کال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځای يې اوسنی ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېرکي مصر، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو وويل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملای سوه. اوپه دې لټه کي سو چې د هغه مخه ونيسي. په دې لړکي يې محمد علي الباني د سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته وگوماری. خودې سړي هم پای لکه د مکې شريف حسين، عثماني واکمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړکي ترکانو ته يوه نوې ربړه سوه. چې د اروپايانو لاسوهني ته يې هلته لار پرانيستل او د ترکيې د تجزيې اود مصر د خپلواکۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي يو هوښيار او زړه ور سړی وو. چې د البانيې اوسېدونکاو د هغه د زېږېدو په ځای " کاوالا " کي د تنباکو وو سوداگر، اوپه عين حال کي د ايله جاري لښکرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. کي د مصر د نيولولپاره د فرانسې د ناپليون بوناپارت د لښکرکښيو په مهال په مصرکي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه يې ترسره کړه. بياکله چې يې له مصرڅخه د فرانسويانو تروتلو وروسته په مصرکي د عثماني سلطان د ولکې د تش په نامه ټينگولو لپاره څه خدمتونه وکړل، په کال 1805ع. کي د دې لپاره چې گونډي د درعيې سعودي واکمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحکومت ته وټاکل سو. هغه د مصر د پرمختيا لپاره څه کارونه وکړل. د مصرد پخوانيو واکمنانو (ممالیکو) پاتي شوني يې چې بغاوتونه به يې کول له منځه يووړل. په مصرکي د پنبې دکښت د ښه دودولو له لاري يې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ يې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنيرانو په استخداملو ښه جوړ او د اروپا په طرز يې تربيه او سمبال کړ.کله چې د محمد علي پنبې په مصرکي ټينگي سوې اود عثماني واکمنانو لخوا هم پرله پسې د درعيې د واکمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني ځني کېدې، نو هغه لومړی د حرمينو شريفينو چارو ته پام واړاوه. څو هم د هغو هندي او يمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره کېدی، ولکه ټينگه کړي او هم وهابيان له مکې او مدينې څخه وباسي. وايي چې ترکي واکمنو د محمد علي سره ژمنه کړې وه چې که هغه وکولای سي چې مکه او مدينه د وهابيانو له منگولو وباسي د ده له زامنو څخه يوه ته به د دمشق د ولايت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزيره باندي د بريدونو لپاره تياري ونيول او پرسعوديانو باندي يې تاکتيکي بريدونه پيل کړه. د محمد علي اود مکې د شريف غالب تر منځ د ليکونو په واسطه پټ تماسونه ونيول سول. د مکې شريف چې سعود په زور اېل (مطيع) کړی وو، محمد علي ته پټ ليکونه لېږل؛ د ملاتړ وعده يې ورکړې وه او ورته څرگنده کړې يې وه چې د حجاز اوسېدونکي دې ته سترگي په لاره دي چې ترکان يې له وهابيانو وژغوري. د درعيې د امارت لخوا دکربلا ترنيولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټينگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پيل کي له يوې خوا د درعيې د امارت پرغليز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزیره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چې هره ورځ به په درعیه کي په لسګونو وګړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جګړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چې مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چې درعیه ونیسي او بیایې له وګړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چې محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چې ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چې غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنګه چې د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توګه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چې په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترځ کي یو په بل پسې داسي پېښې رامنځته سوې چې بالاخره انګرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چې د انګرېزانو او مصریانوګډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انګرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیرآ العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنګي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ وني یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینګه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چې هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چې د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چې له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانګل اوقونیې ته ورسېدی. چې په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ښار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ښار چې دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنګي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انګرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچي د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چې په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولايت يې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځايونو واکمن سو او يوه لويه ټولواکمني يې تشکيل کړه. په دې ډول څار نيکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخي يې هغه ټولي ګټي چې په پام کي يې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسيې تحت الحمايه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بيا ټول ستراروپايي هيوادونه اړسول چې په ډېره څېر تياسره د ترکيې چاري وڅاري او پای داسي سوه لکه ترکيه چې د اروپا ترساتني لاندي راغلې وي. پنځه کاله وروسته بيا سلطان محمود د شام د نيولوپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغري ووهلې، خوبيا يې ماته وخوړل. د دې ماتي خبرهغه مهال ترکيې ته ورسېدی چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحميد د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپايي هيوادونو جاه طلبۍ او سيالۍ پرخروښ راغلې او په رشتيا سره يې پر ترکيه باندي دکالخوايي (قيموميت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسي حال کي چې انګرېزدغه مهال، يعني په 1839 ع. کي عدن نيولی وو. او خپله سمندري اډه يې د هند په سمندر کي تاسيس کړې وه. د انګرېز او اتريش پوځي بيړيو د اسکندريې په وړاندي لنګر واچاوه او ګواښ يې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسليم سو، خپل پوځونه يې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کي د سلطان عبد الحميد سره د محمد علي د سولې په پايله کي هغه يوازې د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچې هغه دې د مصرخديو وبلل سي. او دا خطاب دې د هغه دکورنۍ په لړۍ کي پاته سي. د خلاصآ الکلام ليکوال سيد احمد بن زيني دحلان وايي چې د دغي سولې له شرايطو څخه يودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشي کوي اود ترکيې پاچا ته به يې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو يو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب يې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتيا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکيې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکي د هغه اود هغه د اولادې خپلواکي واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بيا مصر د انګرېزانو ترواك لاندي راغی. له پورتنيو سياسي او جنګي چارو پرته د مصرخديوګانو کعبې شريفي ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرليکونو لاندي خبري پرسوي دي.

176 ـ د ترکانو، وهابيانو، سعوديانو، شريف حسين او نورو د شخړو پايلي

د عثماني دولت اوخلافت د وروستيو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لويانو او سياست بازانو د يوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابيانو، سعودي مشرانو، مصريانو، شريف حسين او نورو عربو د يوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځينو واکمنو د ساز و باز په پايله کي، عثماني دولت او خلافت چې د ټولي نړۍ د مسلمانانو سترګي ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګيانو پرعربي خليج واك ټينګ کړ. مصراو نور ځيني هيوادونه يې ونيول. شريف حسين يې له واکه بې برخي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارکړ. د عربي هیوادونو په چاروکي د برطانیې او نورو لاسوهني ته لار اواره سوه. لوېدیز د اسلامي نړۍ پرسیاست برلاسی سو. یوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زیاترو اسلامي هیوادو رهبران د هغو لاسپوځي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسیا په جنوب لوېدیزکي

د عربو د ټاپووزمي په کابو (75) فیصده مځکه کي، چي تقریباً (2149690) مربع کیلو متره کیږي، موقعیت لري. دا هیواد چي د عربو د ټاپووزمي په زړه کي د شمالي عرض البلد د (°16،5-°32) او ختیز طول البلد د (°35-°56) ترمنځ پروت دی. د ختیزلوری له فارس خلیج څخه، د لوېدیزلوری ته ترسره سمندرګي پوري غځېدلی دي. څلورخواوي یې: شمال : اردن، عراق اوکویت. جنوب : یمن او عمان. ختیز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خلیج (عربي خلیج) اولوېدیز : سور سمندر ګی (بحیرهْ احمر یا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کیلو متره دی. اوپه ختیز اولوېدیزکي له اوبو سره (2640)کیلو متره پوله لري. کوم د یادولو وړ سیند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اورښت یې خورا لږدی. دغه هیواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسیا تر ټولو لوی عربي هیواد دی. د دغه هیواد په جنوب ختیزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاګ پروت دی. ریاض یې پلاز مېنه (پایتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د میاشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چي په دي کي (5321938) تنه بهرني کارګران،کوم چي په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرځوارلسو ولایتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري یې د اسلامي شریعت پربنسټ اداره کیږي. په سعودي کي د سیاسي ډلو د جوړېدو او سیاسي فعالیت اجازه نسته. د دغه هیواد اقتصاد پرتیلو ولاړ دی او د نړۍ د تیلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبیت سوي زېرمي26 فیصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتولیدونکی دی. او د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فیصده عواید، (10) فیصده غیر خالص کورنی تولید او د صادراتو (90) فیصده عواید له تیلوڅخه لاس ته راځي. او د سرې سرکلنی عاید یې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاریخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعیل د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هیواد د قبایلي استوګنو پراستوګنځایونو مشتمل یوداسي ملك وو،چي بېل بېل مدنیتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد د 571ع. کال د اپریل پرشلمه د همدغه هیواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرځلوېښت کلنی د اسلام په پیغمبري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیې او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتگالیانو چې مخکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه څرگندیږي، پرهغې یې واك دونه ټینگ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واك درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جگړې ډېر د مخه انگرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینگي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جگړه وبایلل، نو انگرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له گډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. او ستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات گزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایۍ اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د څښاك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده گټل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس گرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس گرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې تگ راتگ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس گرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکې لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د رااېستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټنې لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د څښاك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټنې کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانیې سره تماس ونیو. خو څنګه چې دغه مهال برتانویان په بحرین، ایران، عراق،کویت اونوروکي د تیلو د را ایستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تیلو د راایستلو سره یې دلچسپي ونه ښوول، نو ټوچل د امریکا د تیلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " سټنډرډ آیل کمپني اف کالیفورنیا " (سوکال) سره د شپېتو کالو لپاره تړون لاسلیك سو. دغي کمپنۍ بیا د " عربین، امریکن آیل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت وموند. چې په نړۍ کي د تیلو د را ایستلو ترټولو ستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ یو په بل پسې شپږڅاګان وکیندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کي له اووم څا څخه چې (4727) پټه کیندل سوی وو، ډېر تیل را ووتل. چې په نتیجه کي سعودي نه دا چې له بهرنیو پورونو خلاص سو؛ بلکي د نړۍ د تیلو د تر ټولو غني زیرمو په درلودلو سره د تیلو تر ټولو غټ صادرونکي هیواد سو. چې د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. پای د تیلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فیصل په وختو کي د روس او امریکا سره ډېغري ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم یو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فیصل دا جراءت خوښ نه سو او د یوې توطئې په لاره اچولو سره یې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بیا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکاری او چل ول نه پوهېدی، ځکه نو د سعودي د ځواکمنتیا کچه را ټیټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دکه یې څه هم په دیني او دنیوي دواړو برخوکي د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجمو عي توګه د ملك په اقتصاد کي کومه ښکاره پرمختیا نه ده راغلې. ده پرکویت باندي د عراق د برید له امه د امریکایي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امریکایان د ځنځو غوندي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په یو ډول نه یو ډول د دوی د تیلو ذخایرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کي هم هغه څه تر سترګو کیږي چې یو پرمختیایي هیواد یې باید په ابتدایي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختیا دا بڼه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کي هغه کارونه چې ښایي، نه دي کړي. دلته باید ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کي بنسټیز صنایع را منځته سي. خو بیا هم باید سعودي واکمني په هیواد کي د بنسټیزو صنایعو ودې، پراختیا او را منځته کېدوته زیاته پاملرنه وکړي. ځکه صنعت د یوه هیواد د پرمختیا د ملا د تیر هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټیزو صنایعو پرته به دا هیواد سره د دې چې د تیلو ستر ذخایر به هم ولري، هیڅکله به په تېره په همدې یوویشتمه پېړۍ کي د سیالانو سیال نه سي. که سعودي دولت همدغسي د بهرنیانو پرپالیسیوکړنه وکړي، نو راتلونکې به یې هیڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هیڅکله په خپلواکي کي ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بریښي. پراخ پراخ سړکونه ،بشپړ ترافیکي نظام، هوایي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټیلیفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول ډول ایرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سرببره د ترافیکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوایي پلونه، ایرکنډېشنډ مانۍ، د ډول ډول ګېنو او د ژوند د نورو وسایلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زیني او لفټونه او په ډول ډول وسایلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هیڅکله نه تلونکي بربښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچي په دې هیواد کې بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندې کړو او بیا به په خپل ځای کې د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچایي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سواى راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچي د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټې پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه درې ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرشا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود څني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

181 ـ سعودي واكمني او دكعبې او حاجيانو خدمت

لكه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په بركت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليكه كي ودرېدى او ستربدلون پكښي را منځته سو. دغه رازسعودي واكمنو هلته داسي يو امنيت را منځته كړى دى چې نه يې د عربو په تاريخ كي سارى موندل كيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ كي بل ځاى سارى سته. هلته خلك بيله كومي بيري دكورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دكانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځړوي. يا يوازي ورپوري كوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاكړي. ټكسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټركومه هينداره يا بل شى غلاكړي. اوسمهال د حج د لارو او مكې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو ترواكمنۍ را وروسته د حج او مكې په تاريخ كي سارى نه لري. چې دا ټول د قرآن كريم د احكامو د پلي كولو پايله ده. په مكه مكرمه كي اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوكي هم وې. چې د وخت د حاكمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوكي د مكې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلى اوداسي نوى او ښكلى سوى، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځاى پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترګوكيږي. چاچي شل، دوه ويشت كاله د مخه حج يا عمره كړې وي او اوس مكې مكرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دى يوازي د هغه مهال كعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دكعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښكلي سوي چې نور سړى نه سي ويلاى چې دا يانه دى سم يا دا لا پاته دى. هلته لكه څنګه چې دكعبې او نبوي جومات سربېرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځكي لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړكونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مكې ټول ټرافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرګونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځكه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونكو راتلونكولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوڅليرويشت ساعته د حاجيانو دګټې اخيستني لپاره په كار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي كي داسي ډېري كارسوي دي چې د ډېري تودوښي سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهي او ننني پرمختللي ټكنالوژۍ له بركته دي. لنډه دا چې سعودي حكومت دكعبې، مسجد الحرام اونورو متبركو اماكنو د بې ساري ودانولو په باب ستركارونه كړي. چې د هريوه په باب په دې كتاب كي په جلا جلا توګه څرګندوني سويدي. سعودي واكمنۍ له ښايسته ډېروكلونو راپه دې خوا دې ته ملاتړلې ده چې د مكې او مدينې د زيارت كونكو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته كړي. څوزيارت كونكي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره كړي. د دې مقصد لپاره سعودي واكمني هركال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهركله چې د حج موسم رانژدې كيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پركار راولي اود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیانو خدمتونه اوخوندي توب یقیني کوي. د حاجیانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډگرونو څخه نیولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اواداري یوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجیانوته ډېرښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسایی برابري کړي. د حکومت اړوندي اداري خپل پلانونه او تدابیر د حاجیانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لویي کمېټې،کوم چې کالخوایي یې دکورنیو چارو وزیر پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او اداري د حج او حاجیانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنیو چارو، عامي روغتیا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداگرۍ وزارتونه او سعودي سره میاشت، ملي گارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمینو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د ځارندویانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قربانۍ د غوښوځخه دگټې اخیستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جگړه

د اسلام په څوارلس کلن تاریخ کي په خپل نوعیت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکي پېښه ده چې کعبه شریفه ځینو عناصرو ونیول اوپرله پسې څوارلس ورځې طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلې دکعبې شریفي سپېڅلتیا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش یې د حاجیانو په وینو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسین د میاشتي په لومړي سهارچې د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شیخ عبد الله بن سبیل د سهار د لمانځه څخه سلام وگرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري یې وهلې او تفنگچې، توپکان اوماشین گنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونیوی اوځینو په مُکبره کي لاوډسپېکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې یولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زیاتره بهرني حاجیان وه. د برید کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زیاتره یې سعودي اوځیني مصري، یمني،کویتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وگړي د یوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوبړدې جگړې ته تیار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ویشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله یې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولي دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه یوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم یې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي لیکل سوې وینا واورول اود هغه اردو ژباړه یوه بل سړي وویل. دغه تش په نامه مهدي هم په میك کي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي یم. زما سره بیعت وکړئ ". بیا مقام ابراهیم ته ورغی. د وسلې په زور یې خلك بیعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بیعت کول پیل کړل، چې گوندي نور خلك وغولېږي او بیعت ورسره وکړي. خو هیڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بیعت کولو ته اړ ایستل سو. خو هغه داکار هیڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرم کي توره تیاره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندي ولاړ سي ټولي دروازي تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زیات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکیو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه یې وژغورل. د حرم امام د برید کوونکو له منګولو په یو ډول ځان وژغوری، سمدستي یې له یوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتی. په دې ترڅ کي برید کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځایونوکي خزه سول اوکله کله یې دګولیو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو دیني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احادیثو په رڼاکي د رایو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخیستل د شریعت سره سم کاردی. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره وړکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکینګ له پوځي جیپونو، چې ماشین ګنې پکښې درول سوي وې ډك سو. سخت امنیتي تدابیر ونیول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بیا سخت جنګ پیل سو، چې څوارلس ورځي یې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰی وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختیزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکیوباندي دګولیو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټیوبونه، بادپکې او ایرکنډېشنونه وران ویجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې برید کوونکوګولۍ ځني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګولیو د اورېدلو نخښي له ورایه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځیني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زینې ورانې سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقیمتي ډبري جلاسوې. د حرم په زیر زمینیو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جریان کي سعودي پوځیانو د دې لپاره چې برید کوونکي د وسلو پرمځکه ایښوولوته اړکړي ټایرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو یې ډېر بد بوی پورته کېدی. بالاخره د حسن حسین د میاشتي د څوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي برید وروسته ځیني یاغیان ووژل سول او ځیني ژوندي ونیول سول. د دغه کال د حسن حسین پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شریف بیرته د عبادت لپاره پرانیستل سو، سعودي ټلویزیون داسي تفصیلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنیو چارو وزیر پاچازوي نایف بن عبد العزیز وویل :" له مفسدینو څخه دکعبې شریفي د پاکولو او پرهغې باندي د بیا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو برید کوونکو ترمنځ شدید جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه یاغیان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتیري ووژل سول او د څلورو پاکستانیانو په ګډون (26) تنه حاجیان شهیدان اوپه سلګونو نور ټپیان سول. (170) تنه د بیت الله شریفي د حرمت او سپېڅلتیا له منځه وړونکي ژوندي ونیول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلویزیون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنیو چارو د وزارت د یوه بل بیان سره سم له نیول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځیني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او یو شمېر ښځي چې د برید کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاریخ مکآ المکرمه لیکوال مولانا محمد عبد المعبود وایي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوسله وال پوځ نور وسايل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ايرانيانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د ليبيا مشر معمر القذافي ويلي وه چې حرمين شريفين دي د اسلامي نړۍ يوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسي دغه خبري ايرانيانو هم کولې او په د هکله به يې کال په کال د حج سمينارونه اوکنفرانسونه جوړول او ايراني حاجيانو به په مکه مکرمه کي کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم څخه کار اخيستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخي په کال 1406س. کي په هوايي ډګر کي د ايراني حاجيانو له (95) بکسونو څخه يوپنځوس کيلوګرامه چاودېدونکي مواد ونيول سول. چې دا يې په مکه کي دوران کاری ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډيلي کي د سعودي د سفير شيخ فواد له خولې به پخوا له ايران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بيا سره له دې چې ايران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کي د هغو شمېر نژدې يونيم لکوته لوړسو. سعودي سفير زياتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کي ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځيان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د مياشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازديګر مهال وو، چې د مکې د العزيزيه په محله کي پارکينګ ته نژدې د ايراني حاجيانو راغونډېدل پيل سول. چغي، نارې يې پيل کړې. د آيت الله خميني د عکسونو پوسترونه يې بېل بېل ځايونه ونښلول. د ټيليفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره يې زينې استعمال کړې. سوټې او ډنډې يې راوړلې او هغه چاقو ګان او چړې يې چې په کالوکي يې پټې کړي وې په لاسوکي ونيولې. د ځينو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرليکل سوي وه: " لبيك يا خميني " او په داسي حال کي چې ځيني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بيرغونه او لاوډسپېکرونه يې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو يې بنديزونه واچول او د ترافيکو عادي جريان يې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټرانوکي ناستي ښځې او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځينو عربو او نورو حاجيانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځينو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د ښارندوی ساتونکو چې هلته يې امنيتي چاري ترسره کولې د ايرانيانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجيانو ترمنځ د تصادم د مخنيوي لپاره مداخله وکړه. خو ايرانيانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنيتي ساتونکو بريدونه وکړه او ښارندوی او امنيتي ځواکونه يې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځيانو ته حکم وسوچي مظاهره کوونکي تيت او خپاره کړي او د امنيت ټينګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پيښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پيل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټرانو او موټرسيکلانو ته اوروته واچول، د امنيتي ځواکونو وسايط يې وسوځول او د ټيليفون او نورو دفاترو ځينو ودانيوته يې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنيتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ايرانيان چې ووژل سول زيا تره ښځي اوسپين ږيري وه. کوم چې په مظاهره کي ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پيل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندي سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ايرانيانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لګي درګي په پايله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه يې د بېلو بېلو هيوادونو حاجيان وه (275) تنه يې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زياتره يې ښځي وې. د دې پېښي ټپيان (649) تنه وه چې (145) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هيوادو حاجيان او (303) تنه ايرانيان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ايرانيانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځينو نورو ويل چې د هغو دا خيال وو چې د حرم په نيولو سره غوښتنه وکړي چې حرمين دي تر اسلامي نړۍ وال کنترول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوې چې په دې مظاهره کونکوکي د ايران ځيني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهبای حج " په نامه د يوه نسبتاً ضخيم کتاب يوه ايراني ليکونکي آيت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي ګډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهٔ خونين او دغه پېښه د فاجعهٔ خونبار او حادثهٔ سهمګين اعصار په نامه توصيفوي او وايي چې دغه لاريون له مشرکانو څخه د تبرا او د مسلمانانو د يووالي لپاره، د آيت الله خميني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاريون غريب او بې پناه ګډون کوونکي په خورا بې رحمۍ وټکول، چې په سلګونو تنه ښځي او نارينه مسلمانان مړه او په سلګونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آيت الله وايي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي ګاز ترسره سوې او د ماشينګنو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه مياشت او بلد امين کي يې محرم زيارت کوونکي له مشرکانو څخه د تبرا په جرم داسي په وينو ولړل او د شهيدانو د جسدونو له ورسپارلو څخه يې هم ترډېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته يې نور اروايي او غيراروايي جرمونه هم وکړه، چې نه يې قلم د ليکلو او نه يې ژبه د ويلو وس لري. (لويه څښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو يو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبيله دی، نوته د دې خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بيا بيا سمون او روغونه

مخکي څرګنده سوه چې کعبه شريفه يوولس واره بيا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني څوځلي ترميم او روغه سوې هم ده چې، تفصيل يې په لاندي ډول وړاندي کيږي: په 814 س. کال کي دکعبې شريفي بام کمزوری سو. ميزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرګين چت کي د نصب سوو کولکونو (روشندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان يې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترميم سو، دکولکونو خراب سوي لرګي بدل سول او يماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرګين ميخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفې د بام هغه برخې چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوگچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبرې يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دننني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفې په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندې چې کومې ډبرې را لوېدلې وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندې دکعبې د چت پرماتو سوو لرگيو د اوسپنې پترې ووهل سول او د هغو وې نو خوړلي ځايونه په سميټو ډک سول. خو داکار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفې کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دې ترميمېږې اونه دې بدلېږې. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرگي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرگي ورکړه او گردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمې پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س. کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې پتېيل چې دکعبې يوه ډبره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته وې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو دينارو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيگ معمار دکعبې شريفې د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرگي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيگ ترڅارني لاندې دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرگيو پرځای نوي لرگي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرگين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيگ نومي معمار له جدې څخه غټې غټې تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرگی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرگي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرگي څخه جوړې سوې. کله چې داکار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزگړې حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفې پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرگي بدل سول او فرش يې هم نوی کړه سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پيدا سول چي د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شريفې سدانت (خدمت)

دکعبې شريفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانيستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چې په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شيبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای او رسول لخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې توليت، د مکې امارت او اسماعيل) تر سر ليك لاندي مو وويل چې: لوی څښتن د کعبې توليت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعيل ته وسپارلې، چې بيا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بيا د هغه په مورنۍ نيکه مضاض د بيت الله شريفي متولي سو. بيا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بيا د يمن واکمن اسعد تبع الحميري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره يې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف يې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چې د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاريخونوکي چې څرګنده ده، هغه دا ده چې تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُليل خُزاعي سره وه، کوم چې د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بيا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بيا هغې خپل مېړه قُصیٌ ته وسپارل. ځيني وايي چې حبٰی وويل چې زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه يې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي يې پرقصي په يوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چې د " قصي بن کلاب " تر سر ليك لاندي مو وويل د بيت الله توليت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقاياَ رفاده، ندوه، لواء، قياده او ځيني داسي نوري اداني جوړي کړې. او کله چې سپين ږيرتوب ته ورسېدی هغه يې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي يې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي يې هم ور وسپارل. بيا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلي. بيا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بيا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړيني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړيني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بيا لکه څنګه چې مو (دکعبې کلي بيرته عثمان ته ورکول) ترسرليك لاندي وويل د مکې ترفتحي وروسته رسول دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چې عثمان د رسول سره مدينې منورې ته ولاړی، دغه دنده يې خپل د اکا زوی شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چې تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شيبه په کورنۍ کي پاته دی. د شيبه پلارعثمان چې د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکينو بيرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شيبه د مکې ترفتحي وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنيو خادمانو (شيبيونو) د توکم لړۍ همدغه شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسيږي.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library